

20

# Անմնացորդ նվիրում



Ավագ մանկավարժ Անիկ Մեսրոպյան



II հերթի դաստիարակ Լուսինե Գալստյան

Եվ ինչը չի կարողանում տարբեր հանգամանքների պատճառով տալ ծնողը կամ խնդիրներ է ունենում նրա հետ շփվելիս, տալիս, լրացնում, շտկում է նախակրթարանը, որտեղ դաստիարակների աշխատանքն ամենօրյա ընդհանուր ստեղծագործական որոշումների ու հետևողականության շնորհիվ հազեցնում է նորանոր ծրագրերով ու ձեռնարկումներով: Տնօրենի խորին համոզմամբ՝ իր դաստիարակները հոգեբանական որոշակի մոտեցումների տիրապետելուց բացի, ունեն երեխայի երևակայության մեջ թափանցելու, ստեղծագործելու կարողություն: Եվ պիտի հասնեն այն բանին, որ երեխան ամեն անգամ կրկին հանդիպելու ցանկությամբ հրաժեշտ տա իրենց:

Դավիթաշենի թիվ 219 կրթահամալիրի ամեն նոր օրը երեխաների համար դառնում է անակնկալներով լեցուն, նշանավորվում է բազմաթիվ միջոցառումներով: Մեծ շուքով նշվում են ազգային տոնակատարությունները, կազմակերպվում սաների ձեռքերով պատ-



I հերթի դաստիարակ Հեղինե Հարությունյան

րաստված ինքնատիպ գործերի ցուցահանդեսներ, նախաձեռնվում են թատերականացված միջոցառումներ: Իսկ գեղեցիկ ձևավորված և խնամքով նախապատրաստված սենյակներում կազմակերպված տրամաբանական ու խաղալիքների օգնությամբ մտավարժանքները նպաստում և հնարավորություն են ստեղծում երեխայի մտահայեցողության զարգացման համար:

Անուշիկ Դուկասյանը հաճախ է գովեստի խոսքեր ու շնորհակալագրեր ստանում քաղաքապետարանից,

համայնապետարանից, երեխաների ծնողներից, որոնցից յուրաքանչյուրը կցանկանար թեկուզ մի պահ մանկանալ՝ զգալու այն հոգատարությունն ու սերը, որով շրջապատված են երեխաները այս նախակրթարանում:

«Այսօրվա երեխան վաղվա հանրապետության մանրակերտն է, կայացող ապագան: Գլխավորը երեխայի անհատականության, ունակությունների ու մտքի զարգացումն է: Երեխաներն ու դաստիարակող մանկական հիմնարկությունները միշտ եղել են ու կմնան որպես ազգային անձեռնամխելի գանձ ու հարստություն» - եզրակակում է Անուշիկ Դուկասյանը և անսահման լավատեսությամբ սպասում այն օրերին, երբ հայ ընտանիքներն առանց երկմտանքի իրենց զավակներին կուղարկեն անհրաժեշտ բոլոր պայմաններով հագեցած, բարձրակարգ մասնագետներով համարված նախակրթարաններ:

**Լևոն ԽԱՉՍՐՅԱՆ**  
Երևան-Կալուզա

## ԽԱՉՔԱՐ ՊՐԱՀԱՅՈՒՄ

Պրահայում մինչև հաջորդ տարվա ապրիլի 24-ը խաչքար է տեղադրվելու քաղաքի կենտրոնում գտնվող Ֆրանց Վերֆելի տան դիմաց՝ նվիրված Հայոց ցեղասպանության զոհերի հիշատակին:

**ԱՐՄԵՆՊՐԵՍ**

## ՎԵՐԱՆՈՒՄ ԵՆ

Վերջին 10 տարիներին Թուրքիայում ազգականների միջև ամուսնությունները 20 տոկոսից հասել է 23-ի, ինչի հետևանքով նրանցից ծնված հաշմանդամ երեխաների քանակը հասել է 100 հազարի: Պրոֆեսոր Հալուք Թոփալօղլուն հայտա-

րարել է, որ «մկանների հյուծվածություն» հիվանդությունը ժառանգական է և ավելի հաճախ դրսևորվում է տղա երեխաների մոտ, միաժամանակ նշելով, որ դա ավելի հաճախ նկատվում է ազգականների ամուսնությունից ծնված երեխաների մոտ: Նա ասել է, որ այդ հիվանդությունը հիմնականում արտահայտվում է երեխայի կյանքի 5-6-րդ տարիներին:

**ԱՐՄԵՆՊՐԵՍ**

## ՀԱՄԱՀԱՅԿԱԿԱՆ ՀԱՆՐԱՔՎԵ

«Շուշի» հիմնադրամը ներկայումս անցկացնում է «Ով է ցանկանում, որ հիմնավորց Շուշի բերդաքաղաքը դառնա համայն հայության կրթամշակութային մայրաքաղաքը» համահայկական

հանրաքվե: Վերջերս Ստեփանակերտում բացված «Շուշի» բարեգործական հիմնադրամի Ստեփանակերտի մասնաճյուղի գրասենյակից՝ ի հավաստումն համաձայնության, հանրաքվեի մասնակիցները Հայաստանում և Ափյուռքում «Յունիբանկի» «241001541929 EUR» և «241001141928», իսկ Արցախում «Արցախբանկի» «223001030137» հաշվեհամարներին են փոխանցում նվազագույնը 500 դրամ (1 եվրո կամ դոլար) խորհրդանշական գումար՝ նշելով անուն, ազգանուն, բնակության վայրը, որոնք հանրաքվեի թափանցիկությունը ապահովելու նպատակով կիրառակալվեն հիմնադրամի «www.shoushi.am» կայքում:

# Կարճադոշի օրը ժողովրդական տոն



Կարճադոշը Լեռնահովիտ գյուղը գոտևորող սարերից մեկն է, որի վրա, հնուց եկող գրույցների համաձայն, 4-5-րդ դարերում ապրել և հավերժական հանգրվան է գտել Սուրբ Ստեփանոս Լախավկա անունով ճգնավորը: Այնուհետև նրա կացարանն ու շիրիմը հսկել են երեք կույս քույրեր, որոնք հետո քարացել են: Լեզենդ է, թե իրականություն, բայց պատմում են, որ սարի ընդերքում թունելների մի ողջ համակարգ կա, որոնք սարի ստորտում եղած քարհանքները կապում են գյուղի հետ: Ասում են, որ քարհանքում աշխատող բանվորներից մեկը մի գիշերվա մեջ հարստացել է, և մեկնելով Թբիլիսի, աղա է դարձել: Շատ է պատահել, որ գյուղում նոր տան համար հիմք փորելիս մարդիկ մեծածավալ կարասներ են գտել, որոնց մեջ հացահատիկ և ալյուր հիշեցնող մնացորդներ են եղել: 19-րդ դարի 30-40-ական թվականներին Լեռնահովիտի (նախկին Ղարաքիլիսան) բնակիչներից հուշեր են մնացել, որ գյուղի տեղում ոչինչ չի եղել, բայց սրբատեղին Կարճադոշը եղել է, որ Կարճադոշի տակ մեծ եկեղեցի կա թաղված, որ գյուղի տեղում քաղաք է եղել «Քյուչուք Իստանբուլ», այսինքն «Փոքր Ստամբուլ»: Ընդ որում սրբատեղիի մասին երազ է տեսել գյուղի ծերունի մարդկանցից մեկը: Շատերի նման Կարճադոշը նույնպես համարյա մոռացվել է սովետական տարիների ընթացքում:

Ու երբ 1995 թ. հունիսի 17-ին, տասնյակ տարիների ընդմիջումից հետո, Կարապետյանների ընտանիքը նախաձեռնեց Կար-

ճադոշի օրվա հարությունը, գյուղի մեծահասակները աստիճանաբար վերհիշեցին սրբատեղին կատարվող ուխտագնացության մանրամասներն ու Սրբի հրաշագործությունները: Իսկ մեկ տարի անց սրբավայրում մատուռ կառուցելու նախաձեռնությամբ հանդես եկավ գյուղի Հայրապետյան ընտանիքի ներկայացուցիչ Արարատ Հայրապետյանը: Եկեղեցին օծվեց 2001թ.

Անցած տարիներն աստիճանաբար վերականգնեցին ու հղկեցին Կարճադոշի ուխտի ավանդույթները: Սկզբում որպես մատուռ, իսկ 2001 թ. հայ Կաթողիկե եկեղեցու Տաշիրի հոգևոր հովիվ Հայր Գևորգ Պալյանի կողմից որպես եկեղեցի, օծված շինությունը դարձավ հավատավոր մարդկանց հույսի և աղոթքի վայր: Իսկ Կարապետյանների ընտանիքի մշտական ուշադրությունն ու հոգացությունը Կարճադոշի օրը դարձրին ժողովրդական տոն:

Ու ամեն տարվա նման, այս անգամ նույնպես հունիսի 17-ին Կարճադոշ ուխտի էին եկել հայ և այլազգի ահել ու ջահել, քրիստոնյա ու աղանդավոր, հավատացյալ ու աթեիստ: Նույնիսկ ամենափոքր հնարավորության դեպքում այդ օրը գյուղ են գալիս արտերկրում ապրող շատ լեռնահովիտցիներ, որոնք սարը ուխտի են բարձրանում, մատաղ են անում...

Այդ օրը Կարապետյան գերդաստանը ողջ գյուղին մատաղ է բաժանում:

**Աղասի ՀՈՎՀԱՆՆԻՍՅԱՆ**

## ԱՍՊԵՏԸ

Սմբատի մասին է խոսքը: Լինք գյուղում ծնված Գարեգին Լպուտյանի որդին: Չեմ կարող մտաբերել՝ ո՞ր թվականին օպերայի թատրոնի բեմում ինչ մրցաշար էր (լինելով թունդ շախմատասեր՝ առիթը բաց չէի թողնում ներկա լինել խաղի ընթացքին): Առաջին անգամ էլտեղ տեսա Սմբատին ու... հիացա նրա արտաքինով՝ նիհարավուն, բարձրահասակ, կոպիտ տաշած, բայց շատ առնական դեմքով, դեմք, որ արտահայտում էր կամք և արժանապատվություն, միով բանիվ՝ ազնվականի կեցվածքով երիտասարդ: Հեռվից հեռու դեռ անծանոթ հնայվեցի նրանով: Ինչ-որ մի հարազատական զգացում արթնացավ իմ մեջ ու չգիտեմ ինչու մտածեցի՝ աշխարհի չեմպիոններ ունեցել ենք, տաղանդներ՝ ինչքան ասես (անունները չեմ թվում, որովհետև, իսկապես հուրախություն մեզ, նրանք շատ-շատ են), բայց Սմբատ Լպուտյան չենք ունեցել: Նկատի ունեմ ոչ միայն նրա բնատուր տաղանդը, այլև մարդկային նրա տեսակը: Բախտ վիճակվեց ծանոթանալ նրա հետ և էսօր հպարտությամբ ասում եմ, որ նրա ընկերն եմ: Նա իմ փոքր, սիրելի, խելացի, ապերիկ հպարտությունն է... Հիմա ամեն անգամ նրան հանդիպելուց հետո սիրտս լցվում է մի թանձր ուրախությամբ ու ջերմությամբ ու նաև գոհանում եմ, որ մեր ազգը ծնել է եղպիսի տաղանդ, եղպիսի ազնվաբարո մարդու: Պարզապես անհնար է գերազանհատել էն ամենը, ինչ անում է էսօր Սմբատը Հայաստանի շախմատային կյանքում: Էս պահին նա դեկավարում է իր իսկ ստեղծած «Շախմատային ակադեմիան», որն արդեն նրա ջանքերով երկու տասնյակից ավել մասնաճյուղեր ունի մարզերում ու շրջաններում, անշուշտ նաև Արցախում: Հարկ է տեսնել, թե ինչ ոգևորությամբ, ինչ նվիրու-

մով է առաջ տանում էդ գործը՝ հազար ու մի խոչընդոտներ հաղթահարելով: Հավատացած եմ, որ «Ակադեմիայի» մեծ արդյունքներին ականատես կլինենք ոչ շատ ուշ: Կար անողի պես իմաստուն, հմուտ, անաղմուկ կառուցում ու հարստացնում է մեր հոգևոր աշխարհը, և մեր ինքնատիպության, գոյության մեր հենքն ու հիմքն է: Մարդ քաղաքացի: Տարիներ շարունակ ուշի-ուշով հետևել եմ նրա պահվածքին, նրա գործունեությանը, նրա ելույթներին, նրա փայլուն հաղթանակներով հիացել եմ միշտ, իսկ երբեմնի անհաջողությունների ժամանակ տխրել բնականաբար, բայց սա չէ կարևորը: Կարևորն էն է, որ մեր կյանքում էսօր Սմբատ Լպուտյան կա, կարևորն էն է, որ էսօր համաշխարհային օլիմպիադայի մեծագույն հաղթանակի գործում Սմբատն էլ ունեցավ իր բաժինը ու իր ընկերների հետ պարզեց մեզ երջանկության աստեղային ժամեր: Ինչի՞ արդյունք էր էս անգերազանհատելի հաղթանակը՝ հարցնում եմ ինքս ինձ: Կարծում եմ առաջին հերթին մեր անկախության, մեր պետականության: Եվ իհարկե Արցախյան պատերազմի սխրանքի շարունակությունն էր: Սա մեր ցեղի հոգևոր անսպառ ուժի վկայությունն է նաև: Այո, պարզվում է, որ եթե պետությունը, պետական այրերը Սերժ Սարգսյանի օրինակով հովանավոր ու տեր լինեն, հայն ընդունակ է ուզածը բնագավառում սրտում արևներ ծնել, Համո Սահյանի տողերով ասած «ինքն իրենից բուսնում, աճում է...»: Ցեղը հայոց զարթոնք է ապրում, սրանք մեր առաջին հաղթանակներն են, առջևում մեզ մեծամեծ գործեր են սպասում, անասելի նվաճումներ: Երկրում էսօր թելադրում ու մթնոլորտ են ստեղծում կիսագրագետ, մութ կենսագրություններով արարածներ, իրենց նիստ ու կացով, մտա-

# ՎԱՐՉԱՊԵՏԻ ՀՈՒՇԱՄԵՂԱԼ ՀԱՆՁՆՎԵՑ ՔԱԶՄԱՎԱՍՏԱԿ ՄԱՆԿԱՎԱՐԺԻՆ



Յուլիսի 28-ին մարդաշատ էր Լեռնահովիտի Սարգիս Կարապետյանի անվան դպրոցը: Հանդիսավոր միջոցառման հավաքվածները գիտեին, որ Լեռնահովիտի դպրոցի նախկին տնօրեն, բազմամաստակ մանկավարժ, բարեգործ, գյուղի համայնքի հարգված ու սիրված անդամ Սարգիս Կարապետյանին ՀՀ վարչապետի հուշանդամ էր հանձնվելու:

Հուշանդամի հանձնման հանդիսավոր արարողությունը բացեց Լեռնահովիտի գյուղապետ Արշակ Վելիցյանը: Ողջունելով ներկաներին, նա իրավամբ նշեց.

- Այսօր տոն է ողջ Լեռնահովիտի համար, քանի որ ընկեր Կարապետյանը նաև հավաքական կերպար է գյուղի և յուրաքանչյուր Լեռնահովիտցու համար:

Խոսելով Սարգիս Կարապետյանի մանկավարժական գործունեության մասին, դպրոցի տնօրեն Ռուբեն Մուրադյանը առանձնացրեց այն մեծ ներդրումը, որ նա ունեցել է դպրոցի զարգացման և սերունդների կրթության ու դաստիարակության գործում:

- Ընկեր Կարապետյանը 55 տարի ոչ միայն ուսուցչություն է արել մեր դպրոցում, այլ նաև ղեկավարել է դպրոցը, - ասաց նա: - Բոլոր այդ տարիներն էլ եղել են քրտնաջան աշխատանքի, մաքառման ու դժվարությունների հաղթահարման տարիներ: Նա երբեք չի հանգստացել ձեռք բերածով ու հաջողություններով, որոնք այնքան շատ են: Նա միշտ իր ստեղծագործ աշխատանքը շարունակել է մանկավարժական առաջավոր փորձին ու մեթոդներին: Նրա աշխատանքի բնութագրիչ կողմերից են նաև համակ ուշադրությունը գործընկերների սոցիալական հարցերին և հոգատարությունը աշակերտների նկատմամբ:

Իր խոսքի վերջում Ռ. Մուրադյանը նշեց, որ չնայած Սարգիս Կարապետյանն արդեն դպրոցում չի աշխատում, բայց այսօր էլ սերտորեն կապված է մանկավարժական ու աշակերտական կո-

լեկտիվների հետ, առաջվա նման ուշադիր է ու հոգատար: Իր խոսքում Տաշիրի քաղաքապետարանի կրթության, մշակույթի և առողջապահության բաժնի պետ Կնյազ Սարգսյանն անդրադարձավ Կարապետյան գերդաստանի անցած ուղուն՝ շեշտելով, որ աշխատասիրությունը, նպատակասլացությունը, պատասխանատվությունը գործի նկատմամբ ու հասարակական ակտիվությունը ժառանգաբար սերնդեսերունդ են անցնում:

- Հարգելի ընկեր Կարապետյան, - իր ելույթում ընդգծեց նա, - Ձեր հայրը՝ Ստեփան Կարապետյանը, ճանաչված ու հարգված բրիգադավար է եղել գյուղում, երկու անգամ ընտրվել է ՀԽՍՀ Գերագույն խորհրդի դեպուտատ: Ձեր ավագ որդին՝ Կարեն Կարապետյանը, երեք անգամ անընդմեջ դառնում է ՀՀ ԱԺ պատգամավոր և այսօր Հայաստանի ազդեցիկ քաղաքական դեմքերից մեկն է: Ձեր կրտսեր որդին՝ Սամվել Կարապետյանը, ճանաչված գործարար է, ում անունն ու գործը թնդում են և նախկին ԽՍՀՄ երկրներում, և նրա սահմաններից դուրս: Աշխատելու և արարելու, մարդկանց նեցուկ լինելու ձգտումը Ձեր գերդաստանում փոխանցվում է և շարունակվում սերնդից սերունդ:

Տաշիրի համայնքների միության անունից նա Սարգիս Կարապետյանին հանձնեց շնորհակալագիր և հուշանվեր:

ՀՀ վարչապետի խորհրդակցան, ՀՀ կառավարության սոցիալական հարցերի կոորդինատոր Արամ Կարապետյանն իր խոսքում կարևորեց այն մեծ դերը, որ համայնքի կյանքում ունեն Ս. Կարապետյանի նման հարգված մարդիկ: Ընթերցելով ՀՀ վարչապետի որոշումը՝ Ս. Կարապետյանին ՀՀ վարչապետի հուշանդամով պարգևատրելու մասին, նա ընդգծեց, որ այս պարգևատրումը համրապետությունում թվով 10-որդն է և տվյալ հուշանդամով պարգևատրվում են հատկապես մեծ վաստակի համար: Հուշանդամի հետ նա Սարգիս Կարապետյանին փոխանցեց նաև վարչապետ Անդրանիկ Սարգսյանի բարեմաղթանքները: Շնորհավորական իր խոսքում բազմամաստակ մանկավարժ, Տաշիրի քաղաքապետարանի սպորտի և երիտասարդության հարցերի բաժնի պետ Գրիշա Բաղդասարյանն ասաց.

- Կարապետյան գերդաստանն իր ողջ գործունեությամբ ծառայում է մեր ժողովրդին: Եթե Տաշիրում և Լեռնահովիտում մեծածավալ բարեկարգման ու վերանորոգման աշխատանքներ են ընթանում, ուրեմն դա կատարվում է Կարապետյանների ընտանիքի միջոցներով, այդ աշխատանքները շարունակական են ու տարեց-տարի դառնալու են ավելի ընդգրկուն:

Ներկաների բուռն ծափահարությունների ներքո ամբիոն բարձրացած Սարգիս Կարապետյանը շատ հուզված ու զգացված խոսեց այն մասին, որ դահլիճում ներկա է իր, ու ոչ միայն իր, այլև շատ-շատերի ուսուցիչ Ամիլկոս Հայրապետյանը, մարդ, որի դերը մեծ է իր և հաջորդ սերունդների կրթության ու դաստիարակության գործում: Ելույթի վերջում նա շնորհակալություն հայտնեց ՀՀ կառավարությանն ու ՀՀ վարչապետին իր աշխատանքի բարձր գնահատականի համար:

Հանդիսավոր միստի ավարտին իրենց նախկին, բայց միշտ սիրելի ու անբաժան ուսուցչին ու տնօրենին հաներգային ողջունեց նվիրեցին դպրոցի աշակերտները:

**Սղասի ՀՈՎՀԱՆՆԻՍՅԱՆ  
Տաշիր - Կալուգա, «Գործարարին»**

ժելակերպով ուզում են սպանած լինել հայ մարդու հավատը իր ուժերի նկատմամբ, ուզում են խլել նրա հույսն ու հավատը: Բայց չէ, անկոտրում մարդիկ կան, որ ճեղքում են եղ խավարը ու լույս բերում մեր երկիր: Ի հեծուկս դրանց: Կարելի է պատկերացնել, թե երկրում կարգ ու օրենք լինի, եթե արդարություն լինի ինչպես կառոթկան հայոց գեներում նիրհած կամ ճամփա չզտնող ուժերը... Հավատանք-հավատանք, քանի որ առաջ են Գալիս հրաշք ծնունդներ: Լպուտյանները մեզ օրինակ: Երբեմն Սմբատին հարցնում են մյուս ընկերների մասին՝ Վահանյանը... Օ՞, օօ, նա ... Ու մի շարք շրայլ գովասանական խոսքեր,

հիացնումը: Հակոբյանը ... Վովան՞ - Օ՞, օօ, նա ... Արոնյան՞ ... Օ՞, օօ, նա ... Կարեն՞ը, Արտաշես՞ը, Գաբրիել՞ը ... (Սասնա խենթը ուրկե՞՞ ծլավ մեր մեջ): Առանց կեղծավորության, առանց կեցվածքի հավատ ընկերների նկատմամբ, բարոյացակամություն և հպարտություն: Ես էլ եմ միանում ու հպարտանում եղ տղաներով, նաև Արշակ Պետրոսյանով, տղաներ, որոնց մասին դեռ շատ են խոսելու ու գրելու աշխարհում, մարդիկ, որոնք անմահացրին իրենց անունները մեր պատմության ոսկյա էջերում: ԿԵՑԵԹ...

**Սոս ՍԱՐԳՍՅԱՆ**

# Գուսան Չաքարյան երգիչը Լոռու



Գուսան Չաքարյանը իր անսամբլի հետ



Գուսանի գերդաստանը

Գուսան կոչումն էլ որոշումով չի տրվում մարդուն: Սա կոչում է, որ ժողովուրդն է մկրտում և շնորհում մարդուն: Եվ մարդը դառնում է ժամանակի որդեգիրը, մարդը դառնում է գուսան:

Հին է արվեստը գուսանական: Այն գալիս է վաղնջական ժամանակներից: Հայ ստեղծագործական հանճարն առանձնահատուկ ցայտունությամբ է դրսևորվել այդ ասպարեզում՝ ստեղծելով գուսանական արվեստի ճշմարիտ գոհարներ:

Գուսանական ասպարեզ մտնող յուրաքանչյուր անհատ պետք է դիմանա ժամանակի դատին: Դիմացողներից մեկն էլ Լոռեցի գուսան **Սարգիս Չաքարյանը** էր:

Վաղ հասակից երևակվել են պատանի Սարգիսի սերն ու ստեղծագործական կարողությունները բառ ու բանի, աշուղական երգ ու երաժշտության նկատմամբ:

Մեր ժողովուրդն իր սերն ու ապրումներն արտահայտել է նաև գուսան Չաքարյանի հմայիչ երգերով:

Չաքարյանի արվեստի արմատները խիստ հայկական են: Նա էլ մեծ գուսանների նման բանաստեղծ է, երգեր է հորինել ու երգել: Երգել է խինդ ու տրտմություն, ժպիտ ու բերկրանք, սեր ու կարոտ՝ դառնալով բոլորինը, համամարդկային, վեհ ու քնքուշ:

Գուսանի երգացանկն իր մեջ բնութային ու մարդ է ընդգրկում: Լոռին ծնողն է Չաքարյանի, Չաքարյանը՝ երգիչը Լոռու: Լոռին գուսանի համար առաջին ու անդավաճան սերն էր, ապրումի ու զգացմունքի, անսահման գովերգումի անսպառ աղբյուր: Լոռին Չաքարյանի համար ոչ միայն սեր էր, այլ սիրո չափանիշ, ապրումի ու զգացումի սահման: Իր լեռների ու ձորերի, նրա՝ մարդու նկատմամբ տածած անսահման սերն ու կարոտը վեր է ածում ընդհանուր սիրո՝ առ մարդն ու երկիրը:

Տասնամյակներ գուսանն իր արվեստով մեր ժողովրդի սիրո, ապրումի ու զգացմունքների ամենօրյա թարգմանն էր:

Այսօր էլ, թեև սակավ, բայց կարոտի ու զգացմունքների բուռն ապրումի պահին հնչում են նրա երգերը:

Ինչ էլ երգել է գուսանը, դրանք չլրկնվող, յուրահատուկ հմայք ունեցող ազգային անզուգական գանձեր, գուսանական մնայուն արժեքներ են:

Արվեստի, մշակույթի մարդը մահվան թիվ չունի, նա միայն ծննդյան թիվ ունի և շարունակվում է անվերջ:

Չկա գուսանը: Բայց կան ու կման նրա ինքնատիպ, սքանչելի երգերը՝ որպես հոգու կարոտ, որպես հույսի ու հաղթանակի պատվար:

## ՉՔՆԱՂ ԼՈՌԻ

Հազար ու մի պարտեզ մտա, Սոխակ, շուշան, վարդ չտեսա, Բայց քո գրկում չքնաղ Լոռի, Եղնիկի պես սիրուն տեսա:

Սիրուն տեսա ու տարվեցի, Սիրտս խնդաց, արտասվեցի, Անզուգական իմ լեռների Օղոցում սնված մարալ տեսա:

Չքնաղ Լոռի, շատ սիրուն ես, Չմեռ է, բայց դու գարուն ես, Անզուգական, դրախտային, Եղենական մի պարտեզ ես:

Լոռվա լեռներ, հպարտացե՛ք, Այս հանդեսին պար բռնեցե՛ք, Չաքարյանի սիրող սրտի երգը երգեք, ուրախացե՛ք:

## ՂԱՐԱԲԱՂ

Քո եղբայր Լոռուց բարևներ ունես, Չան իմ Ղարաբաղ, ինչքան սիրուն ես, Աննման Լոռվա սիրունների պես Չան իմ Ղարաբաղ, բյուր հազար ունեն:

Եղա դաշտերում քո լայնատարած, Ուր հնուն մույնիսկ կանաչ չէր բուսած, Իսկ այժմ սպիտակ ոսկով են պատած, Սիրուն Ղարաբաղ, բուրաստան տեսա:

Չան իմ Ղարաբաղ, քեզ բարով տեսա, Դեռ վաղուց սրտիս փափազը առա, Հողդ ու ջուրդ ինձ հարազատ են Չքնաղ Ղարաբաղ, քեզ դրախտ տեսա:

Քո երկնալաց լեռներով անցա, Ամենուր խինդ ու եռուզեռ տեսա, Խիզախ բալեքիդ քրտնաջան ու ժիր, Չան իմ Ղարաբաղ, քեզ արժան տեսա:

Չաքարյանս, քեզ երգել են ուզում, Կարոտս առնել, գնալ են ուզում, Քո գալիք վաղը պայծառ են ուզում, Չան իմ Ղարաբաղ, քեզ ծաղկած տեսա:

## ԽԱԲԱՐԻԳ ՄԵՌՆԵՄ

Չաթինդաղ լեռան զով քամիներից, Հասկերը մեղմիկ շորոր են գալիս, Ասես խաբար են բերում իմ յարից, Հանգիստ քուն անուշ իմ սև աչքերիս:

*Խաբարիդ մեռնեն, յար բոյիդ մեռնեն, Մոր ազիզ բալա, մուրազիդ մեռնեն:*

Այդ ավետաբեր լուրը իմ հոգում Յար քո կարոտն է նորից արթնացնում, Նոր փառքի տանում կոլխոզ դաշտերում, Հնձում են առատ հաց տալու երկիրիս:

*Խաբարիդ մեռնեն, յար բոյիդ մեռնեն, Մոր ազիզ բալա, մուրազիդ մեռնեն:*

Օղի են քաշում մեր կարմիր հոնից, Թարմ պանիր ու յուղ մեր Մարալ կովից, Քեզ են ուղարկում նվեր քո յարից, Աչալուրջ եղիր սահմանում, հոգիս:

*Խաբարիդ մեռնեն, յար բոյիդ մեռնեն, Մոր ազիզ բալա, մուրազիդ մեռնեն:*

Մայր Հայաստանը դրախտ է դարձել, Աննման Լոռին շատ գեղեցկացել, Մեր Չաքարյանը գուսան է դարձել, Քեզ փառք է երգում զօր գիշեր, հոգիս:

*Խաբարիդ մեռնեն, յար բոյիդ մեռնեն, Մոր ազիզ բալա, մուրազիդ մեռնեն:*

## ՄԻՐՏՍ ԼՈՌԻՄ Է

Իմ գոյատևման այս թոհ ու բոհում Այսբան ապրումներ ես չեմ ունեցել, Ես ու իմ սիրտը անհարթ ճամփեքում Միասին խաղաղ, անփորձ ենք անցել:

Ես շատ բան կյանքում ճիշտ են գուշակել, Բայց այս մեկ հարցում սիրտս լքում է, Ես սիրո գործում այսպես չեմ գերվել, Ու այսպես տանջվել, սիրտս մխում է:

*Եղը պատրաստեց Լոռն հԱՉԱՏՐՅԱՆԸ*

«Գործարար» ամսագրի աշխատակազմն իր խորին շնորհակալությունն է հայտնում գուսանի եղբոր աղջկան՝ Նարրա Չաքարյանին, անհրաժեշտ նյութեր տրամադրելու համար:





բառից ոչ հեռու մի փոքրիկ գյուղում, կրկին բարձրանում են Բիբլիական լեռը՝ ամբողջ մարդկության փրկության միակ փորձված ճանապարհը, որն ի գորու են տեսնել միայն նրանք, ովքեր իրենց կամքը սիրո կամրջով ենթարկում են Գերագույն կամքին», գրքի

առաջաբանում գրում է վեպի թարգմանչուհի Ս. Թունանյանը և նշում, որ թեև ամերիկացի գրողի վեպում դեպքերի ժամանակագրությունը և վայրերի աշխարհագրությունը երբեմն չեն համապատասխանում իրականությանը, այն բարձրարժեք երկ է, և հարկ է խո-

նարիվել ու երախտապարտ լինել ամերիկացի մեծ մարդասերին՝ նրա անգնահատելի աշխատանքի համար:

Նվարդ ԲՈՐՅԱՆ

# ՀԱՍՏԱՆ ՎԱՍՏԻԻ ՎԿԱՅՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐԸ ՊԱՇՏՈՆԱՊԵՍ ՀԱՍՏԱՏՈՒՄ ԵՆ ՑԵՂԱՍՊԱՆՈՒԹՅԱՆ ՓԱՍՏԸ

## Հայերի տեղահանության մասին նրա հուշերի հրատարակումը լուրջ հարված է թուրքական ժխտողականությանը

Որքան ծավալվում է Հայոց ցեղասպանության միջազգային ճանաչման գործընթացը, Թուրքիայի պաշտոնական շրջանակներն այնքան անուր են կառչում ժխտողականությունից և հարցը վիճարկման ոլորտ ներքաշելու համար անընդմեջ կրկնում են համատեղ հանձնաժողով ստեղծելու, արխիվները փոխադարձաբար բացելու պետական առաջարկները: Նրանց խնդիրը, ինչ խոսք, արխիվները չեն, ոչ էլ հարցի ուսումնասիրության անհրաժեշտությունը, այլ Ցեղասպանության ճանաչման գործընթացի կասեցումն է ու հարցի նկատմամբ թուրքական հասարակությունում առաջացած հետաքրքրությունների սահմանափակումը:

Այնուհայտ է, որ մշտապես վերաբարձրման պայմաններում Ցեղասպանության հարցը մնում է երկրի օրակարգում, իսկ դա նախադրյալներ է ստեղծում, որ վերահիմաստավորվեն դեպքերի ժամանակակից թուրք պետական գործիչների այն աշխատությունները, որոնցում հեղինակները հպարտությամբ են արձանագրում իրենց մասնակցությունը հայերի բնաջնջմանը կամ դատապարտելու համար «Իթթիհադ վե Թերաքքիին», վկայում են բնաջնջման փաստերի մասին:

Այս գործիչների մեջ թերևս առանձնակի տեղ ունի Հասան Վասֆին, որը կովկասյան ծագման պատճառով հասարակությանը հայտնի է եղել «Չերքեզ Հասան» նականունով: Իթթիհադական ընդդիմադիր ճամբարում հայտնված այս գործիչն Ջեմալ փաշայի 1914 թ., որպես բարտուղար նախ աշխատանքի է տեղավորել իր գլխավորած ծովային նախարարությունում, ապա կանչել է Սիրիա և նշանակել «հայ տեղահանվածների տեսուչ»: Առաջին Համաշխարհային պատերազմի ավարտին Հասան Վասֆին վերադարձել է Ստամբուլ: 1919 թ. նա, հրապարակելով հայերի տեղահանության մասին իր հուշերն ու նամակները «Ալեմդար» օրաթերթում, որից ֆրանսերեն թարգմանությամբ արտատպել է «Ռենեսանս» թերթը, սկսել է մերկացնել իթթիհադականների հայաջինջ քաղաքականությունը:

Չնայած «Իթթիհադ վե Թերաքքիի» հետ սուր հակասություններին, քեմալականները «Ալեմդարի» էջերում «թուրքերի դեմ հայերի օգտին» հողվածների շարք գրելու համար սպառնացել են ոչնչացնել Հասան Վասֆին: Թեև վերջինս հրաժարվել է հուշերի հետագա շարադրությունից, սակայն խուսափելու համար քեմալականների հաշվեհարդարից նախ փախել է Հունաստան, որտեղից էլ ստիպված անցել Բուլղարիա:

20-ական թթ. վերջին վերադառնալով Ստամբուլ, Հասան Վասֆին հրատարակել է մի շարք աշխատություններ իթթիհադականների հանցավոր գործունեության մասին:



Որանց մեջ Հայոց ցեղասպանության լուսաբանման տեսակետից կարևորագույնը նրա «Տեղահանություն և ոչնչացում. հայերի տեղահանության իրականությունը» վերնագրով 1915 թ. «Ալեմդարում» լույս տեսած նամակն ու անավարտ հուշերն են:

Նամակում հեղինակը պահանջում է հայերի «տեղահանության» պետական որոշումը հայտարարել «հայ ժողովրդի ոչնչացման» որոշում, ընդգծում է, որ դա «ընդունել է Իթթիհադ վե Թերաքքիի հրոսակախուժը», երևան է հանում տեղահանությունը «ռազմական անհրաժեշտությամբ» պայմանավորելու սնանկությունը և հարցնում, թե «ի՞նչ իրավունքով է կառավարությունը բռնատիրանում իր հպատակության տակ գտնվող որևէ անձի տանը, ընտանիքին, ունեցվածքին և դրամին», ավելացնելով. «Եթե կան մարդիկ, որոնք պաշտպանել են հայերին տեղահանությունից, ոչնչացումից և կոտորածից, նրանց գործելակերպն ու գործողությունները, ելնում էին անձնական խիզախությունից, մարդասիրությունից և խղճից»:

Ինչ վերաբերում է Հասան Վասֆիի ցեղասպանության վկայության բնույթ կրող հուշերին, ապա Ջեմալ փաշայի հետ նրա անձնական մտերմությունն ու Սիրիայում վարած «հայ տեղահանվածների տեսուչի» պաշտոնը ոչ միայն հիմնավորում են դրանք, այլև պաշտոնական բնույթ են հաղորդում հիմնավորումներին: Այս ամենին մենք ծանոթանում ենք շնորհիվ ՀՀ արտգործնախարարության խորհրդական, պատմական գիտու-

թյունների դոկտոր Արսեն Ավագյանի «Հասան Ամջա. Շատ լավ, հարյուր հազարավոր հայերին ո՞վ սպանեց: Տեղահանություն և ոչնչացում» աշխատության, որը 2006 թ. երևանում հրատարակել է ՀՀ ՎԱՄ Հայոց ցեղասպանության թագադրան-ինստիտուտը, խմբագրությամբ Լ. Ա. Բարսեղյանի:

60 էջանոց այս գրքում բացի հայերի տեղահանության մասին Հասան Վասֆիի նամակից ու հուշերից, գեներված են նաև Ամենք Քադրիի «Դահիճների մասին», «Տիրան Քելեյան էֆենդիի դրությունը», «Չոհրպա և Վարդգես էֆենդիները Դիարբեքրի ճանապարհին» վերնագրերով 1918-1919 թթ. նույնպես Ալեմդարում հրատարակված վկայությունները: Բնագրից թարգմանված այս նյութերը աշխատության հեղինակ Ա. Ավագյանը հագեցրել է բովանդակալից ներածականով և արժեքավոր ծանոթագրերով, որոնք հայ մասնագետներին հստակ պատկերացում են տալիս, որ Հայոց ցեղասպանության փաստը պաշտոնապես հաստատող դեպքերի ժամանակակից թուրք պետական գործիչների խոստովանությունները չեն սահմանափակվում Հասան Վասֆիի վերոհիշյալ հուշերով:

Չեղաբար, Հասան Վասֆիի նամակի և հուշերի հայերեն հրատարակումը կարևոր է Հայոց ցեղասպանության միջազգային ճանաչման առումով, որովհետև թուրքական ժխտողականությանը Ցեղասպանության մասնակից թուրք պետական գործիչների խոստովանություններով հակադրվելու հնարավորություն է տալիս մեր մասնագետներին: Այդ դեպքում արդեն վիճարկման ոլորտ կներքաշվի ոչ թե Հայոց ցեղասպանությունը, այլ ցեղասպանության ժխտողականությունը: Քանի որ ժխտողականության վիճարկումը չի կարող ընդունելի լինել Թուրքիայի համար, ուստի նա ստիպված կվերանայի Հայաստանին հասցեագրած համատեղ հանձնաժողով ստեղծելու իր առաջարկը, իսկ դրանով անհիմաստ կդառնա առաջարկի շահարկումը միջազգային ասպարեզում:

Հակոբ ՉԱԲՐՅԱՆ

### ՄԵՂԱԳՐՈՒՄԵՆ

Արիզոնայի համալսարանի պրոֆեսոր, գրող Էլիֆ Շաֆակին մեղադրանք է առաջադրվել թուրքական իշխանությունների կողմից՝ թուրք ազգի արժանապատվությունը վիրավորելու համար, հայտնում է «United Press International»-ը:

Քրեական հետապնդման պատճառ է դարձել Է. Շաֆակի գիրքը, որում 35-ամյա թրքուհին անդրադառնում է 1915թ. Հայոց ցեղասպանության թեմային, հաղորդում է «Arizona Republic»-ը: Համաձայն նույն աղբյուրի, Թուրքիան առաջին անգամ է նման մեղադրանք առաջադրում գեղարվեստական ստեղծագործության համար: Ի դեպ, գրողին սպառնում է 3 տարվա ազատազրկում:

# ԳԵՂԵՑԿՈՒԹՅԱՆ ՈՒ ՆԵՐՂԱՇՆԱԿՈՒԹՅԱՆ ԶՈՒԳՈՐԴՈՒՄ

Շատերն են սիրում արվեստը, նվիրվում այդ գործին, նկարում են, քանդակում, զբաղվում խեցեգործությամբ կամ գրեթե նագործությամբ: Բնության աչքը նրանց միջից առանձնացնելով ընտրյալների կրակ է վառում նրանց սրտերում:

Բայց երբեմն հանդիպում են մարդիկ, որոնց նկատմամբ Աստված բարեհաճ է գտնվում՝ օժեղով նրանց բազմաշնորհությամբ...

Գնահատելու համար չգիտես ինչու սովորաբար առիթ է պետք: Իսկ նա իր արած գործով ու անցած ճանապարհով ճշմարիտ գնահատականի է արժանի:

Խոսքս Գեղագիտության Ազգային Կենտրոնի Վանաձորի մասնաճյուղի տնօրեն Կարինե Գլոյանի մասին է, որ շեմելով վերացականության սահմանները՝ իր ներքին ապրումներն ու հույզերն առավելագույնս ներկայացնում է իր գործերում: Նրա մղումն այնպիսին է, որ ինչին էլ ձեռք գարկի, միևնույն է, գեղեցիկ է ստացվելու: Ստեղծածն էլ ներշնչանք է ընդգրկում, հավատով համակում մարդկանց:

Հատկանշական է և շատ կարևոր, որ կենտրոնի իր սաների հետ ամենօրյա քրտնաջան աշխատանքը առաջնորդվում է գեղեցիկն ու բարին սովորեցնելու մտահոգությամբ, և փորձում է իր սաների յուրաքանչյուր օրը դարձնել տոն:

Կարինե Գլոյանը բազմիցս զարմացրել և ուրախացրել է բոլորիս իր յուրօրինակ աշխատանքների ցուցադրությամբ՝ «Թղթ արձաններ», «Ձեռագործ և ապլիկացիա», «Ես և իմ սաները», «Տիկնիկներ»:

Այս անգամ էլ տաղանդաշատ տիկինը բոլորիս համար տոն էր կազմակերպել իր նոր անհատական ցուցահանդեսով «Բատիկա» (Գեղանկարչություն մետաքսի վրա): Ներկայացված աշխատանքները՝ արված մետաքսի վրա, խորապես կանացի էին, նրբագեղ: Նրբաճաշակ էր գեղարվեստական կերպը և գույների ընտրությունը: Եվ մենք նորից համոզվեցինք, որ Գլոյանի համար նյութերի և տեխնիկական հնարքների բազմազանությունը բերում են նրա երևակայության արտահայտման նոր ու հետաքրքիր ձևերի:

Նրա թեթև, գեղեցիկ, գունաշատ գեղանկարչությունը մետաքսի վրա հաճելի տրամադրություն էր ստեղծել: Մեկն պարզ է դառնում, որ այս աշխատանքներում տրոփում է մի մեծ «սիրտ», հայ կնոջ սիրտ, որ հիմա հանել ու արևին է փռել իր երազը՝ իր գույներով:



Ու ականայից մտածում ես, եթե շատ լինեին Գլոյան անհատներ, մենք էլ ավելի շատ հնարավորություն կունենայինք արվեստի հրաշք աշխարհին առնչվելու, սեփական ձեռքերով ու մտքով վեր հանած արժեքների ականատեսը լինելու:

Այս հայուհու արվեստը ի գորու է ջերմացնելու մարդկանց սրտերը, իր շնայլ, տաք գույներով ցրելու հոգու թախիծը, խաղաղեցնելու մարդու հոգին, գարուն վառելու բոլորի սրտերում:

Ի գորու է սեփական հոգու մասնիկները կաթիլ առ կաթիլ նվիրաբերելու մարդկանց: Գեորգի Թովմասյան - գեղանկարիչ,



ՎՊՄԻ-ի կերպարվեստի ամբիոնի վարիչ, պրոֆեսոր. «Վանաձորը հպարտորեն կարող է ասել, որ վկա է հատունացած, կայացած մի նկարչի ծնունդի: Վանաձորի նկարիչների աստղաբույլը վըստահորեն մի նոր աստղով հարստացավ:

Գլոյանը կարողացել է այս ոճի նկարչություն մեջ նորամուծություններ կատարել, որը նկատելի է անգամ առաջին քայլից՝ շրջանակի վրա կտորի ոչ ավանդական ձգելու ձևից, ներկերը կտորի վրա ոչ միայն քսելու, այլև հատուկ ձևով դնելու հնարքներից: Կտավներում հաճելիորեն զարմացնում են այն մանրագույն էլեմենտները, որոնք արդյունք են վարպետ-ասեղնագործի մտածողության»:

Կարինե Գլոյանը պայքարող ու հաղթող մարդու կերպար է, որ առանց կողմնակի առաջ մղող ուժի սեփական աշխատասիրությամբ հաղթահարում է արարման գաղտնիքների բանաձևը:

Նրա կյանքն ու գործը մեկը մյուսով պայմանավորված ամբողջականություն են, մեկը մյուսի բնական շարունակությունը:

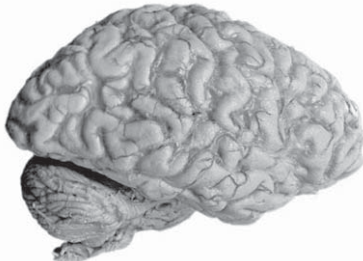
Լուսինե ԽԱՉԱՏՐՅԱՆ

Գեղագիտության Ազգային Կենտրոնի Վանաձորի մասնաճյուղի աշխատակից

Կարինե Գլոյանի աշխատանքներից՝ 35

## ՄԻԵՎՆՈՒՅՆ Է՝ ԱՄԵՆԱԻՆՑԵԼԵԿՏՈՒՆԸ ԵՆՔ

Համաշխարհային բանկի կազմած ինտելեկտուալ զարգացման ցուցակում Հայաստանը 58-րդն է աշխարհի 128 երկրի թվում: Երկրների ինտելեկտուալ զարգացման ինդեքսը որոշելիս հաշվի են առնված տնտեսական ցուցանիշները, բնակչության գրագիտության մակարդակը, հեռախոսների, համակարգիչների և գիտական հրապարակումների թիվը, նաև այլ գործոններ: Հայաստանի միջին ինդեքսը 5,16 է, այն դեպքում, երբ աշխարհի միջինը 5,91 է: Իր ցուցանիշով Հայաստանը զիջում է հարևան Վրաստանին, որը 55-րդ տեղում է, սակայն առաջ է անցնում



մյուս հարևանների՝ Թուրքիայից և Իրանից, որոնք համապատասխանաբար 65-րդ և 84-րդ տեղերում են: Արբեջանը ցու-

ցակում ընդգրկված չէ: ԱՊՀ երկրներից առաջատարը Ռուսաստանն է, որ զբաղեցնում է 34-րդ տեղը: Ցուցակը գլխավորում են Սկանդինավյան երկրները՝ Շվեդիան, Դանիան և Ֆինլանդիան: ԱՄՆ-ը 8-րդ տեղում է: Չեկոսլովակիայում բերված են նաև Հայաստանի ցուցանիշները՝ գրագիտությունը 99,40 տոկոս, միջնակարգ կրթությունը ունի բնակչության 86 տոկոսը, բարձրագույն կրթությունը՝ 28 տոկոսը: Յուրաքանչյուր 1000 բնակչին բաժին է ընկնում 257 հեռախոս և 65 համակարգիչ: Յուրաքանչյուր 10 հազար հայաստանցիներից ինտերնետից օգտվում է 491-ը:



# ԿԵՄԵՐՈՎՈՅԻ ՀԱՅԿԱԿԱՆ ԿԻՐԱԿՆԵՕՐՅԱ ԳԳՐՈՑՐ



Մայիսի 28-ին Կեմերովոյի համար 95 հանրակրթական դպրոցի դահլիճում ուսումնական տարվա ավարտին նվիրված միջոցառում է: Այն սկսվում է Հայաստանի Հանրապետության հիմնի կատարումով: Երգում են 10-15 տարեկան հայ պատանիներն ու աղջիկները: Հնչում են բանաստեղծություններ հոգեհարազատ ու սիրելի նվիրված Հայաստանին, հայ ժողովրդին, հայրենի բնությանը: Նազելի հայուհիների խումբը պարում է «Ծաղկեփունջ»:

6-9 տարեկան փոքրիկները բեմադրում են «Մկների ժողովը», «Ծպուռն ու մրջյունը», երգում ու արտասանում են հայերեն: Դահլիճում բևաժում է հայկական երգն ու խոսքը, հնչում են երախտագիտության ու շնորհակալության խոսքեր... Այսօր հերթական տարեվերջյան հանդես է Կեմերովոյի կիրակնօրյա հայ-

գրականության ուսուցչուհիներ Գոհար Բագրատյանը, Մարինե Աբրահամյանը, Երաժշտության ուսուցչուհի Լիլիթ Սուքիասյանը իրենց գործի գիտակցումով ու նվիրվածությամբ են լծվել այդ հայրենասիրական գործին:

Նորաստեղծ է դպրոցը, բայց արդեն իր պատմությունն ու ավանդույթներն ունի: Տարին երկու անգամ ուսուցիչներն ու աշակերտները հաշվետու համերգ են կազմակերպում ծնողների, բազմաթիվ հյուրերի համար: Ամեն տարի ապրիլի 24-ին մեր երեխաները իրենց արտասանություններով, երգերով հարգանքի տուրք են մատուցում եղեռնի զոհերի հիշատակին: Ոչ մեկին անտարբեր չի թողնում մանկական շուրթերից հնչող «Զարթնիր լաո», «Գետաշեն», «Հայ քաջեր», «Հայեր միացե՛ք»,



կական դպրոցում:

Հայկական դպրոց օտար ափերում... Ամեն մի հայի համար էլ պարզ է, որ դա սովորական դպրոց չէ, որտեղ գրել, կարդալ են սովորեցնում, ո՛չ, այն շատ ավելին է: Այս դպրոցը մի կամուրջ է, որն արդեն օտարության մեջ ծնված սերնդին կապում է հայրենիքի հետ, սա մի փոքրիկ Հայաստան է, հայկական դպրոցը պայքարն է մի ժողովրդի, որը սփռված լինելով ամբողջ աշխարհում, դարեր շարունակ կռվով է նվաճում իր հայ մնալու իրավունքը: Եվ այդ պայքարում միակ զենքը մայրենի լեզուն է:

Արդեն հինգ տարի է, որ Կեմերովոյում գործում է այս կիրակնօրյա կրթօջախը: Դպրոցը բացվել է Կեմերովոյի մարզի Ռուսաստանի Հայերի Միության նախագահ Սիրելյան Հովհաննիսյանի ջանքերով և անձնական նախաձեռնությամբ: Մինչ այդ էլ մեծ փորձեր արվել էին հայաշատ Կեմերովո քաղաքում, բայց ինչ-ինչ պատճառներով չէր ստացվել և միայն 2002թ. ա. Հովհաննիսյանի շնորհիվ այդ վաղեմի երազանքը իրականություն դարձավ:

Դպրոցն սկսել է գործել ունենալով 15 աշակերտ: Հիմա նրանց թիվը հասնում է 50-ի: Դպրոց կարող է ընդունվել յուրաքանչյուր ցանկացող՝ առանց տարիքային սահմանափակման: Ուսուցումն անվճար է. այն պետք է մատչելի լինի ամեն մի հայ երեխայի: Այստեղ, հիմնականում ռուսախոս հայ երեխաները սովորում են խոսել հայերեն, գրել, կարդալ, ծանոթանում են հայ գրականությանը, պատմությանը, հայ ժողովրդի ավանդույթներին, մշակույթին:

Մեծ չէ դպրոցի մանկավարժական կոլեկտիվը. հայոց լեզվի և

երգերը, մանուկներ, որոնցից շատերը դեռ ոչ մի անգամ չեն եղել Հայաստանում, և որոնց համար Հայաստանը հենց իրենց հայկական դպրոցն է:

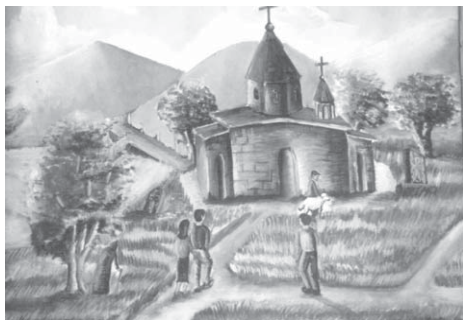
Իր գոյության առաջին իսկ օրերից դպրոցի առջև կանգնել են բազմազան խնդիրներ, դժվարություններ՝ հաղթահարելի և անհաղթահարելի: Ամենազվախափոր խնդիրը դպրոցի շենքի, տեղի հարցն է: Առայժմ այն գործում է ռուսական համար 95 դպրոցում, վարձով վերցված դասասենյակներում: Կարևոր խնդիրներից է աշակերտներին դասագրքերով, ընդհանրապես, հայ գրականությամբ ապահովելը:

Այս հարցում դպրոցին մեծ օգնություն է ցույց տալիս Կեմերովոյի հայկական համայնքի «Ուրարտու» բարեգործական կազմակերպության տնօրեն Արգիշտի Սիմոնյանը: Սակայն Հայաստանի դպրոցների համար հրատարակված այդ դասագրքերը, (հատկապես հայ ժողովրդի պատմության դասագիրքը) հիմնականում անմատչելի են ռուսախոս հայ երեխաների համար:

Ինչ խոսք, հնարավոր չէ միանգամից լուծել դպրոցի և նրա կազմակերպիչների առջև ծառայած բոլոր խնդիրները: Դրա համար ժամանակ է պետք: Ամենակարևորն այն է, որ դպրոցը կա, գործում է, որ կան մարդիկ, որոնք պատրաստ են ամբողջովին նվիրվել այդ գործին և որ այլևս հայ մանուկների համար օտար չեն հնչում թումանյանի, Չարենցի, Սևակի անունները:

Մարինե ԱՐՐԱՅԱՍՅԱՆ

# ԳՈՒՅՆԵՐ ՏՐԱՄԱԴՐՈՒԹՅԱՆ ՈՒ ՈԳԵՇՆՉՍԱՆ



Շուրջ հիսուն տարվա կենսագրություն և գեղեցիկ ավանդույթներ ունեցող Վանաձորի գեղարվեստի դպրոցը, ավանդույթի համաձայն, ուսումնական տարին եզրափակեց հաշվետու ցուցահանդեսով: Հու-



գիչ մթնոլորտ էր ցուցասրահներում: Չէ՞ որ անցած տարիները մշտապես լինելու են այս պատանիների հիշողության թանկագին բեռը:

Կյանքի ինչ ճանապարհ էլ ընտրեն, այդ բեռը սիրով ու գորովանքով, կարոտով ու հպարտությամբ են կրելու իրենց հոգում: Իսկ առաջին նրանք կանգնած էին ճանփաբաժնին՝ հուզախոռով ու շփոթված, բայց ուրախ ու հրաշքի ակնկալիքով: Լույսի շտեմարանից սկսած՝ նրանց ճանապարհը այսօր բաժանվում է, հեքիաթը ընդհատվում է մի պահ, սակայն անպայման շարունակվելու և ողջ կյանքում ուղեկցելու խոստումով:

Ամառային շոգն էլ կարծես կրկնակի էր



«հրդեհվել» դպրոցի ցուցասրահի պատերից ներս:

Գույների այդքան խտացում դժվար էր պատկերացնել մի սրահում. ծալ-ծալ, կուտակ-կուտակ գույների աշխարհ՝ վառ ընդգծված. Գույներ՝ տրամադրության, ոգեշնչման երազի...

Ցուցադրված նկարները պատանի ստեղծագործողների կյանքի մասնիկներն էին, խայտադեղ ջրերում, ամեն ինչ բաց, անթաքույց՝ ներաշխարհային թըրթռացող արծազանքով, նկարները՝ սիրո խոստովանություն առ հայրենին, որտեղ յուրաքանչյուր գույն տրոփում է հողի բուրմունքով՝ գույների հոգեզմայլքում:

Ցուցասրահում իրենց ուրույն տեղը



## ՄՓՅՈՒՌՔԻ ԳՊՐՈՑՆԵՐՈՒՄ ՀԱՅ

### ԱՃԱԿԵՐՏՆԵՐԻ ԹԻՎԸ ՏԱՐԵՑՏԱՐԻ ՆՎԱԶՈՒՄ Է

Սփյուռքի հայկական դպրոցներում աշակերտների թիվը տարեցտարի նվազում է, և առաջիկա տարիներին մի քանի հայկական դպրոցներ անխուսափելիորեն կկանգնեն փակվելու վտանգի առջև, քանի որ հայ ընտանիքների գերակշիռ մասը նախապատվությունը տալիս է տվյալ երկրի պետական դպրոցներին: Տխուր է վիճակը հատկապես Հարավային Ամերիկայի հայկական համայնքներում, հայերեն խոսող երիտասարդների թիվն այնտեղ անընչաճ է: Հայերեն չի խոսում նաև Հայաստանի բուհեր դիմող սփյուռքահայերի գերակշիռ մասը:

Կրթության ու գիտության նախարարության սփյուռքի հետ կապերի բաժնի պետ Հրաչ Թադևոսյանի ասելով, թեպետ վերջին մեկ տարում սփյուռքում հայկական ոչ մի դպրոց չի փակվել, սակայն առաջիկա տարիներին այդպիսի դեպքեր կգրանցվեն, որովհետև դրա հիմքում ընկած են բավականին լուրջ առարկայական պատճառներ: «Մեր հայրենակիցներն ապրում ու գործում են քաղաքական, տնտեսական, մշակութային որոշակի միջավայրում: Բնական է, որ նրանց ինքնությունը պահպանելու խնդիրը միշտ հրատապ է, և այդ առումով կարևոր է հայրենիքի հետ համայնքների կապերի ընդլայնումը»:

Սփյուռքի որոշ դպրոցներում դասավանդվում է արևելահայերեն, օրինակ, Սալոնիկի հայկական դպրոցում սովորող 175 երեխաներից 170-ը

սովորում է արևելահայերեն, այդպիսի օրինակներ կան նաև Բելգիայի, Հոլանդիայի, նույնիսկ Ավստրալիայի դպրոցներում: Հայաստանի թիվ մեկ խնդիրն այդ դպրոցներին դասագրքերով ապահովելն է, այս տարի առաքվել են 7200 դասագիրք, ուսումնական նյութեր: Պետական բյուջեից հատկացված 70 մլն դրամով նախատեսվում է սփյուռքի դպրոցներին ուղարկել 84 անուն դասագիրք, որոնց մեջ պետք է ընդգրկվի նաև հայ մշակույթի պատմության մոր ձեռնարկը: Դասագրքերով ապահովվել են նաև Վրաստանի և Աբխազիայի հայերեն ուսուցմամբ 150 դպրոցները:

Ապրիլին Սոչիից ժամանած պատվիրակության հետ համաձայնություն է ձեռք բերվել Կրասնոդարի երկրամասում մինչև 2010 թվականը կրթական ծրագրեր իրականացնելու: Ռուսաստանում այսօր գործում է 16 հայկական դպրոց, 6-ը՝ Սոչիում, 6-ը՝ Դոնի Ռոստովում, 4-ը՝ Մոսկվայում: Ռուսաստանում բակալավրի և դիպլոմավորված մասնագետի կրթական աստիճանի համար այս տարի հատկացվել է 70 տեղ, մայիսին կազմակերպված մրցույթի առաջին փուլում ստացված 50 դիմում-հայտերից հաղթող է ճանաչվել 36 դիմորդ: Թափուր 34 տեղի համար հայտարարվել է մոր մրցույթ, փաստաթղթերի ընդունման ժամկետը մինչև հունիսի 29-ն

# ԳՈՒՅՆԵՐ ՏՐԱՄԱԴՐՈՒԹՅԱՆ ՈՒ ՈԳԵՇՆՉՄԱՆ



ուներին շրջանավարտներ Ալեքսանդր Կիրիչենկոյի և Լիլիթ Սատինյանի աշխատանքները: Նրանց անհատական զգացողությունները վերաբերանգավորում են իրենց իսկ աշխարհաընկալումը:

Ազգությամբ ռուս պատանին, որ ծնվել ու դաստիարակվել է հայեցի, կարողանում է հայկականը, նրա ամսահման ոգին «տեղավորել» իր նկարներում, նկարներ, որոնք կարծես թե «լուսամուտներ» են, որ բացվում են դեպի իրեն հարազատ դարձած լուծվա բնաշխարհը՝ լեռները, լազուր երկինքը, հինավուրց վանքերը...

Լիլիթի համար սպիտակ թուղթը անսահ-

ման տարածություն է՝ լի օդով ու լույսով: Լցնելով այդ տարածությունը գունային իր համադրություններով՝ նրան տալիս է տրամադրություն ու զգացմունք: Եվ նրա պատանեկան անկեղծ աչքերով տեսածն ու արտահայտածը համահունչ է արտահայտված զգացմունքների հետ:

Լիլիթն ու Ալեքսանդրը գեղեցիկը փնտրում են ամենուր, գույնի ու տարրերի համադրություններով՝ իրենց շրջապատը համարելով մեծ ստեղծագործություն:

Ինչպես նկատեց բնություն պաշտող, արձակագիր Վալտեր Թորոսյանը, «գույնը չեն սովորեցնում, այն տրվում է ի վերուստ: Եվ այս պատանիներն են, որ իրենց ներկայակակից ծնվող, օրեցօր գեղեցկացող ու հարստացող գույներով

փորձում են փոխել ու գեղեցկացնել, գոնե մի փոքր ազնվացնել աշխարհը, օր օրի քնքշացնել ու հեքիաթի վերածել՝ թեկուզ ցուցասրահի այս փոքրիկ տարածքում»:

**Գայանե Քալանթարյան, Վանաձորի ավագանու անդամ.** «Կերպարվեստի նկատմամբ հետաքրքրությունս հաստատում է գունապատկերային արվեստի ներքին ուժը և թերևս երբևէ չխամրող հատկությունը:

Այս պատանիների ներաշխարհային գունաափոռումները իրենց ազդեցությունը թողնում են անմիջականորեն, նրանք մաքուր են ու անաղարտ»:

**Արսեն ՌԱՖԱՅԵԼՅԱՆ**  
**ՀՀ նկարիչների միության անդամ**

## 12Չ ՍՓՅՈՒՌՔԻ ԳՊՐՈՑՆԵՐՈՒՄ ՀԱՅ ԱՇԱԿԵՐՏՆԵՐԻ ԹԻՎԸ ՏԱՐԵՑՏԱՐԻ ՆՎԱՋՈՒՄ Է

է: Արդեն ավարտվել է Զինաստանի տրամադրած կրթաթոշակներով այդ երկրում ուսումնառությունը շարունակելու համար հայտարարված մրցույթը: Հաճելի էր տեղեկանալ, որ Զինաստանում սովորող օտար ուսանողների մեջ հայաստանցիները համարվում են լավագույնները:

Իսկ վերադառնում են օտար ավերում սովորող հայաստանցի երիտասարդները: Միջազգային պայմանագրերով ամրագրված չէ նրանց վերադառնալու հարցը, յուրաքանչյուր ուսանողի տրված է ընտրություն կատարելու ազատ իրավունք: «Կերջին տարիներին նկատվող տնտեսական աճը թույլ է տալիս ենթադրել, որ նրանք վերադառնում են», ասաց միջազգային համագործակցության վարչության պետ Վահե Գրիգորյանը:

Հայաստանի բարձրագույն ու միջին մասնագիտական հաստատություններում այսօր սովորում է 2960 հայ երիտասարդ: 32 երկրներից: Նրանցից 2174-ը ուսանում է պետական բուհերում, 448-ը՝ ոչ պետական, 338-ը՝ միջին մասնագիտական ուսումնական հաստատություններում: 2414-ը սովորում է վճարովի հիմունքներով, 546-ը՝ անվճար:

Թաղևտյանի ասելով, սիյուրքի վարժարաններում, մանկապարտեզներում, կիրակնօրյա և այլ տիպի կրթօջախներում դասավանդող հայագիտական առարկաների ուսուցիչներն այս տարի ևս մեկ ամսով կվերապատրաստվեն Հայաստանում: Ամենայն հայոց կաթողիկոսի հովանավորությամբ դրանք տեղի կունենան հուլիսի 17-ից օգոստոսի 15-ը: Իսկ օգոստոսի 18-20-ը կրթության նախարարությունը կանցկացնի համահայկական կրթական երկրորդ համաժողովը: Ներկա պահին ստացվել է 26 հայտ 9 երկրներից:

Ռուզան ԴՊՐՈՍՅԱՆ

## ՆՈՐ ՕՐՀՆԵՐԳԻ ՀԱՄԱՐ ՆԵՐԿԱՅԱՑՎԵԼ Է 83 ՀԱՅՏ

Նոր օրհներգի տեքստի և երաժշտության համար հայտարարված մրցույթի շրջանակներում ներկայացվել է հայտնի և նորահայտ արվեստագետների 83 ստեղծագործություն: Ինչպես տեղեկացրեց մշակույթի նախարարության հասարակայնության հետ կապերի բաժնի պետ Գայանե Դուրգարյանը, մրցույթի առաջին փուլի արդյունքները կամփոփվեն օգոստոսի 7-ին, առավել ձայներ հավաքած հինգ ստեղծագործությունների երաժշտության հեղինակները կանցնեն երկրորդ փուլ: Գ. Դուրգարյանը նշեց նաև, որ «Հայտնի երաժշտություն և նոր խոսք» անվանակարգում ներկայացված են նաև բազմաթիվ բանաստեղծություններ՝ Արամ Խաչատրյանի գրած օրհներգի երաժշտության համար: Նոր օրհներգի տեքստի և երաժշտության համար սահմանված են 700000-ական դրամ մրցանակ: Հիշեցնենք, որ ՀՀ օրհներգի տեքստի և երաժշտության ընտրության նպատակով ստեղծվել էր հանձնաժողով՝ վարչապետի որոշմամբ: Հանձնաժողովի նախագահ է ընտրվել մշակույթի և երիտասարդության հարցերի նախարար Հասմիկ Պողոսյանը, փոխնախագահ՝ փոխնախարար Կարինե Խողիկյանը: Հանձնաժողովում ընդգրկված են նախագահի օգնական Վիգեն Սարգսյանը, վարչապետի օգնական Կարեն Ավագյանը, բանաստեղծ Սիլվա Կապուտիկյանը, կոմպոզիտոր Էդվարդ Միրզոյանը, Հայաստանի կամերային նվագախմբի գեղարվեստական ղեկավար Արամ Ղարաբեկյանը, Հայաստանի պետական ակադեմիական երգչախմբի գեղարվեստական ղեկավար Հ. Չեքիջյանը և այլք:

ԱՐՄԵՆՊՐԵՏ

# Կյանքի ընկալման սեփական փիլիսոփայություն

## «Գույների և գծի համադրությամբ փորձում եմ կերպարներս կյանքի կոչել»

Ա. Հախոյան

Ամեն ինչ անցողիկ է, հավերժական է միայն գեղեցիկի որոնման ձգտումը...

Անուրանալի է արվեստի մարդու հոգին «մկրտող» ու վեհացնող դերը մարդկային հասարակության պատմության մեջ, և բնավ պատահական չէ, որ արվեստի շարժիչ ուժը մարդն է, բնատուր շնորհներով օժտված արվեստագետը:

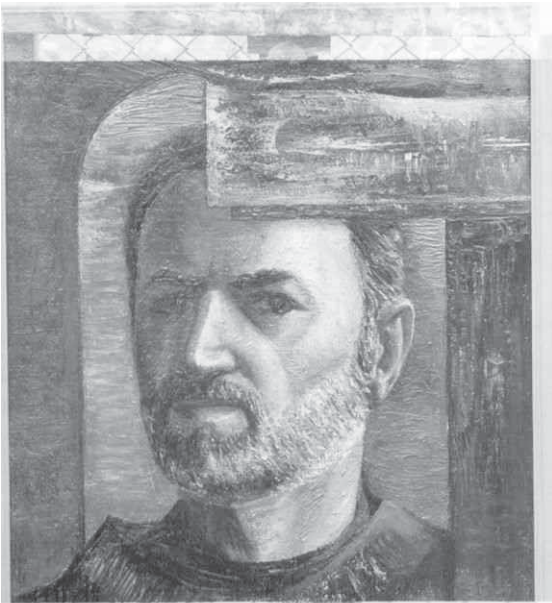
Այսպիսի եզրակացության եկավ ամեն ոք, ով մասնակցեց Վանաձորի կերպարվեստի թանգարանում գեղանկարիչ Աշոտ Հախոյանի անհատական ցուցահանդեսին:

Աշոտ Հախոյան գեղանկարչի արվեստի հիմքում արտահայտչականությունն է ու գունային ներդաշնակությունը: Երկուսի պրոֆեսիոնալ գույնագործումից ծնունդ առած կյանքի ընկալման սեփական փիլիսոփայություն կա ցուցահանդեսում տեղ գտած նրա հիսունից ավելի աշխատանքներում:

Ինչպես բացման խոսքում նշեց թանգարանի տնօրեն, գեղանկարիչ Փափագ Ալոյանը «կատարողական մոտեցումներով և գունային զգացողությամբ այս արվեստագետի գործերը հնարավոր չէ շփոթել մեկ այլ նկարիչի աշխատանքների հետ»: Աշոտ Հախոյանի ձեռագիրը գալիս է հայկական կերպարվեստի ակունքներից, իսկ արձաններից սկսվող ծիլը միշտ բեղմնավոր է լինում:

Նրա նկարներում ներքին մղում կա, նկարչական արվեստի գաղտնիքների լիակատար իմացության ձգտում: Մարդկային բազմադեմ էությունը հուզում է նկարչին ու նա փորձում է ընկալել այնքով տեսանելի ու առավել հոգում թաքցնել:

Աշոտ Հախոյանի կտավներում պատկերված են սիրո, բարու,



ԻՆՔՆԱՆԿԱՐ

տեսնում է երաժշտության ու նկարչության անմիջական սինթեզ:

Ամեն մի արվեստագետի ստեղծագործական ուղին զարգացման մի ընթացք է, հասունության, վարպետության դժվար հաղթահարելի, երկար ճանապարհ: Ցանկանանք և հավատանք, որ տաղանդաշատ գեղանկարիչ Աշոտ Հախոյանի ստեղծագործական ուղին կլինի էլ ավելի շռայլ ու արգասավոր:

գեղեցիկի, մարդկային հոգու այլևայլ փիլիսոփայական դրսևորումների շուրջ սեփական խոհերը:

Գեղանկարիչը կյանքը տեսնում է իր գեղագիտական ընկալման բարձունքից, իր նկարներում նրանց հաղորդում բանաստեղծական քնարերգություն և հուզականություն:

Վստահ իր ուժերին, նա միևնույն ժամանակ չափազանց համեստ անձնավորություն է և դժվարությամբ է արտահայտվում, երբ խոսում է իր արվեստի մասին. «ամեն ինչի մեջ դիմանկար եմ տեսնում, անգամ ծաղկի»: Խոստովանում է, որ իր գունաշխարհը սկզբից եղել է վառ, հետզհետե մռայլվել է: «Դա իմ ապրած կյանքն է, մռայլություն է մտել իմ գույների մեջ, սակայն ուզում եմ նորից թեթև, վառ գույների անցնել, մոտենալ ակունքներին, որովհետև իմ սկիզբը ճիշտ է եղել, մաքուր ու անկեղծ»:

Նա նաև երգում է Վանաձորի Սուրբ Աստվածածին եկեղեցու երգչախմբում և իր ստեղծագործությունների մեջ միշտ

և իր ստեղծագործությունների մեջ միշտ

ԱՆՈՆ ԽԱՉՍՏՐՅԱՆ

Աշոտ ՀԱԽՈՅԱՆԻ աշխատանքներից՝ 36

# «ԱՐՄԵՆԻԱ» ԶԵՐՄԱՆԱՎ

## ԵՂԲԱՅՐԱԿԱՆ ԳԵՐԵՋՄԱՆ ՍԵՎ ԾՈՎԻ ՀԱՏԱԿԻՆ

Մի քանի օրից կսկսվի լեգենդար «Արմենիա» ջերմամալի որոնումների նպատակով երրորդ գիտարշավը: 1941 թվականին նավը խորտակվեց Յաթթայի ափերի մոտ՝ յոթ հազար ուղևորներով հանդերձ: Ի դեպ, զոհերի քանակով «Տիտանիկին» չորս անգամ գերազանցող այդ ահավոր ծովային աղետի բուն փաստը գաղտնագերծեցին միայն երկու տարի առաջ: Եվ այսպես, ի՞նչ է կատարվել մեր «Արմենիա»-ի հետ:

### «ԱՐՄԵՆԻԱ»-Ի ԽՈՐՀՐԳԱՎՈՐ ԵՐԹԸ

1941 թվականի նոյեմբերի 7-ին Յաթթայի ափերի մոտ աներևակայելի բան էր կատարվում: Լեռնային ճանապարհներին արդեն հայտնվել էին վերմախտի ջոկատները: Թվում էր, թե քաղաքի գրավումը մի քանի ժամվա գործ է: Պայթեցրել էին աշխարհառջակ մառանները, և գինին գետի պես հոսում էր ծովը: Փողոցներում խուճուկ էր տիրում: Տճերում մուլեցնում էին մարդասպաններն ու ավազակները: Քաղաքը լեցուն էր հուսահատ մարդկանցով, որոնք փորձում էին ցանկացած միջոցով հասնել մայրցամաք: Այդպիսին էր կացությունը Յաթթայում, երբ նրա ափերին մոտեցավ «Արմենիան»: Սևծովյան նավատորմի հրամանատար, ծովակալ Օկտյաբրսկուսի հրամանով, «Արմենիան» պետք է եվակուացներ սևաստոպոլյան հոսպիտալները Տուսպսե: Սակայն բաց ծով ելնելուց անմիջապես հետո «Արմենիա»-ի նավապետ Պլաուշևսկին հրաման ստացավ մտնել Բալակլավա՝ ՆԳԺ-ի աշխատակիցներին դուրս բերելու համար: Դատելով արխիվային փաստաթղթերից, ՆԳԺ-ն տեղափոխում էր ինչ-որ գերարժեքավոր բեռ: Նախօրեին՝ նոյեմբերի 6-ին, Ստալինը

հրաման ստորագրեց Դրիմի թերակղզուց առավել արժեքավոր ամեն ինչ դեպի Կովկաս շտապ եվակուացնելու վերաբերյալ: Բայց թե հատկապես ինչ էին բարձել «Արմենիա»-ի վրա, առ այսօր հայտնի չէ: Լքելով Բալակլավան՝ «Արմենիան» ստանում է նոր հրաման. ուղղվել դեպի Յաթթա և վերցնել Սիմֆերոպոլից այնտեղ եվակուացված կուսակցական վերմախտային ու տեղի բոլոր հոսպիտալները: Արդյունքում նավի վրա հայտնվեց 23 հոսպիտալ՝ բժշկական ողջ անձնակազմով ու վիրավորներով: Նավն այնքան էր գերբեռնված մարդկանցով, որ ոտք գցելու տեղ չկար: Առավոտյան ժամը 9-ին «Արմենիան» դուրս եկավ ծով և գրեթե անմիջապես գնդակոծության ենթարկվեց գերմանական օդուժի կողմից: Մինչ օրս հայտնի չէ, թե ինչո՞ւ փորձառու նավապետ Պլաուշևսկին խախտեց Սևծովյան նավատորմի հրամանատարի կարգադրությունն ու հեռացավ Յաթթայից օրվա լուսավոր ժամի: Միգուցե նա ուրիշ հրաման էր ստացել հեռախոսով: Ովքե՞ր էին նավի ուղևորները: Ի՞նչ բեռ էր տեղափոխվում: Պատասխանել բոլոր այս հարցերին կարելի է միայն մեկ ճանապարհով. գտնել նավը:

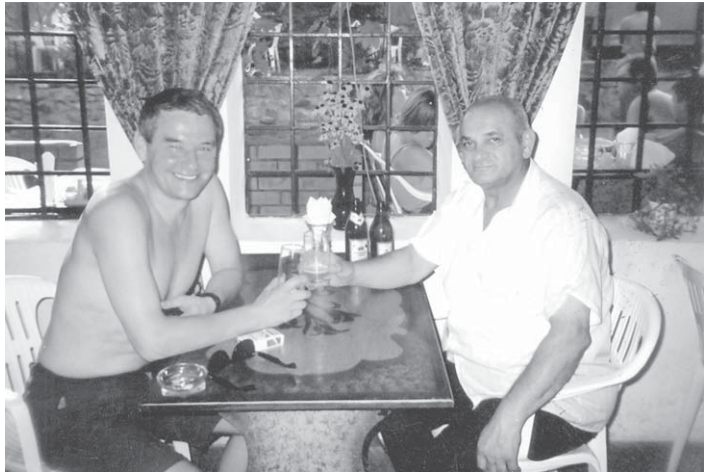
### ՈՉ ՄԻ ՀԵՏՔ

Մինչ օրս «Արմենիան» ապարդյուն փնտրել են «Լանգուստ» հին բառիսկաֆի օգնությամբ, որը կարող է սուզվել առավելագույնը կես կիլոմետր խորությամբ: Սակայն այս տարվա մայիսին նավի որոնումներով

# ՏԻԵԶԵՐԱԳՆԱՑՆԵՐԻ ՀԵՏ

## ՎԱԼԵՐԻ ԿՈՐԶՈՒՆ

Վալերի Կորզունը, որն այժմ գեներալ է և Գագարինի անվան տիեզերագնացների պատրաստման կենտրոնի պետի առաջին տեղակալը, մարդանոտ բնավորություն ունի, զրուցաւեր է, բարի ժպիտը միշտ շողում է դէմքին: Սանատորիայից մեկնելու



Վալերի Կորզունի հետ

օրը եկավ ցտեսություն ասելու: Երեկոյան կնոջ ու որդու հետ ավտոբուսով մեկնելու էր Երկաթուղային կայարան: «Մեկ էլ ե՞րբ կտեսնեն» - մտածեցի ու շտապեցի սանատորիա:

- Մեքենան սպասում է, ես կտանեն ձեզ կայարան, - առաջարկեցի ես:

Առանց կեղծ քաղաքավարության համաձայնեցին:

Գնացքը մեկնելուն ժամուկես ժամանակ կար: Այդ ընթացքում թեթև ընթերցանք հորաքրոջ տղայի՝ Շաղկամջյան Արուֆի սրճարանում: Հյուրերի հետ ճանապարհապաշար դրեցինք՝ հայկական մարմանդ լավաշ, վրացական բուրունմալի խաչապուրի և մի շիշ էլ Արցախի գինի:

1996 թվականի օգոստոսի 17-ին կայացավ Վալերի Կորզունի առաջին թռիչքը:

- Առեկտրոնը դժվար է տիեզերագնաց դառնալը, - մի անգամ հայտնեցի կարծիքս:

- Դժվար չէ, աշխատանք է, - պատասխանեց Վալերին:

Կես տարի հետո տեղի ունեցավ վայրէջքը: Մի քաի օր հետո եկավ Ադլերի «Յուժնոյե Վզմոդյե» սանատորիան՝ վերականգնելու առողջությունը: Ես անմիջապես մեկնեցի հանդիպելու: Սուրճի սեղանի շուրջը մեր հանդիպումը տևեց երեք ժամ:

- «ՄԻՐ» տիեզերանավում կա երկու սարք, որոնք պատրաստել են Հայաստանի գիտնականները, - ասաց զրուցակիցս, - նրանցից մեկը կոչվում է «Գլազար»: Տիեզերագնացներն այն անվանում են Գլազա Արմենի: Տիեզերանավից մենք մտերմացանք Գևորգ ամուսնով մի հայ ռադիոսիրողի հետ, որը հաճախ կապվում էր անձնակազմի հետ, հետաքրքրվում մեր փորձարկումներով: Նրա օգնությամբ Հայաստանի հեռուստատեսության լրագրող մի աղջիկ տիեզերանավի անձնակազմի հետ հինգ րոպե հարցազրույց անցկացրեց:

Ինչպես Վալերի Կորզունը, այնպես էլ մյուս տիեզերագնացներից շատերը Բյուրականում ուսումնասիրել են հայ գիտնականների ստեղծած սարքերը, Հայաստանում ծանոթ-բարեկամներով հարուստ են եղել:

Ճանապարհելիս Վալերին մի անեկդոտ պատմեց, հայկական ռադիոյին հարցրել են ի՞նչ տարբերություն կա տիեզերագնացի և ամուսնու միջև: Հայկական ռադիոն պատասխանել է՝ տիեզերագնացը միշտ գիտի իրեն փոխարինողին, իսկ ամուսինը՝ ոչ: Ես կանգեցրի Վալերին:

- Չէ՞ որ այդ անեկդոտը երկու տարի առաջ ես եմ պատմել ձեզ, երբ դուք հանգստանում էիք «Չեմիտոկվաճե» սանատորիա-

յում:

Հիշեց.

- Դու ես պատմել, այո, բայց հիմա ողջ Ձվյոզդնի գորոդկը գիտի:

Մի ամիս հետո Վալերի Կորզունը հանգստանալու եկավ «Չեմիտոկվաճե» սանատորիան: Այստեղ ասեմ, որ տիեզերագնացները հարյուրավոր լուսանկարներ, հուշանվերներ ու տեսագրություններ են նվիրել ինձ: Դրանք զարդարել են աշխատատեղիս պատերը: Այն այժմ անձնական թանգարանի համբավ ունի, որի մասին բազմիցս ցուցադրվել է Մոսկվայի հեռուստաօրագրերով, տպագրվել Մոսկվայի, Պետերբուրգի, Կրասնոդարի, Սոչիի, Տուափսեի լրագրերում, հատուկ զբոսաշրջիկներ են գալիս:

Այդ օրերին Սոչիից հեռախոսով հայտնեցին, որ զբոսաշրջիկներ են գալու: Որոշեցի սյուրպրիզ անել նրանց: Շտապեցի տիեզերագնացի մոտ: Սենյակում չկար: Մի խնդրագիր թողեցի, որ այսինչ ժամին անպայման գա ինձ մոտ: Եկավ:

- Ի՞նչ է պատահել, - անհանգստացած անմիջապես հարցրեց Վալերի Կորզունը:

- Ոչինչ էլ չի պատահել, ամեն ինչ լավ է, - հանգստացրի ես նրան, - քսան րոպե հետո զբոսաշրջիկներ են գալու, ուզում են, որ հանդիպեն ձեզ հետ:

Չառարկեց, վարակիչ ժպտաց: Երբ զբոսաշրջիկները եկան, միացրի տեսագրությունը:

- Եկրանումն է տիեզերագնացների ջոկատի հրամանատար Վալերի Կորզունը, - հայտարարեցի ես ու ձեռքս մեկնեցի դեպի տիեզերագնացը:

Բոլորը անակնկալի եկած ծափահարեցին, բազմաթիվ հարցեր տվեցին, հետը լուսանկարվեցին, ինքնագրեր վերցրին, անչափ գոհ մնացին: Երբ նրանք ավտոբուս նստեցին ու զնացին, ես դարձա Վալերիին:

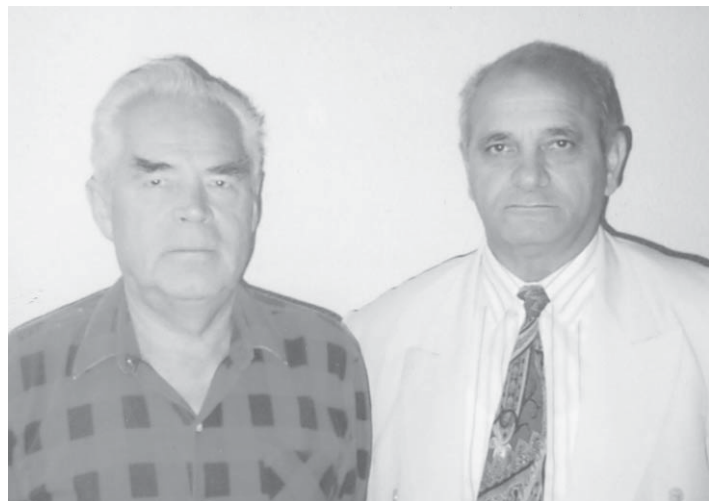
- Դուք համշենական բլինա եք սիրում, գնում ենք սրճարան: Գնացինք:

## «ԲԱՐԵՎԵՑԵՔ ՔՐՈՉՍ»

Տիեզերագնացների ջոկատի նախկին հրամանատար Ալեքսանդր Վոլկովը ինձ ծանոթացրեց սովետական երրորդ տիեզերագնաց, այժմ հանգուցյալ Անդրիան Նիկոլակի հետ:

- Չեր քույրը մեր հարսն է, - ասացի նրան:

- Ո՞նց թե, - զարմացավ Անդրիանը:



Սովետական երրորդ տիեզերագնաց Անդրիան Նիկոլակի հետ

- Հորեղբորս տղայի կինը չուվաշուհի է, - ասացի ես, - և մաքուր հայերեն է խոսում:

Անդրիան Նիկոլակը նկատելի ուրախացավ, ապա ասաց.

- Ինձանից բարև կանես քրոջս:

### ԶՎԱՐԵՑԻՆ

Առաջին տիեզերագնացը, որի հետ ծանոթացա և մտերմացա և որի շնորհիվ էլ բարեկամացա մյուս աստղանավորողների հետ, Ալեքսանդր Վոլկովն էր կամ ինչպես բոլորն են կոչում, Սան Սանիչն էր: Այդ ժամանակ նա տիեզերագնացների ջոկատի հրամանատարն էր: Մի օր բացվեց.

- Տիեզերքում մի քանի ամիս մնալուց հետո վերադարձա երկիր: Ուղեգրային չվարեցին: «ՄԻՐ» տիեզերակայանում ուղեգիրս հաստատող չկար:

### ՊԱՏՄՈՒՄ Է ԿԻՆԸ՝ ԱՆՅԱՆ

- Ինձ հրավիրեցին թռիչքների կառավարման կենտրոն: Ասացին՝ բոլոր հեռախոսներն անջատված են, ձեզ լսող չկա, տասնհինգ րոպե խոսեցեք ձեր ամուսնու հետ՝ ինչի մասին կուզեք:

Կարոտով լի ու սրտալի գրույցի վերջում Անյան ամուսնուն հայտնեց, թե վաճառվում է մի կիսաշեն ամառանոց, որը իրենց համար ձեռնտու կլինի:

- Լավ, երբ վերադառնամ տիեզերքից, կնայեմք, - պատասխանեց Սան Սանիչը:

- Մեկ օր անց, - պատմում է Անյան, - բնակարանում հնչեց դռան գանգը: Բացեցի դուռը, մի անծանոթ կապիտան էր կանգնած: Հարցրեց.

- Չեք ասի, որտե՞ղ է այդ ամառանոցը...

### ՀԱՐՍԱՆԻՔՈՒՄ

Վաղամեռիկ քանդակագործ Արշակ Բեգյանի որդու հարսանիքն էր: Ինձ հետ տարել էի տիեզերանաց Յուրի Գիծենկոյին և կնոջը՝ Օլյային: Դագոմիսի կուրորտային համալիրի ռեստորանի մեծ դահլիճը լեփ-լեցուն էր ուրախ հարսանքավորներով: Իմացա, որ հյուրերը առաջին անգամ էին ներկա գտնվում նման բազմամարդ հարսանիքի: Յուրան Օլյայի հետ շնորհավորեց նորապսակներին, ցանկացավ, որ որդի ունենան և նա էլ դառա տիեզերագնաց: Յուրան ոգևորվեց հայկական պարեղանակներով և Օլյայի հետ սկսեցին պարել: Շուտով մեզ միացավ նաև Սոչի քաղաքի գլխավոր նկարիչ Վալենտինը: Որոշ ժամանակ անց Օլյան ականջիս շշնջաց.

- Յուրան շատ է ոգևորվել, կարող է մինչև հարսանիքի վերջաճալը մնալ: Ես մի պատճառ կգտնեմ, նրան ասա, որ գնալու ենք:

Տիեզերագնացը չառարկեց, բայց վերադարձի ամողջ ճանապարհին հայկական հարսանիքի մասին իր հիացմունք էր արտահայտում:

### ԳԻՉԵՆԿՈՅԻ ԵՐԱԶԱՆՔԸ

Յուրի Գիծենկոն մի թռիչքով երկու երկրների տիեզերագնաց դարձավ: Երբ Սովետական Միության եղբայրական հանրապետությունները փախեփախ ընկան իրենց երազած անկախության քառսը, Յուրին տիեզերքում էր:

- Տիեզերք թռա Սովետական Միությունից, վայրէջք կատարեցի անկախ ռուսական պետությունում, պարզևներս էլ եղան ռուսական, - հաճախ հիշում է տիեզերագնացը և երազում հակառակ թռիչքի մասին:

\*\*\*

«Բարի» անունով որսորդական մի խելոք շուն ունեինք, խաճուփից չէր հեռանում: Բարին անչափ դուր եկավ տիեզերագնաց Յուրի Գլազկովի աղջկան՝ Կատյային: Կատյան ամեն օր խաղում էր նրա հետ, փաղաքշում, գրկում գլուխը: Բարին էլ ընտելացավ նրա հետ, ուր որ գնում էր, նրանից չէր բաժանվում:

Եկավ սանատորիայից մեկնելու օրը: Կատյան խնդրեց հորը Բարին տանել հետները Ձվոգոդնի գորոդոկ:

- Կատյա, աղջիկս, ախր ու՞ր տանենք, - ասաց տիեզերագնացը, - տանը տասնմեկ կատու ունենք...

### ՓՈԽԱԴԱՐՉ ՆՎԻՐԱՏՎՈՒԹՅՈՒՆ

Վիկտոր Աֆանասևը ամեն անգամ, երբ գալիս է սանատորիա, լինի դա թռիչքից առաջ, թե հետո, հատուկ ինձ համար նվեր է բերում: Հանդիպելիս մակագրում է իր գեղեցիկ ձեռագրով ու նվիրում ինձ: Վերջին անգամ ես էլ պարտքի տակ չմնացի, իհարկե, իր խնդրանքով:

- Բրյանսկի հայ համայնքում լավ բարեկամներ ունեմ, - ասաց տիեզերագնացը, - գրքերիցդ տուր մի քանի օրինակ, տանեմ նվիրեմ հայրենակիցներիդ, թող ուրախանան:

Ես սիրով նվիրեցի Տուսափսեում հրատարակված իմ ժողովածուներից վեց գիրք:

Մեկնելու նախօրյակին սանատորիայի ղեկավարությունը Վիկտոր Աֆանասևի պատվին հրաժեշտի ճաշկերույթ տվեց: Փոքրիկ



Վիկտոր Աֆանասևի հետ

Գայանեիս ձեռքը դրեցի երկու շիշ շամպայն գինի և ցույց տվեցի, թե ում է տալու: Գայանես շշերը տարավ դրեց տիեզերագնացի սեղանին և ասաց.

- Վալոդ պապիկից...

\*\*\*

Աշինսկի օդագնացության ինժեներա-տեխնիկական ուսումնարանը կազմացրելուց հետո ուսումնարանի արդեն նախկին պետ, գեներալ Վալենտին Լեսկովը կազմակերպեց կադետական կորպուս, ապա, ինչպես ամեն ամառ, կնոջ՝ Լյուդմիլայի հետ եկան «Չմիտոկվաճե» սանատորիան հանգստանալու: Ես նրանց ծանոթացրի իմ բարեկամ տիեզերագնաց Վաղիմիր Տիտովի և նրա կնոջ՝ Շուրայի հետ: Այս զույգերը իսկույն մտերմացան: Ավելին, Լյուդմիլա Լեսկովան, որը սրտաբաց, ասող-խոսող կին է, ամուսնու հետ Տիտովին ու Շուրային այնպես կարողացան համոզել, որ նրանց որդուն դեռահաս Յուրային հետները տարան Աշինսկ, դարձրին կադետական կորպուսի սովորող:

Հաջորդ ամառ գեներալը կնոջ հետ նորից եկավ հանգստանալու: Նրանք ինձ նվիրեցին կադետական կորպուսի կյանքն արժարժող նկարագրող մի ժուռնալ: Առաջին էջում Յուրա Տիտովը կադետական համազգեստով հպարտ կանգնած էր գեներալ Ալեքսանդր Լեբեդի կողքին:

\*\*\*

Օգոստոս ամիսն էր, տոթակեզ օր, նույնիսկ ծառերի սովերը չէր փրկում: Շուրայի հետ Լազարևսկում էլ խանութ չբողեցինք հովհարիչ ճարելու համար: Այդ օր վաճառել էին բոլոր հովհարիչները: Հաջորդ օրը մենակ անցա կրպակների շարքերը: Մի կրպակում կես ժամ առաջ ստացել էին հինգ հովհարիչ, որոնցից երեքը արդեն հասցրել էին վաճառել, մեկն էլ ես գնեցի ու շտապեցի Տիտովի սենյակը: Միացրիք հովհարիչը, օրը միանգամից հովացավ:

- Հիմա կարող ենք մարդավարի շնչել ու հանգստանալ, նույնիսկ Իրանի շահը կնախանձի մեզ, - կատակեց Վաղիմիր Տիտովը:

Տիեզերագնացը սանատորիայում կարճեց իր հանգստյան օրերը, մեկնելու էր Հյունստոն «Շաթլ» տիեզերանավով ամեն

րիկյան աստղանավորողների հետ թռչելու:

- Սանատորիայի պետը չհանդիպեց ինձ հետ, - ասաց Տիտովը, եթե ես իրեն պետք չեմ, առավել ևս ինքը ինձ հարկավոր չի:

Չայնից զգացի, որ վիրավորվել է սանատորիայի պետի նման վերաբերմունքի համար:

- Վլադիմիր Գրիգորևիչ, հո ես այստեղ եմ, - ասացի ես, - երկու անգամ միասին զննացել ենք օդանավակայան, այս անգամ էլ սիրով բոլորիդ կտանեմ:

Յենց որ «Ժիգուլիս» շարժվեց, միացրի Արամ Ասատրյանի երգերը: Ինչպես միշտ, սկզբում ճաշեցինք Աբխազիային սահմանամոտ հայկական սրճարանում: Համշենական բլինան հյուրերիս սրտովը եղավ: Տիտովի կինը և աղջիկը՝ Մարինան, հետաքրքրվեցին այդ բլինաների պատրաստման գաղտնիքներին: Այժմ Զվյոզդին գորողկում տիեզերագնացների կանայք հաճախ են սեղան դնում համշենական բլինա:

\*\*\*

Մի անգամ խոսակցության ժամանակ Վլադիմիր Տիտովն ասաց.

- Ինչպիսի իրադրություն էլ որ լինի, մարդ պետք է իրեն հանգիստ պահի:

Որ նա հանգիստ էր, ես հանոզվեցի: Սրճարանում սեղան նստելիս, Յուրան անզգուշորեն կպավ կերակուրով լիքը ափսեին և կերակուրը թափվեց հոր շալվարի վրա: Տիտովը առանց ջղայնանալու վերցրեց անձեռոցիկը և սկսեց սրբել:

Ես ականա հիշեցի Անդրիան Նիկոլայի հետ պատահած դեպքը: Նրա «ՄԻԳ» կործանիչը գնաց վայրէջքի, անհավերժ փորատակից դուրս չեկան: «Գլխավորը հանգիստ լինելն է», - մտքում ասաց օդաչուն և սառնասրտորեն փորի վրա իջեցրեց արագընթաց ինքնաթիռը:

\*\*\*

Ակադեմիկոս Չեռնովի հետ արդեն մի տարվա ծանոթներ էինք: Մի օր եկավ ինձ մոտ տիեզերագնաց Եվգենի Խրունովի հետ: Մեր հանդիպումը բարեկամական սեղանի շուրջ տեղեց մինչև գիշերվա ժամը երկուսը:

Հաջորդ օրը ակադեմիկոսը մենակ եկավ: Հայտնեց, որ երեկ ուշ վերադառնալու համար Խրունովի կինը՝ Լյուսյան, տնային կալանք է հայտարարել ամուսնուն:

Այլևս տիեզերագնաց Եվգենի Խրունովին չհանդիպեցի, մահացավ վաթսուներեք տարեկան հասակում: Հիշատակ մնաց համատեղ մի լուսանկար:

\*\*\*

Յեռուստալրագրող Լյուդմիլա Գասպարովան տիեզերագնացներ Վլադիմիր Կովալյոնոկի, Ալեքսանդր Կուլկովի և ինձ հետ իմ անձնական թանգարանի մասին ռեպորտաժ էր կազմակերպում: Լրագրողի այն հարցին, թե հատկապես ի՞նչն է դուր գալիս «Չեմիտոկվաճե» սանատորիայում, Վլադիմիր Կովալյոնոկը պատասխանեց, որ այստեղ կա հիանալի դիահերձարան:

Տիեզերագնացը նկատի ուներ բացօթյա խորովածանոցը, որը ինչպես ասում են, սարքվել է Գագարինի ցանկությամբ: Հետո ասաց, որ ավանդաբար լավ ձկնորսություն է արվում:

Ես խոսքը կտրեցի և ասացի.  
- Եթե կարելի է, ես ավելացնեմ. ես Սուխոմունով տասնչորս տարի ձկնորսություն արեցի, և՛ աշխատանքս թողեցի, և՛ տուն զնալս թողեցի, և՛ սիրուհուս մոռացա: Ձկնորսությունը իսկական նարկոմանիյա է: Հիմա այստեղ բոլոր հնարավորություններն ունեմ, բայց եթե մեկ-երկու անգամ զնամ, կվարակվեմ և աշխատանքս էլ կկորչի: Աստված չանի ձկնորս լինես...

Յեռուստաղիտողները, հատկապես ձկնորս ամուսիններն ունեցող կանայք, երկար ժամանակ հիշում էին իմ ռեպլիկը:

### ՎԼԱԳԻՄԻՐ ԿՈՎԱԼՅՈՆՈԿ

Ժուկովսկու անվան ավիացիոն ակադեմիայի դասատու, ազգությամբ բուլղար Անատոլի Պոլստոյանովի հետ երեք տարվա

ծանոթներ էինք: Նա արդեն գիտեր, որ մոտիկ հարաբերություններ ունեմ մի քանի տիեզերագնացների հետ, որոնք ամռան ամիսներին գալիս են կազդուրվելու «Չեմիտոկվաճե» սանատորիայում: 1996 թվականի օգոստոսի տասներեքն էր, առավոտյան հանդիպեց ինձ և ասաց, որ ուզում է ծանոթացնել ակադեմիայի պետ, Սովետական Միության կրկնակի հերոս, զեներալ-գնդապետ Վլադիմիր Կովալյոնոկի հետ: Ես անմիջապես սառնարան դրեցի երեք շիշ շամպայն գինի: Պայմանավորված ժամին Անատոլին եկավ: Իջանք ծովափ: Տիեզերագնացը իր հարազատներով գտնվում էր ռազմաօդային ուժերի հրամանատարի տնակի բացօթյա մասում: Վլադիմիր Վասիլևիչը լողազգեստով էր, անմիջապես հարցրեց որտեղացի լինելիս և թե ինչով են զբաղվում: Հարցերի տոնը անմիջական էր և ես առանց քաշվելու պատասխանում էի: Երբ իմացավ, որ ես եկել եմ ավիացիոն դպրոցի կուրսանտ, առաջարկեց լցնել բաժակները և խմել մեր ծանոթության կենացը, ապա ցտեսություն ասելուց առաջ լուսանկարվեցինք:

Սովորաբար բոլոր հանգստացողները երեկոները անցկաց-



Սովետական Միության կրկնակի հերոս, զեներալ-գնդապետ Վլադիմիր Կովալյոնոկ

նում են ծովափում: Մի օր տիեզերագնացներ Վլադիմիր Տիտովն ու Ալեքսանդր Կուլկովը ասացին, որ երեկոյան ժամը ուրիշ հավաքվելու են ծովափնյա սրճարանում, հրավիրեցին նաև ինձ: Երբ ես զնացի, տիեզերագնացները և նրանց ընկերները իրենց կանանց հետ նստել էին միացրած երեք սեղանների շուրջը: Սեղանի ծայրին դրված էր ազատ աթոռ, զգացի, որ դա թամադայի համար է: Մեկ էլ տեսնեմ՝ տիեզերագնացների պատրաստման կենտրոնի պետի տեղակալ Անդրեյ Պետրովիչ Մայբորոդան առաջարկեց ինձ թամադայությունը: Քավ լիցի: Սեղանի շուրջը գիզանտներ են նստած, իսկ ես աննշան մի մահկանացու, ո՞վ եմ ես, ինչացու՞ եմ ես, ի՞նչ օրի եմ ես, այս ի՞նչ են անում: Բայց չշփոթվեցի, բռնեցի աթոռի թիկնակն ու պատմեցի հայկական մի սրամտություն:

Մի մարդ թերթում կարդաց հայտարարություն, որ խմբագրությանը հարկավոր են անգլերենից, ֆրանսերենից և գերմաներենից թարգմանիչներ: Սա կորցրեց հանգիստը և շտապեց խմբագրություն: Ստավ խմբագրի մոտ և դռան կողքին խեղճացած կանգնեց:

- Չեզ ի՞նչ է հարկավոր, - հարցրեց խմբագիրը:  
- Ես կարդացի հայտարարություն, որ...  
- Ա՛, դուք թարգմանի՞չ եք, խմորեմ, նստեցեք, - ուրախացավ խմբագիրը և նստեց այցելուի դիմացը: - Անգլերենի՞ց եք թարգմանում:

- Անգլերեն չգիտեմ, - ասաց մարդը:  
- Ֆրանսերենի՞ց երկի:  
- Ֆրանսերեն էլ չգիտեմ:  
- Ուրեմն գերմաներենի՞ց եք թարգմանում: Հաճելի է:  
- Գերմաներեն տառերը չգիտեմ, - հանոզված պատասխանեց այցելուն:  
- Բա չեմ հասկանում, ինչու՞ եք եկել և գլուխ եք պղտորում:  
- Ես եկա՝ ասեմ, որ ինձ վրա հույս չդնեք, - խնդրեց նա:  
- Այնպես որ, թամադայության համար ինձ վրա հույս միք դնի, - ասացի ես:

Սեղանակիցները ծափահարեցին, իսկ ավիացիայի գլխավոր հրամանատարի առաջին տեղակալ Վիկտոր Կոտր խփեց ծնկիս ու ասաց.

- Այդ անեկոտը մենք կվերցնենք մեր զինանոցը:

Թամարա ընտրեցինք Վլադիմիր Կովալյոնոկին: Սեղանի շուրջը կային ինձ անծանոթ գեներալներ: Ակնոցավոր մի գեներալ հետաքրքրվեց, թե ես ի՞նչ գործ ունեն իրենց հետ: Վլադիմիր Տիտովի կինը՝ Շուրան, ասաց, որ ես տիեզերագնացների մտերիմն եմ և անձնական բանգարան եմ ստեղծել տիեզերագնացների նվերներով, լրագրող եմ և գրքերի հեղինակ:

Իսկ սրճարանում ջազային նվագը ականջներ էր խլացնում: Մեկ էլ Վլադիմիր Կովալյոնոկը մտավ պարողների մեջ և արագ, թեթև, անթերի պարեց: Մենք ուրախ ծափահարեցինք:

Հարևանս պատմում է, որ տիեզերագնացը մի անգամ ակունքում կես ժամ թմբուկ է խփել, հետո բարձրացել է սեղանի վրա և կանգնել ձեռքերի վրա, սեղանը փլվել է:

Ինքը մոլի ձկնորս է: Մի օր խոշոր կեֆալ էր ընկել կարթը և կտրել տարել էր: Այդ ժամին ձուկը լավ էր կտցում, շտապ մարդ էր ուղարկել ինձ մոտ, որպեսզի ես կարթաթել տամ: Տվեցի չորրորդ համարի մի կարթաթել, որով ահագին ձուկ էր բռնել: Երբ հանդիպեցինք, ասաց.

- Դու ինձ փրկեցիր, բարեկամս, շնորհակալ եմ:

Վլադիմիր Կովալյոնոկը իր բազմանդամ ընտանիքով մնում էր Ռազմա-օդային ուժերի գլխավոր հրամանատարի շենքում, իսկ երկու երիտասարդ կանայք, որոնք ակադեմիայի աշխատակցուհիներ էին, իրենց երեխաներով մնում էին սանատորիայի չորրորդ մասնաշենքում: Օդագնացության տոնի նախօրյակին խնդրեց ինձ իր անունից առանձին-առանձին նվերներ տանել նրանց: Ես տարա և ասացի, թե ով է ուղարկել, և Նատաշան, և՛ Սվետանա զգացված ուրախացան իրենց շեֆի ուշադրությունից: Ես գնացի ծովափ և հայտնեցի իր հանձնարարությունը կատարելուս մասին: Հարցրեց, թե ինչքան եմ ծախսել, երբ գումարն ասացի, անմիջապես հաշվեց և փողը մեկնեց ինձ: Ես անհարմար վիճակ ապրեցի:

Երկու օր հետո Վլադիմիր Վասիլևիչը Նատաշայի, Սվետայի և նրանց երեխաների հետ շտապ եկավ աշխատատեղս, ասաց, որ Սվետայի աղջնակը թունավորվել է, հարկավոր է շտապ հասցնել հիվանդանոց: Ամիջապես բոլորին տարա Լազարևսկի հիվանդանոցի ինֆեկցիոն բաժին: Բժշկի ակազին շքանշան անծանոթ մարդու ով լինելը, բժիշկն ու բուժքույրերը իսկույն սկսեցին պրոցեդուրան: Մի քանի ժամից հետո աղջնակի դեմքի գույնը տեղը եկավ ու նա շնորհակալությամբ ծայաց:

Ցերեկվա ժամին Կովալյոնոկն ու Վոլկովը Վիկտոր Կոտի հետ եկան խանութ, մի փոքր զրույցից հետո սեղանին դրեցին երկու շամպայն գինի: Անբռնազբոս հանդիպման ժամանակ հանկարծ Վլադիմիր Վասիլևիչը խնդրեց բերել տիեզերագնացների մասին օրացույցը: Իր լուսանկարի տակ ստորագրեց և առաջարկեց.

- Թող այսպես մյուս տիեզերագնացներն էլ իրենց նկարների տակ ստորագրեն:

Ալեքսանդր Վոլկովը վերցրեց գրիչը և իր լուսանկարի տակ նույնպես ստորագրեց:

- Ես իմ պարտքը կատարեցի, - ժպտալով ասաց նա:

Տիեզերագնացը Աշոտ անունով մի ծանոթ ուներ, որը ծովամերձ թաղում էր ապրում, գնացինք նրան հյուր: Աշոտը նկատելի ուրախացավ, ապա իր սրճարանի բացօթյա մասում սեղան բացեց և մոտ երկու ժամ տևեց հին ծանոթների ջերմ, սրտաբաց զրույցը:

Մի ուրիշ անգամ երկուսով գնացինք խնայբանկ, Կովալյոնոկը փոխեց մի քանի հարյուր դոլլար և թարսի պես հաջորդ օրը շեշտակիորեն բարձրացավ դոլլարի արժեքը:

Յուրի Գիծենկոն ու Վլադիմիր Կովալյոնոկը եկան աշխատանքիս վայրը: Հրավիրեցի բնակարանս: Շուտով երևաց նաև Կովալյոնոկի կինը՝ Նինան: Հյուրերիս համար սեղան դրեցի վարունգով, մածոնով, սխտորով և աղով պատրաստած հանձնական «սիլկալի» ուտելիք: Համով կերան և հետաքրքրվեցին պատրաստման եղանակով:

«Հայրենիքն է թևեր տվել» Կովալյոնոկի գիրքը կարդացել էի մի տարի առաջ ու սեղանի շուրջը սկսեցի տիեզերագնացի կյանքից դրվագներ հիշել: Երբ սկսեցի պատմել, թե ինչպես է բժշկական ինստիտուտի ուսանողուհին լեյտենանտ Կովալյոնոկի սառցակալած ականջները շփել, Նինան չհամբերեց.

- Վոլոդյա, մի հավատա, - ասաց, - խաբում է նա...

1999-ի օգոստոսի 29-ին Կովալյոնոկը, Վալերի Կորգունը, Վիկտոր Աֆանասևը, Վլադիմիր Տիտովը, Ալեքսանդր Վոլկովը սա-

նատորիայից վերադառնալու էին Ջվյոզդնի գորողով: Նախօրյակին Կովոյնոկը կազմակերպել էր հրաժեշտի ճաշկերույթ: Այդ մասին բոլորովին անտեղյակ, ինչպես ամեն երեկո, սովորաբար իջա ծովափ: Ինձ նկատեց Վլադիմիր Վասիլևիչը և առաջարկեց անցնել գլխավոր հրամանատարի տնակ: Ներսում պաշտոնատար գեներալներն ու տիեզերագնացները, սանատորիայի ղեկավարները ուրախ տրամադրության մեջ էին: Գեներալներից մեկը ինձ նստեցրեց իր կողքին և բաժակ օդի լցրեց: Կովոյնոկը կենաց խոսքը ինձ տվեց: Որքան հիշում եմ՝ խոսքս անհաջող ստացվեց: Ասացի, որ դուք Ջվյոզդնի գորողույուն հերոսական գիտական թռիչքների պատրաստվեցեք, իսկ մենք այստեղ, երբ գաք, կնպաստենք ձեր լավ կազդուրվելուն: Ես հպարտ էի ու զգացված, որ ճաշկերույթում միայն ես էի սովորական մահկանացու...

Մի անգամ խոսակցություն սկսվեց Ռուսաստանի կոմունիստական կուսակցության վերաբերյալ, թե առաջիկա ընտրություններում կոմունիստները կգրավե՞ն, արդյոք, առաջին տեղը, Կովոյնոկն ասաց.

- Ես կարդացել եմ կոմունիստների գաղտնի ծրագիրը, նրանք մորից մտադիր են ազգայնացնել-համայնացնել ամեն ինչ, ամառանոցս պաշտպանելու համար ունեն և՛ գնդացիր, և՛ ավտոմատ, չեմ հանձնվի:

Որքան էլ որ տիեզերագնացը ասաց լրջորեն, ներկաներս ասածն ընդունեցինք որպես կատակ ու ծիծաղեցինք:

Փռապանծ տիեզերագնացը ամեն ամառ ընտանիքի բազմաթիվ անդամներով գալիս էր հանգստանալու, բայց սանատորիայի ղեկավարության և գլխավոր հրամանատարի հետ մի անախորժ խոսակցությունից հետո այլևս չեկավ: Սակայն ի պաշտոնն ստորագրեց Ռուսաստանի տիեզերագնացության ֆեդերացիայի պատվավոր անդամի իմ գրքույկը և ամեն առիթով բարևներ է ուղարկում:

### ՅՈՒՐԻ ԳԼԱՉԿՈՎ

Խանութ մտավ միջին հասակի մի ամրապինդ մարդ:

- Ես այնտեղ չկամ, - ձեռքը մեկնելով դեպի տիեզերագնացների ցուցափեղկը, ասաց հաճախորդը:

Ես արդեն գիտեի, որ մի օր առաջ սանատորիա է եկել տիեզերագնաց Յուրի Գլաչկովը, ուստի անմիջապես գլխի ընկա, որ դիմացս հենց ինքն է:

- Ձեր լուսանկարը չկա, բայց կլինի, - ասացի ես:

Մեր առաջին հանդիպումը և ծանոթությունը մշեցինք մի-մի բաժակ կիսաքաղցր գինով: Ապա նա մի քանի շիշ գինի գնեց ու մենք պայմանավորվեցինք երեկոյան հանդիպել: Երբ գնացի, Յուրի Նիկոլայևիչը նստել հանգստանում էր տնակի առջև դըր-



Տիեզերագնաց Յուրի Գլաչկովի հետ



ված նստարանին: Տնակի բաց դռնից դուրս եկավ ու մեզ մոտեցավ մի կին: Գլազկովը ներկայացրեց կնոջը՝ Լյուդմիլա Մանկովային: Ասաց, որ օդաչու է, սպորտային ինքնաթիռով մրցումներում յոթանասուներկու անգամ գրավել է առաջին տեղը և սահմանել քսաներկու համաշխարհային ռեկորդ: Նրանք միմյանց հետ մի քանի խոսք փոխանակեցին ինձ անհասկանալի լեզվով ու Լյուդմիլան վերադարձավ տնակ:

- Այդ ի՞նչ լեզվով խոսեցիք, - հարցրի ես:  
 - Ֆարսի, ժամանակին ընդգրկված եմ եղել հատուկ դպրոցում Աֆղանստան մեկնելու նպատակով, բայց այնպես էլ չուղարկեցին, - կարծես հենց այնպես սասց Յուրի Նիկոլայևիչը:

Տիեզերագնացը անչափ զրուցասեր անձնավորություն դուրս եկավ: Երբ Լյուդմիլան սեղան բացեց, այնպես ստացվեց, որ սկսեցինք անեկդոտներ պատմել: Մի անեկդոտ նա էր ասում, մյուսը՝ ես, կարծես մրցում էինք:

Հաջորդ երեկոյան նստեցինք ծովափնյա սրճարանում, բայց ինչպես կցանկանայինք, զրուցել չհաջողվեց, քանի որ երաժշտությունը խլացնում էր, ու մենք իրար լսելու համար բղավելով էինք խոսում: Մի խոսքով, երեկոն «քթերիցս», ինչպես ասում են, դուրս եկավ: Ծովափին զբոսնելիս հանդիպեցինք ռազմաօդային ուժերի գլխավոր շտաբի պետ, գեներալ-գնդապետ Անատոլի Իվանովիչ Մալյուկովին: Մի համեստ ու զգայուն անձնավորություն, որի հետ զրուցելը մեծ բավականություն էր պատճառում դիմացիներին: Գլազկովի հետ որոշեցինք Մալյուկովին ու տիկնոջը հաջորդ օրը հրավիրել սանատորիայում գտնվող սրճարան: Ցերեկով ես գնացի պատվիրեցի ուտեստներ: Նշանակված ժամանակից մեկ ժամ առաջ նորից գնացի սրճարան ստուգելու համար, թե պատրաստ է ամեն ինչ: Տեսնեմ Գլազկովին էլ եկավ, նա էլ էր Մալյուկովին հարգալից վերաբերվում: Յուրի Նիկոլայևիչը չբողեց, որ խմիչքների ծախսը ես ամեն: Տակավին սեղան չնստած այնքան ծանոթներ մոտեցան, որ մեր սեղանի շուրջը փաստորեն բարեկամների, մտերիմների, ծանոթների ուրախ տոնախմբություն ստացվեց: Հնչող պարեղանակը տրամադրող էր և բոլոր տղամարդիկս հրավիրեցինք կանանց: Իմ թևըները մի ծանոթ թովիչ հայուհի էր, հաջորդ պարի ժամանակ Մալյուկովին ասացի.

- Անատոլի Իվանովիչ, դուք հայուհու հետ երկի երբեք չեք պարել, պարեցեք Սուսանայի հետ: Երբ պարն ավարտվեց, մենք Գլազկովի հետ ծափահարեցինք: Երկուսն էլ գոհ ժպտացին:

Տիեզերագնացը «Զեմիտովաճե» սանատորիայում եղել էր ինը տարի առաջ, ուստի ցերեկը Լյուդմիլայի և աղջկա՝ Կատյայի հետ անցկացնում էր ծովափում, երեկոյան ընթրիքից հետո ամմի-ջապես քնում: Դա 1997 թվին էր, հաջորդ տարի նորից եկավ և մենք արդեն հանդիպում էինք որպես հին ծանոթներ: Ձգացվում էր, որ անչափ հոգմել է: Դե ինքը տիեզերագնացության կենտրոնի պետի առաջին տեղակալն էր, գեներալ-լեյտենանտ, ինքնաթիռով մեկ Յուրստոնն էր մեկնում, մեկ Բայկոնուր, կազմակերպական և երկարատև թռիչքները հալումաշ էին արել ամրապինդ մարդուն: Երկու օր տնակից ընդհանրապես դուրս չեկավ:

Յուրի Գլազկովը որպես «Մալյուտ-5» տիեզերանավի ինժեներ տիեզերք թռավ 1977 թվականի փետրվարի յոթին: Թռիչքը տևեց տասնութ օր:

- Ես տասներեք տարի սպասեցի այդ թռիչքին, - ասաց Յուրին, երկու տարի ծառայեցի օվկիանոսում գիտական նավի վրա: Ես երեսուներկու տիեզերագնացն եմ, իսկ Կովալյոնովը՝ քառասուներորդ:

Թռիչքից հետո նա հանգիստ չի ունեցել, գրել է ֆանտաստիկ տասնհինգ գիրք, դարձել է Սովետական Միության գրողների միության անդամ, տեխնիկական գիտությունների դոկտոր:

- Ինչու՞ անպայման ֆանտաստիկ գրեք եք գրում, - մի օր հարցրի ես:

- Գրաքննությունը ֆանտաստիկ գրականության նկատմամբ այնքան էլ խիստ չէ, իսկ տիեզերքը ֆանտաստիկ արկածներով է լեցուն:

Յուրի Նիկոլայևիչը ինքնագրով երկու գիրք նվիրեց ինձ և ես երկուսն էլ ուշադրությամբ կարդացի:

- Կարող եմ ամերիկացիների հետ նորից տիեզերք թռչել, - ասաց զրուցակիցս, - բայց ջոկատից մեկը իմ պատճառով չի թռչի:

Ահա այսպիսի փոխադարձ հարգանք կա ջոկատում միմյանց նկատմամբ:

Մի օր ասաց, թե որդին Կանադայում բիզնեսմեն է և լավ հաջողություններ ունի, խնդրում է, որ ես էլ գնամ նրա մոտ:

- Խորհուրդ չեմ տա, - ասացի իրեն, - դուք այստեղ ճանաչված անձնավորություն եք, լավ շրջապատ ունեք, ձեզ հարգում են,



**Չախից աջ՝ տիեզերագնացների ջոկատի հրամանատար Յուրի Լոնջակովը, Սիրավան Սևունին և տիեզերագնացների պատրաստման կենտրոնի պետ Վասիլի Ցիրիկը**

պաշտոն ու դիրք ունեք, կգնաք, մենակությունից կծանձրանաք, հարազատ շրջապատի, հայրենիքի կարոտը ձեզ հանգիստ չի տա, դժվար կլինի հարմարվելը նոր միջավայրում:

Ինչ էս ասացի Յուրի Նիկոլայևիչին, ինքը ինձանից լավ գիտեր, բայց ուզում էր խորապես համոզվել հոգում կուտակված կասկածները ցրելու համար, ուստի համաձայնեց ասածներիս հետ:

Մի երեկո գնացինք Շաղվաճյան Արուսի սրճարան՝ խաչապուրի համտեսելու: Քաշվեցինք մի անկյուն, որպեսզի ինքը աննկատելի մնա:

Սոչիի տարածքի «Սևան» համաշենահայ ընկերությունը ամիսը մեկ հրատարակում էր ռուսերեն լեզվով «Արմյանսկիե վեստի» թերթը: Խնդրեցի Յուրի Նիկոլայևիչին հայերի մասին իր մտուրումները գրել թերթի համար: Հաջորդ օրը, երբ հանդիպեցինք, տվեց ինձ դժվար ընթեռնելի ձեռագիր երկու էջ, սակայն թերթն այլևս լույս չտեսավ: Խմբագիր Մնացական Հակոբյանը թերթի տպագրման հետ կապված ֆինանսական դժվարությունների պատճառով վերադարձավ Հայաստան:

Մի օր Գլազկովը խորհուրդ տվեց ինձ.

- Բոլորը քեզ հրավիրում են Ջվյոզդնի գորողով, կգնաս և ոչ մեկին տեղում չես գտնի: Լավ կլինի նախօրոք գանգես, որպեսզի քեզ դիմավորենք:

Ես հիշեցի տիեզերագնացների պատրաստման կենտրոնի պետի տեղակալ, իմ մոտ բարեկամ Անդրեյ Մայբորոդայի խոսքը. «Հիմա հեղքը թոնն է Ջվյոզդնի գորողով գալու, քեզ կդիմավորենք կառավարական մակարդակով»:

Ախր, որտեցի՞ց ինձ այդքան ժամանակ:

Յուրի Գլազկովին ընկերներով, շուքով ճանապարհեցինք և այլևս նա սանատորիա չեկավ: Հետո մի սարսափելի լուր սիրտս ցավով լցրեց: Կատյան, այդ դեռավաթիթ աղջիկը, որը ԱՄՆ-ում աստղանավորների դպրոց էր հաճախել, պարաշյուտով թռիչքներ կատարել, համարձակ ինքնաթիռ էր վարում մոր նման, գոհվել էր անհասկանալի պայմաններում, ավերակ դարձրել ծնողների սիրտը:

### ՅՈՒՐԻ ԳԻԶԵՆԿՈ

Երեկոյան ժամի տասին խանութը փակեցի և ինչպես սովորաբար, իջա ծովափ՝ հանդիպելու ծանոթներս, պարզապես զբոսնելու նպատակով: Ամփոջապես հանդիպեցի տիեզերագնացների հրամանատար Ալեքսանդր Վոլկովին ու կնոջը՝ Անյային: Ես արդեն իմացել էի, որ այդ օրը սամատորիա է եկել տիեզերագնաց Յուրի Գիզենկոն, իսկ ես նրա հետ ծանոթ չէի, ուստի հարցրի Սան Սանիչին.

- Ես Գիզենկոյին չեմ ճանաչում, ինչպե՞ս հանդիպեմք:  
Չեմք ասելս էր պետք, մեկ էլ Վոլկովը ձեռքը մեկնեց դեպի նստարանը:

- Ահա՛ և Յուրի Գիզենկոն, - դառնալով դեպի ինձ, ասաց Սան Սանիչը:

Գիզենկոն անմիջապես մոտեցավ մեզ, բարևեցինք, ծանոթացանք:

- Սա Վոլոդյան է, տիեզերագնացների անձնական թանգարան ստեղծողը, պարզապես Ջվյոզդնի գործողիկ ներկայացուցիչը Լազարևսկուն, - ներկայացրեց ինձ Սան Սանիչը:

- Լսել եմ և՛ իր, և՛ թանգարանի մասին: Ես գնացի տեսա, բայց ինքը այնտեղ չէր, - ասաց Գիզենկոն:

- Վաղը ամբողջ օրը ես ձեզ կսպասեմ, խնդրեմ, եկեք, -



**Չախից՝ աջ Ալեքսանդր Վոլկովը, Սիրավան Սևունին և Յուրի Գիզենկոն**

հրավիրեցի ես, - կնշենք նաև ձեր գալուստը:  
Տիեզերագնացը կրահեց միտքս ու ժպտաց: Խոստացավ.  
- Անպայման կգամ:  
Յուրին պարզ, զրուցասեր անձնավորության տպավորություն

թողեց վրաս և այդպիսին էլ մնաց մեր բազմաթիվ հանդիպումների ժամանակ: Մեր հանդիպումները դարձան ամենօրյա, ի դեմս նոր ծանոթիս, ես սրտամոտ մտերիմ ունեցա: Կինը՝ Օլյան, մարմարավուն սպիտակություն ուներ, երկու դեռահաս որդիները հոր գեղեցկությունն ունեին: Ու տեսնել էր պետք, թե ինչպես չորսն էլ ամեն առավոտ վազելով գնում են մինչև Լազարևսկու վազքով էլ հետ գալիս: Մինչդեռ տիեզերագնաց Կիկտոր Աֆանասևը նույն ճանապարհը կտրում է արագ քայլերով:

Գիզենկոն ընկերական, տրամադրող ներանձնական հմայքով է տոգորում. դա ես զգացի ոչ միայն մեր հանդիպումների ժամանակ, այլև երբ առաջին անգամ գնացիմք Շաղանջյան Արուբին հյուր: Չանդիպումից մի քանի րոպե հետո Յուրին ու Արուբը զրուցում էին որպես վաղուցվա ծանոթներ: Արուբը իր հարզը իմացող մարդ է: Այնպես պատահեց, որ մի քանի ընկերներով որոշեցինք ժամանակ անցկացնել Արուբի «Գորկա» սրճարանում: Երկուշաբթի էր, թարսի պես սրճարանում սանիտարական օր էր հայտարարված: Անհարմար վիճակ ստեղծվեց, բայց դեռ չէինք հասցրել փչացնել մեր տրամադրությունը, երբ Արուբը մեզ նկատեց ու անմիջապես բոլորիս ներս հրավիրեց: Կնոջ՝ Վերայի հետ կենսուրախ սեղան սարքեցին: Բազմաթիվ գեղեցիկ կենացներից ու հաջողություններ ցանկանալուց հետո բարձր տրամադրությամբ հրաժեշտ տվեցինք սրճարանի տիրոջը:

Շոգ ու հեղձուցիչ օր էր, չնայած արևն այրում էր, բայց օդը սովորաբար խոնավ էր, շնչելը, թարմանալը՝ անհմար: Բնակարանում ավելի հով էր, ես եկա ու պառնեցի մահճակալին հանգստանալու նպատակով, բարեբախտաբար դուռը չէի կողպել ու քնով էի անցել, մեկ էլ զգացի, որ շտապ ներս մտավ Գիզենկոն:

- Շտապ դեղ է հարկավոր, կրտսեր որդիս բարձր ջերմություն ունի, երևի թե արևհար է եղել, - անհանգստացած ասաց Յուրին: Նստեցինք մեքենաս ու շտապեցինք շրջկենտրոն, հենց առաջին դեղատանը ճարեցինք հարկավոր դեղը:

Որ տիեզերագնացի հետ էլ մտերմացել եմ, երբեք չեմ հետաքրքրվել կամ հարցրել, թե ի՞նչ փորձեր են կատարում տիեզերքում և ի՞նչ նպատակով: Գաղափար ունենալու համար ինձ բավական են նրանց նվիրած տեսագրությունները, բազմաթիվ լուսանկարներով պատի մեծադիր օրացույցները: Ինձ հետաքրքրում է մարդկային գործոնը: Ամենքի հետ էլ լուսանկարներ ունեմ: Նրանք մարդամոտ են, սիրում են հունորը, հեռու են գոռոզամտությունից և ոչինչ մարդկային խորթ չէ տիեզերագնացներին:

Արդեն մի քանի տարի է, որ չենք տեսնվել Յուրի Գիզենկոյի հետ, բայց նրա մոտիկությունը, համակրանքը զգում եմ հոգով, մի անգամ չէ, որ գանգել ենք միմյանց: Վերջին անգամ գանգեց հորեյանիս առթիվ և թանկագին նվերներ ուղարկեց: Իմիջիայլոց, ամեն անգամ տիեզերքից վերադառնալուց հետո ուղարկում է իր թռիչքը բովանդակող լուսանկարներ: Ահա այսպիսի զգայուն և ընկերական է չորս անգամ տիեզերք թռած հերոսը:

### **Սիրավան ՍեվՈՒՆԻ Ռուսաստանի տիեզերագնացության ֆեդերացիայի պատվավոր անդամ**

### 140

որոշեց զբաղվել աշխարհի ամենահայտնի ջրասուզակ-ինժեքերան Ռոբերտ Բալլարդը, որը ժամանակին գտել էր «Տիտանիկը»: Ամերիկացի գիտնականը պայմանագիր կնքեց Ուկրաինայի հետ ու եկավ «Էնդեվեր» գիտահետազոտական նավ՝ սարքավորված ժամանակակից հիդրոլոկատորներով և հեռուստակառավարվող ռոբոտներով: Այժմ արդեն հնարավորություն կար սուզվելու 1200 մետր խորության վրա: «Էնդեվերը» զօր ու գիշեր չափչվում էր ծովը ոչ մեծ արագությամբ, իսկ նրա հետևից ճոպանով կապված շարժվում էին հեռուստակառավարվող երեք սարք նկարահանելով ստորջրյա բնապատկերները: Յակայական մոնիտորներով սարքավորված գլխավոր խցիկում գիշեր-ցերեկ հեթոպապահում էր երկու գիտնական: Պարզվեց, որ Սև ծովի հատակին գոյություն ունեն ճիշտ նույնպիսի գանգվածեղ սարեր, ինչպիսիք ավին են. վեր են խոյանում բացարձակապես անհայտ լեռնագագաթներ, առեղի երախների պես սկին են տալիս անդնդախոր կիրճերն ու խորխորատները, ուր երբեք չի եղել մարդ արարածը: Նույնիսկ ձկներ այնտեղ երբեք չեն եղել, քանզի այդ խորության վրա ոչ ոք չի ապրում: Այնտեղ միայն մահանում են: Անձնակազմի շրջանում գնալով ավելի հաճախ էին խոսակցություններ շրջում, որ «Արմենիա» ջերմամանվի իջել է այդպիսի կիրճերից մեկի հատակն ու պատվել տիրով: Չամենայն դեպս «Արմենիա»-ի ոչ մի հետք առ այսօր չի հայտնաբերվել:

փաստաթղթերի գերակշիռ մասը: Այդ մասին գիտնականներն իմացան ստանալով ՖՅԲ-ի ռուսաստանյան արխիվից օգտվելու հնարավորություն: Առայժմ թիվ 5 պահարանը միակ բանն է, որ պատրաստվում են հանել «Արմենիա»-ից: Չետագա գործողությունները կհուշի պահարանի պարունակությունը: Մինչ այդ, բնականաբար, պետք է գտնել հենց «Արմենիան», իսկ այդ գործում դեռևս ամեն ինչ պարզ չէ: Այսպես. ըստ պաշտոնական տեղեկատվության, նավի խորտակման տեղանքը հեռու է ավից 25 կիլոմետր: Այդուհանդերձ հինգ մարդ, այդ թվում նաև մի հղի կին, կարողացել են հասնել ափ: Ոչ ոք չի կարող այդքան երկար մնալ սառցաջրի մեջ: Այսինքն՝ պետք է ենթադրել, որ մինչ ավին ընկած տարածությունն ավելի քիչ էր: Գիտնականները համարեցին ակամատեսների վկայությունները (արխիվային, քանզի ներկայումս նրանք բոլորն արդեն մահացել են), խորհրդակցեցին գիտնական ժողովի անդամների հետ և հաշվարկեցին, թե դեպի ուր կշարժվեր այդ դասի նավը գնդակոծության ներքո: Ստացվեց երկուսուկես կիլոմետր մակերեսով քառակուսի՝ Այուդաղ հրվանդանի դիմաց, «Արտեկի» կողքին: Չենք այստեղ էլ ակնկալում են գտնել «Արմենիան»: «Արմենիա»-ի հայտնաբերումը կդառնա համաշխարհային իրարարժեքություն: Նրանից հետո, երբ գիտնականները կստեղծեն եղբայրական գերեզմանի ֆոտոկինոփաստաթուղթը, այն կստանա միջբազային ծովային հուշանույանի կարգավիճակ և կհանձնվի ՅՈՒՆԵՍԿՕ-ի տնօրինությանը:

### ԻՆՉ ԿՀԱՆԵՆ «ԱՐՄԵՆԻԱ»-ԻՑ

Գլխավոր բժշկի նավախցում, թիվ 5 պահարանում պետք է պահված լինեն ուղևորների ցուցակները, ինչպես նաև նավի տեղափոխած կարևոր

# «Պարոն Հինգ Տոկոս»-ը

## Գալուստ Գյուլբենկյան գործիչը, մտածողը, բարերարը



Գալուստ Գյուլբենկյանի ընտանիքի ծագումը հասնում է մինչև 4-րդ դար: Նրա նախնիները Ռշտունի նախարարներն էին, որոնք իշխում էին Պատմական Հայաստանի Վանա լճի հարավային կողմում Ռշտունիքում:

11-րդ դարում՝ Վասպուրականի Սենեքերիմ թագավորի իշխանության շրջանում, Ռշտունի նախարարներն իրենց ընտանիքներով գաղթում և բնակություն են հաստատում Կապադոկիայի Կեսարիա քաղաքում: Այդ ժամանակաշրջանից նրանք ստանում են Վարդ Պատրիկ տիտղոսը, որը 17-րդ դարում փոխում են Գյուլբենկյան ազգանունով: Գալուստ Գյուլբենկյանը ծնվել է 1869թ. մարտի 23-ին Կ. Պոլսի Սկյուտար թաղամասում Սարգիս Գյուլբենկյանի ընտանիքում: Գալուստից հետո ընտանիքում ծնվում են ևս երկու արու՝ զավակ: Նախնական կրթությունը ստանում է Քարո գյուղի Կրամյան-Ունճյան դպրոցում, այնուհետև՝ ֆրանսիական Սուրբ Զովսեփ վարժարանում: Ֆրանսերենում հմտանալու համար մեկնում է Մարսել, այնտեղից՝ Լոնդոն, որտեղ ընդունվում է «King's College» ճարտարագիտություն ուսանելու համար: 1887թ. ավարտում է Օքսֆորդի համալսարանը ստանալով ինժեներ-նավթագործի որակավորում, իսկ գերագույն առաջադիմության համար ստանում է «First» պատվանշանը: 1892թ. Լոնդոնում ամուսնանում է Նվարդ Եսայանի հետ, 1896թ. ծնվում է նրանց առաջնեկը՝ Նուբար Սարգիսը, 1900թ.՝ Լոնդոնում ծնվում է երկրորդ զավակը՝ Ռիտա Սիրվարդը:

Գյուլբենկյանի հեքիաթային հարստությունների մասին շատ է խոսվել, սակայն շատ քչերը գիտեն, թե ինչպիսի արգելքներ է հաղթահարել Գալուստ Գյուլբենկյանը՝ նավթային մագնատի պատվանդանին հասնելու համար: 1891թ. հրատարակվում է նրա «La Transcaucasie et la Peninsule d'Apcheron-Souvenirs de Voyage» գիրքը, ինչպես նաև հոդվածներ են տպագրվում «Revue de Deux Mondes» ֆրանսիական պարբերականում: Այդ աշխատությունն ու նյութերը գրվում են Օսմանյան Կայսրության կառավարության հանքերի նախարարի ուշադրությունը, որը

էլ երիտասարդ Գ. Գյուլբենկյանին հանձնարարում է պատրաստել Կայսրության և Միջագետքի նավթային հանքերի մասին տեղեկագիր: 1898թ. Գյուլբենկյանը նշանակվում է Փարիզի և Լոնդոնի Օսմանյան դեսպանատների տնտեսական խորհրդատու: Այս պաշտոնը, ինչպես նաև բրիտանական քաղաքացիությունը, ապահովում է Գյուլբենկյանի քաղաքական հզոր դիրքերն ինչպես Եվրոպայում, այնպես էլ Մերձավոր և Միջին Արևելքում՝ հատկապես Օսմանյան Կայսրությունում: Նավթի արդյունահանումն աստիճանաբար սկսում է ավելի եկամտաբեր դառնալ, և երբ Եվրոպական երկրներն ու ԱՄՆ-ը դեռ լիարժեք ձևով չէին հետաքրքրվում Միջին Արևելքի նավթային հանքերով՝ Գյուլբենկյանն առաջինն է նկատում նավթահանքերի լայնամասշտաբ շահագործման հեռանկարները:

Գյուլբենկյանը բանակցություններ է ըսկսում ժամանակի հայտնի տնտեսական մագնատների և ընկերությունների հետ, մասնակցություն է ունենում Royal Dutch-Shell Group-ի ստեղծմանը: Երիտթուրքերի հեղափոխությունը (1908-1909թթ.) չսասանեց Գյուլբենկյանի ոչ քաղաքական, ոչ տրնտեսական դիրքերը, որին մեծապես նպաստեց նրա անգլիապատկանությունը և Եվրոպայում ունեցած բարձր դիրքը: Գյուլբենկյանը ոչ միայն մնաց Լոնդոնի և Փարիզի Օսմանյան դեսպանատների տնտեսական խորհրդատուի լիազորություններում, այլև նշանակվեց 1910թ. ստեղծված Թուրքիայի Ազգային դրամատան խորհրդատու: Գերմանիայի փայաբաժինը Արևելքի նավթաշխարհում կրճատելու համար, Գյուլբենկյանի խորհրդով ու նախաձեռնությամբ, 1912թ. ստեղծվեց Turkish Petroleum Company-ն (T.P.C.): Ընկերությունը խարսխված էր Royal Dutch-Shell (25%) ընկերության, Թուրքիայի Ազգային դրամատան (35%), Գալուստ Գյուլբենկյանի (15%) և գերմանական ընկերության բաժնեթղթերի (25%) վրա: Շուտով ընկերությունը ստիպված էր մրցակցության մեջ մտնել Anglo-Persian Oil Company-ի հետ, որի ետևում կանգնած էր Foreign Office-ը: T.P.C.-ից պահանջվում էր, որ Թուրքիայի Ազգային դրամատան բաժնեթղթերի մեծ մասն անցնի Anglo-Persian Oil Company-ին և Foreign Office-ին: 1913-1914թթ. ընթացքում նավթային ընկերությունների միջև տեղի ունեցած հանդիպումների արդյունքում T.P.C.-ն վերակազմակերպվեց և շահույթները վերաբաշխվեցին Anglo-Persian Oil Company-ի, Royal Dutch-Shell Group-ի և գերմանացիների միջև, իսկ Գյուլբենկյանի փայաբաժինը 15%-ից իջավ 5%-ի: Սկսված Առաջին համաշխարհային պատերազմը փոխեց իրավիճակը նաև նավթային աշխարհում: Այդ ժամանակաշրջանում Գյուլբենկյանը որոշեց ստեղծել Comite General du Petrol նավթային ընկերությունը, որի նպատակն էր ձեռք բերել Deutsche Bank-ի արժեթղթերը: Առաջին համաշխարհային պատերազմի ավարտից և T.P.C.-ի՝ Iraq Petroleum Co. LTD-ի վերափոխվելուց հետո նախկին T.P.C.-ի բաժնեթղթերը բաժանվեցին Anglo

Persian Oil Company (ներկայիս British Petroleum), Royal Dutch-Shell Group, Compagnie Francaise des Petroles և Near East Development Corporation ընկերությունների միջև: Գալուստ Գյուլբենկյանին Iraq Petroleum Co. LTD-ից բաժին հասավ 5%-ը, որի շնորհիվ էլ նա ստացավ իր հանրածանոթ «Պարոն հինգ տոկոս» մականունը: Համաձայնագիրը ստացավ «Կարմիր գիծ» անվանումը:

Երկրորդ համաշխարհային պատերազմի ժամանակ ամերիկացիներն Arabian American Oil Company-ի (Aramco) միջոցով սկսել էին ներթափանցել Արաբական աշխարհի նավթային հանքերը խախտելով 1928թ. համաձայնությունը: Սկսվում են նոր բանակցություններ, և կողմերը փոխհամաձայնության են գալիս 1948թ., վերացվում է Կարմիր գիծը: Համաշխարհային առաջին պատերազմից հետո, երբ արևմտահայությունը թուրքերի կողմից ենթարկվել էր ցեղասպանության, իսկ Արևելյան Հայաստանում նոր էր կերտվում հայ պետականությունը, Եվրոպայում սկսվում են բանակցությունները հաղթած և պարտված երկրների միջև: «Մարդը և իր գործը» աշխատության մեջ համառոտ մի նախադասությամբ նշվում է Գյուլբենկյանի՝ այդ շրջանում ունեցած քաղաքական դերակատարության մասին: Հետաքրքիր է՝ ինչո՞ւ գրքի հեղինակները չեն ցանկացել մանրամասն ներկայացնել Սկրի և Լոզանի խորհրդածոյովներում Գյուլբենկյանի ունեցած հանդիպումները: Նմանատիպ համառոտ բնույթ ունի նաև Գյուլբենկյանի՝ հայ Բարեգործական ընդհանուր միության (ԶԲԸՄ) նախագահի պաշտոնից (որ վարել է 1930-1932թթ.), նրա հրաժարականի մասին հատվածը: Գյուլբենկյանի հիշյալ պաշտոնից հրաժարականի հարցին է անդրադարձել Կառլեն Դակաբյանն իր «ԶԲԸՄ Միության նախագահ Գ. Գյուլբենկյանի հրաժարականի հարցի շուրջ» աշխատության մեջ, որտեղ համադրելով ստեղծված միջազգային պատմաքաղաքական իրադրությունը՝ եզրահանգել է, որ Գյուլբենկյանը իր ստակ և միջև վերջ չի գիտակցել, թե ինչ հայաստաց ծրագրի է հակադրվել իր գործունեությունը (ԶԲԸՄ նախագահի պաշտոնավարությունը, հայերի գաղթը դեպի Սիրիա կազմակերպելը և այլն), այնպես այդքան հեշտ չէր գիջի իր դիրքերը՝ վիրավորվելով անարդար մեղադրանքներից:

Թուրքերի համար էլ բավականին անսպասելի եղավ Գյուլբենկյանի հրաժարականը, որը, կարելի է ասել, սկստեղի վրա մատուցվեց նրանց: Գոյություն ունե՞ր արդյոք կա Գյուլբենկյանի՝ Սկրի և Լոզանի բանակցությունների վրա ազդելու և ԶԲԸՄ նախագահության տարիներին դեպի Սիրիա հայերի գաղթ կազմակերպելու միջև. առայժմ հնարավոր չէ պնդել այդ, սակայն պարզ է հիշյալ ժամանակաշրջանում հայ հասարակական-քաղաքական ազդեցիկ ուժերի մեծ մասը չկարողացավ հստակ և ճիշտ կողմնորոշվել դեպի Գյուլբենկյանը՝ նպատակային օգտագործելու նրա ողջ ուժն ու հնարավորությունները:

Թուրքական կառավարությունները շատ ավել էին ճանաչում Գյուլբենկյանին, քաջածանոթ էին նրա գործունեությանը, հեղինակությանն ու վարկին եվրոպայում և Արևելքում, գիտեին նրա դիվանագիտական ընդունակությունների մասին և գիտակցում էին, որ ԶԲԸՄ նախագահի պաշտոնավարության ժամանակ Գյուլբենկյանն անելու էր առավելագույնը՝ հայության ֆիզիկական և հոգևոր գոյությունն ապահովելու, նրա բարգավաճմանն աջակցելու համար: 1932թ. հունիսի 15-ին ԶԲԸՄ Կենտրոնական վարչական ժողովը ստիպված էր ընդունել Գյուլբենկյանի հրաժարականը: Սակայն հրաժարվելով ԶԲԸՄ նախագահի պաշտոնից՝ Գյուլբենկյանը նշում էր, որ շարունակելու է կատարել բարեգործություններ իր հայրենիքի և ժողովրդի հանդեպ: Նրա օգնությամբ և նվիրատվություններով հայկական դպրոցներ, հիվանդանոցներ են բացվում Թուրքիայի, Լիբանանի, Սիրիայի, Իրաքի, Զորդանանի հայաշատ վայրերում, հայկական եկեղեցիներ է կառուցում Միջին Արևելքի երկրներում՝ Իրաքում և Լիբանանում, որտեղ կային հայության ստվար զանգվածներ: Նրա օժանդակությամբ կառուցված հայկական եկեղեցիներ են գտնվում Բաղդադում, Տրիպոլիում և Գիրբուբում: 1929թ. կառուցել է տալիս Երուսաղեմի Զայոց պատրիարքարանի նշանավոր Գրադարանը, նշանակում է նաև Պատրիարքարանին տրվող կանոնավոր նպաստ, որը շարունակվեց նաև հետագայում՝ համաձայն իր կտակի: Կ.Պոլսի Ետիզուլե թաղամասում դեռևս իր ծնողների բարերարությամբ 1832թ. կառուցված Սուրբ Փրկիչ հիվանդանոցն արժանացավ Գյուլբենկյանի բարերարությանը, 1922թ. Լոնդոնում, ի հիշատակ ծնողների, կառուցում է Սուրբ Սարգիս եկեղեցին, իր բարերարություններով մասնակցում է ջնջմանի Մայր Աթոռի վերականգնողական աշխատանքներին՝ հատկացնելով 400.000 դոլարի օգնություն, օժանդակում է նաև Երևան քաղաքին հարող տարածքում Նուբարաշենի և Նոր Կեսարիայի շինարարական աշխատանքներին: Այս ամենով հանդերձ՝ Գյուլբենկյանը չկարողացավ իր կարողության մեծ մասն ի նպաստ դնել սեփական ժողովրդի բարօրությանը ԶԲԸՄ նախագահի պաշտոնից հրաժարվելուց հետո, որին մեծապես խանգարեց նաև երկրորդ համաշխարհային պատերազմը: Երբ Ֆրանսիայի մեծ մասը կապիտուլյացվել է նվաճվել էր, իրական վտանգ էր ստեղծվել Գալուստ Գյուլբենկյանի հա-

մար, որն այդ ժամանակ ապրում էր Փարիզում: Ելնելով ստեղծված վտանգավոր իրավիճակից՝ Պարսկաստանի Վիշիի ներկայացուցչի միջնորդությամբ և Պորտուգալիայի դեսպանի հրավերով 1942թ. ապրիլին Գյուլբենկյանը մեկնեց Պորտուգալիա՝ նախապես մեկշաբաթյա հանգստի մտադրությամբ: Սակայն տեղ հասնելով և որոշ ժամանակ բնակվելով՝ որոշեց կյանքի մնացած մասն անցկացնել այնտեղ: Պորտուգալիայում ապրեց 13 տարի և մահացավ 1955թ. հուլիսի 20-ին, ութսունվեց տարեկան հասակում:

**«Գալուստ Գյուլբենկյան»  
հիմնադրամ**



Գյուլբենկյանը ստեղծեց բարեգործական հիմնադրամ, որը բարերարություններ էր իրականացնելու համաշխարհային մասշտաբով: Հիմնադրամը ժառանգեց ոչ միայն նրա նավթային եկամուտը, այլև Գյուլբենկյանի արվեստի գործերի հավաքածուն, որի համար 1969թ. Լիսաբոնում բացվեց Գալուստ Գյուլբենկյանի անունը կրող թանգարան: Թանգարանում ցուցադրված են հին եգիպտական զարդաքանդակներ, արևելյան խեցեղեն, ձեռագրեր, անտիկ զարդեր, մետաղադրամներ, իսլամական արվեստի բացառիկ նմուշներ, աշխարհահռչակ նկարիչների բարձրարժեք գործեր և այլն: Ներկայումս թանգարանը համարվում է աշխարհի՝ իր տեսակի մեջ լավագույններից մեկը: Գ. Գյուլբենկյանի անվան թանգարանում է գտնվում հիմնադրամի Ընդհանուր գրադարանը՝ մոտ 125 հզ. գիրք, հիմնադրամին առընթեր գործում է գեղարվեստի ծառայությունը, որը զբաղվում է գեղագիտական դաստիարակությամբ, հետազոտություններ կատարում հնագիտության, արվեստի պատմության բնագավառներում, երաժշտության բաժինը հովանավորում և խրախուսում է

կոմպոզիտորների ստեղծագործական գործունեությունը: Պորտուգալիայի Օիրաս քաղաքում է գտնվում Գյուլբենկյան Գիտությունների ակադեմիան, որտեղ լայն հետազոտություններ են կատարվում մանրէակենսաբանության, կենսատեխնոլոգիայի, գենետիկայի բնագավառներում: Փարիզի Գյուլբենկյան մշակութային կենտրոնը գտնվում է Լեանա պողոտայում գտնվող Գյուլբենկյանի նախկին տանը: Փարիզի Centre Culturel Calouste Gulbenkian-ը, 1968թ.-ից սկսած, վարում է զանազան դասընթացներ, գիտաշխատանքներ, գիտաժողովներ, համերգներ, նվագահանդեսներ և ցուցահանդեսներ, ունի նաև հասարակության համար բաց և մատչելի գրադարան:

«Գալուստ Գյուլբենկյան» հիմնադրամի նպատակը գիտական, կրթական, գեղարվեստական, առողջապահական և մարդասիրական հատկացումներ կատարելն է: Ներկայումս ավելի քան 70-75 երկրներ օգտվում են հիմնադրամի նպաստներից:

**Հայկական համայնքների  
ծառայության բաժանմունք**

«Գալուստ Գյուլբենկյան» հիմնադրամի ներսում ստեղծվեց նաև Հայկական բաժանմունք, որի բյուջեի զգալի մասն օգտագործվում է մոտ 27 երկրների հայ համայնքների կարիքները հոգալու համար: Հայկական բաժնի տարեկան բյուջեն կազմում է մոտ 3 մլն 600 հզ. դոլար, որը բաշխվում է Սփյուռքի և Հայաստանի գիտական, առողջապահական, կրթական և մշակութային կազմակերպություններին:

Ուշադրություն է հատկացվում հատկապես Սիրիայի, Լիբանանի և Թուրքիայի հայ ազգային, կրթական, մշակութային հաստատությունների պահպանմանը: Հատկացումներ են կատարվում Ֆրանսիայի, Հունաստանի, Իտալիայի և Հարավային Ամերիկայի հայկական գաղութներին: Զգալի միջոցներ են տրամադրվել Մատենադարանի, Ազգային գրադարանի և ԵՊՀ-ի կարիքները հոգալու համար: 1988թ.-1989թթ. հիմնադրամի Հայկական բաժնի բյուջեից բացի, 1988թ. երկրաշարժից տուժած գոտիներին 1 մլն դոլարի հավելյալ օգնություն ցույց տրվեց:

**Պատրաստեց Կամո ՄԱՅԻԼՅԱՆ**

**ՌՈՒՄԻՆԻԱՅԻ ՀԱՅԿԱԿԱՆ  
ԵԿԵՂԵՑԻՆ ՊԱՀԱՆՉՈՒՄ Է**

Ռումինիայում հայկական եկեղեցու առաջնորդարանը բաց նամակ հղելով երկրի մշակույթի և կրոնական հարցերի նախարար Ադրիան Իորգուլեսկուին, պահանջել է եկեղեցուն վերադարձնել Բուխարեստում գտնվող «Աննա Մելիք Զառու» շինությունը, որտեղ տեղակայված է Թեոդոր Պալադի թանգարանի գլխավոր վարչությունը, հարդրում է «Արմինյան միորո-սիեքթեյթը» շաբաթաթերթի հունիսի 17-ի համարը:

Ծխական համայնքի պնդումներով՝ այդ շինությունը թագավորական հրամանով

1924 թվից պատկանում է Հայ առաքելական եկեղեցուն: «Աննա Մելիք Զառու», որը 1967-ին բռնագրավվել է պետության կողմից, Բուխարեստի ամենահին շինությունն է (կառուցվել է 1760-ին) և դասվում է Ռումինիայի պատմական հուշարձանների թվին: Ըստ նախարարության խոսնակի, պետությունը օրինական ձևով է տիրացել այդ կառույցին չորս տասնամյակ առաջ:

Զարցել վճռաբեկ դատարանում քննարկման առարկա է դարձել 2000 թվականից:

**ՉԻՆԱՅԻՆԵՐԸ  
ՄՐՏԻՅ ԹՈՒՅԼ ԵՆ**

11 չինացի ֆուտբոլիստներ են մահացել աշխարհի առաջնության հեռարձակումները դիտելիս ունեցած ապրումներից: Չնայած Չինաստանի հավաքականը Գերմանիայում խաղերին չի մասնակցում, այդ երկրում աշխարհում ամենամեծ մահացությունն է գրանցվել ֆուտբոլային ապրումներից: Իսկ Գերմանիա-Իտալիա կիսաեզրափակիչ խաղի ընթացքում աշխարհում 50 մարդ է մահացել սրտի կաթվածից:







## Мишель Легран: «Я капитан судна, побывавшего во всех морях»

Легендарному композитору, пианисту, дирижеру и джазмену Мишелю Леграну не так давно исполнилось 74 года. Он по-прежнему полон творческих сил, не представляет свою жизнь без музыки и не растерял свой первоклассный юмор. В недавнем интервью журналу «Манчестер» Легран рассказывает о себе, своем отношении к новым музыкальным веяниям и др.

— Я человек, который посвятил музыке всю жизнь. Когда я пишу — для театра ли, для кино ли, концертную музыку, песни или джаз — это всегда большое удовольствие. Я люблю работать во всех жанрах, и для меня нет больших и маленьких произведений. Порой трехминутная песня может вызвать гораздо больше эмоций и мыслей, нежели двухчасовая симфония. Я всеяден, и что самое главное — это счастье, которое вызывает написание музыки.

— У вас есть любимые сочинения, написанные вами?

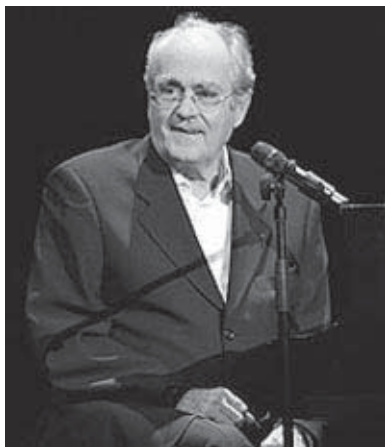
— Пожалуй, нет. Я люблю все свои композиции.

— Писать музыку для кино — особый жанр. Как проходит работа?

— Когда пишешь для кино, ты служишь кино. Именно фильм устанавливает определенные рамки. Я смотрю фильм, думаю о нем, переживаю, и после просмотра возникает желание написать музыку. Я становлюсь рабом. А как только фильм снят, я снова возвращаюсь к себе. Если фильм мне не нравится, то я никогда не возьмусь за него.

— А если это будет уважаемый вами режиссер? Возможно ли, что согласитесь не глядя?

— Нет, это исключено! Я ведь пишу не для режиссера, а для кино. Мучительно



работать над тем, что не нравится.

При всех компьютерных нововведениях я яростный защитник классических способов написания музыки. Нынче много «композиторов», уверенных в своем величии. Нажали на кнопки, которые сами издают «фить-фить», и уже думают, что могут написать музыку. Считаю, что современная музыка, авангард — это провал. Такие композиторы, как, скажем, Джон Кейдж, по сути, пустое место. После Вагнера и Малера уже ничего не было... Так называемая новая музыка перечеркнула все классические законы. Молодые композиторы хотят изобрести что-то свое, но совершенно забывают о традициях, не желают знать, что до них были Моцарт, Бах, Бетховен. Все только и твердят: «Свобода! Свобода!». Но свобода в искусстве рождается от противоречия. Только в рамках. Зачастую свобода — это просто дурачество. Что касается кино, то там иначе воспринимается время. То, что

можно сказать в обычной жизни за несколько минут, в кино можно выразить за 27 секунд. Великие писатели говорили: «Расскажи мне свою историю в 17 словах». Именно это и есть искусство.

Жан Кокто сказал: «Настоящие творцы не умеют имитировать, и все, что им остается делать, это имитировать...» Если вы настоящий творец, то, услышав мелодию Прокофьева и сев сочинять, думая о ней, вы сочините не Прокофьева, а Леграна. Как я стал сочинять? Когда я был маленьким мальчиком, я ненавидел мир. Взрослых и детей. Я был не общителен и все детство провел за пианино, подбирая мелодии и не очень отдавая себе отчет в том, что делаю. Моя мама наняла мне преподавателя — пожилую даму, которая впоследствии отвела меня в Парижскую консерваторию. В 20 лет мне нужно было как-то зарабатывать на жизнь, и я стал писать музыку, дирижировать, сочинять для кино. Я всегда ставил перед собой сложные и разнообразие задачи. И мне, по большому счету, неважно, ждет ли меня успех или провал. Мне было интересно проверить себя. Я считаю себя капитаном судна, побывавшего во всех морях. Если считаешь себя композитором, то нужно работать во всех жанрах. И могу сказать, что когда ты ощущаешь себя рабом музыки — это неизмеримое счастье.

— Любите ли вы петь?

— О, да! Очень. Пою как виолончель.

— *Мэстр*, как вы относитесь к рок- и поп-музыке?

— Это не музыка. Это музыка для обезьян. Она очень примитивна. Я считаю, что поп-музыка — продукт одного глупого человека для миллиона глупцов.

Подготовила Жасмен ИСРАЕЛЯН.

## Памяти Манук-бея Мирзояна

Осенью 2005 года в городском музее Бухареста прошла выставка, посвященная румынскому армянину-купцу, дипломату, политику-деятелю XVIII-XIX веков Мануку-бею Мирзояну.

На выставке были представлены личные документы Манук-бея, одежда, посуда, оружие, картины. Музей издал также иллюстрированную книгу, освещающую жизнь и деятельность Манук-бея Мирзояна. На церемонии открытия выставки выступили директор музея Ионел Ионетан, посол Армении в Румынии Е. Саркисян, председатель Союза армян Румынии, член Сената Румынии Варужан Восканян и другие.

В 1827 году предприимчивый армянин Эммануил Мирзоян по прозвищу Манук-бей построил в торговом центре Бухареста огромный по тем временам постоялый двор. Туристический путеводитель по Румынии отмечает, что постоялый двор Манук-бея и сегодня привлекает туристов стариной, экзотичностью и комфортабельностью. Большой внутренний двор массивного двухэтажного здания окружает крепостная стена. Сюда для сохранности завозили приезжие купцы свои повозки. Товары хранились в просторных подвалах. Приехавшие в столицу на короткий срок устраивались в комнатах первого этажа. На втором этаже жили те, кто оставался в Бухаресте надолго. Двери гостиничных номеров выходили во двор на открытые деревянные галереи. Балконы придавали постоялому двору живописный вид, создавая уютную домашнюю обстановку.

Здание неоднократно перестраивалось. Сто лет назад пос-

тоялый двор был переименован в отель «Драчия». При нем был открыт большой зрительный зал для театральных представлений. Зал «Драчия» был тесно связан с историей развития рабочего движения в румынской столице. В конце XIX и начале XX веков здесь проводились собрания и митинги. Несколько лет назад по гравюрам и рисункам XIX века старинное здание было восстановлено в своем первоначальном виде. Новую гостиницу, восстановленную под старину, называют по-прежнему постоялым двором Манука. Открытые при гостинице рестораны, кафе, винный погреб и кондитерская также восстановлены в стиле XIX века. Любители экзотики имеют теперь возможность пожить в комфортабельной гостинице, которая выглядит как постоялый двор со своеобразной неповторимой атмосферой.

Манук-бей Мирзоян — известная личность в истории Румынии. Его деятельность ярко проявилась во время русско-турецкой войны 1806-1812гг. Он был удостоен аристократических титулов, государственных должностей и награжден Российского и Османского правительств. Используя свои связи и влияние как на одну, так и на другую сторону в ходе русско-турецких переговоров, Манук-бей Мирзоян сыграл роль посредника между ними. Именно в его доме в Бухаресте и был подписан русско-турецкий договор 1812 года.

Манук-бей щедро тратил свои средства на благотворительность и в Румынии, и в других странах. При его содействии строились церкви и школы для армянских общин многих стран.

Лев ОГАНЕЗОВ.



# Праздник Дживани в Карзахе

## К 160-летию Дживани

Карзах - родина Дживани, здесь прошли его детские годы. Ежегодно, в последнюю субботу июня, отмечается праздник Дживани. Тысячи карзахцев в этот день приезжают почтить память выдающегося земляка. В торжествах участвуют гости из Тбилиси, руководство Ахалкалакского, Ахалцихского, Ниноцминдского, Аспиндзского и Адигенского районов Грузии, а также гости из Армении и России, представители духовенства. К празднику карзахцы готовятся целый год. В этот день в село своих предков съезжаются все уроженцы Карзаха и его бывшие жители. Каждая семья готова принять гостей.

Карзах - начало не только жизни Дживани, но и поэзии, ставшей дорогой и близкой многим. Сложное время, в котором мы живем, оказалось необыкновенно созвучным тем идеям, душевным страданиям, мыслям, что были сутью полной драматизма жизни и творчества Дживани.

160 лет отделяют нас от эпохи, в которой жил Дживани. Но окрашенные трагическим светом далекого прошлого проблемы политики, власти и народа, личности и нравственности как нельзя остро волнуют наших современников. Песни его



прошли через сердца людей.

Дживани был слит с родной землей, понимал душу и язык простых людей. Он знал страдания своего народа и времени. Все написанное - из жизни, из собственных раздумий о мире, о судьбе. В творчестве Дживани сочетаются суровость и нежность, веселый юмор и мудрость.

*Как дни зимы, дни неудач  
недолги тут: придут-уйдут.  
Все му есть свой конец - не плачь!  
Что бег минут: придут-уйдут.*

*Тоска потерь пусть мучит нас -  
но верь, что беды лишь на час;  
Как сонм гостей - за рядом ряд,  
они спуют: придут-уйдут.  
Обман, гонение, борьба  
и притеснение племен,  
Как караваны, что под звон  
в степи идут: придут-уйдут.*  
(Перевод В. Брюсова)

Стихи и песни Дживани дают нам возможность взглянуть на себя как бы со стороны и увидеть, кто же мы, кем были, кем стали, на что способны.

Его голос и сегодня звучит как завещание, как откровение. Его имя светится яркой звездой в числе многих замечательных армянских имен, а голос и сегодня звучит как голос протеста.

Творчество ашуга Дживани вечно будет сиять, вселяя в людей веру в человека и в жизнь.

Лев **ОГАНЕЗОВ**.

## Высоцкий в армянском интерьере



«... Застыл не где-то, не за морем -  
Возле нас. Как бы прилег, устав».

Высоцкий не пел на «бис». Как правило, от него отшучивался: «Спел примерно на 102 процента». Но, бывало, даже страшно устав, он все-таки поддавался и пел опять. «Измученный, в поту, с окровавленными пальцами, две струны на гитаре порваны, висят, но лицо сияет» - это из книги Марины Влади. Железный напряг его голоса завораживал слушателя, а теплая непридуманная эмоция, казалось, перевешивала все, что в этом плане культивировалось в советской эстраде.

Весной 1971 года Владимир Высоцкий пел свои песни в ереванском клубе МВД. Пел замечательно, но на следующий день должностное лицо, организовавшее концерт, получило выговор. Рассказывают, ереванская публика настолько горячо и самозабвенно реагировала на выступление русского барда, что это было слышно на солидном расстоя-

нии от одного заведения.

Тема «Владимир Высоцкий и армяне» звучит амбициозно, предвзято. Но в человеке всегда есть внутренняя потребность сродниться с тем, кто духовно близок, созвучен, тем более что желание это подкреплено и оправдано определенными кадрами из его жизни. Один из кадров - переводы Высоцкого, осуществленные поэтом Ваагном Атабекяном, принявшим близко к сердцу переводно спонтанный лиричный слог поэта. Переводил он его как бы влет, но глубоко и осмысленно, создавая трагизм его личности.

Раненный одиночеством, он не любил говорить о вещах личных. Предельная обнаженность его чувств проявлялась в дружбе, в ней он черпал вдохновение: «За меня невеста отрыдает честно, за меня ребята отдадут долги». Высоцкий жил у Левы Кочаряна в доме на Большом Каретном. Здесь же собиралась компания очень близких ему людей: Василий Шукшин, Андрей Тарковский, писатель Артур Макаров, актер Миша Туманов. Здесь и родилась песня «Где твои семнадцать лет?». Про Кочаряна Высоцкий потом напишет, что «он успел снять только одну картину как режиссер - «Один шанс из тысячи», - он его поймал и быстро умер. Он успел немного. Он жил жарко: вспыхнул и погас - мгновенно».

Дружил Высоцкий и с Василием Катаняном, известным тогда литературоведом и драматургом (он был последним мужем Лили Брик). Высоцкому не всегда нравились записи и аранжировки его песен, но с оркестром Гараняна он работал с удовольствием: они записали для разных дисков более 20-ти его песен.

Энергия творчества органично выплеснулась и в артистических способностях Высоцкого. К сцене, как он вспоминает, приобщила его еще ребенком нежная и любящая мачеха-армянка, с малых лет водившая его по теат-

рам. В театре и раскрылась его невероятная сценичность, умение через роль императивно внушать правоту откровения. Увы, вне сцены этого откровения он достигал и подругому. Выпивая «за жизнь», Высоцкий доводил себя до края, пробуя судьбу на разрыв. Смерть Лени Енгибарова, которого он любил беспредельно нежно, потрясла его насковзь. Он пишет глубокое трагичное стихотворение, словно предчувствуя свой уход:

*В сотнях тысяч ламп  
погасли свечи.  
Барабана дробь и... тишина.  
Слишком много он взвалил  
на плечи  
Нашего.  
И сломана спина.  
Он застыл не где-то,  
не за морем -  
Возле нас. Как бы прилег, устав...  
Первый клоун захлебнулся горем,  
Просто сил своих не рассчитав.*

У ереванского художника Валентина Подпогова была картина, посвященная Владимиру Высоцкому: он изображен во весь рост в холщевой тоге на фоне армянских гор. Лицо напряженное, завораживающее. Верить в сходство, доведенное до портретности, натуральности. Картину эту как-то своровали. Вся милиция была поднята на ноги. На таможене знали наизусть все «приметы» картины. Через неделю полотно было обнаружено на кладбище, аккуратно завернутые в белый саван. Похоже, у того, кто затеял его похищение, не выдержали нервы: не всем удавалось выдерживать взгляд поэта - вопиюще совестливый и пронзительный. Взгляд, который трудно забыть.

Кари **АМИРХАНЫ**.

## О чудесах и символах

Две тысячи лет тому назад Филон Византийский составил перечень семи чудес света. В список Филона вошли: пирамиды в Гизе (Египет), висячие сады Семирамиды (современный Ирак), храм Артемиды Эфесской (современная Турция), геликарнасский мавзолей (на территории современной Турции), колосс родосский (Греция), маяк на острове Фарос в Александрии (Египет), статуя Зевса Олимпийского (Греция). В перечне этом чудится вызов следующим поколениям: вот что сделали мы, попробуйте, если сможете, сделать получше и позначительнее. Правда, до нашего времени добрались лишь разграбленные египетские пирамиды.

Вызов Филона, прожившего 75 лет на стыке до нашей эры и нашей эры, приняла спустя 20 веков международная организация «Фонд новых семи чудес света», предполагающая подобрать новую семерку самых значительных рукотворных объектов.

К настоящему времени эксперты фонда выбрали 21 исходный объект. Среди них - город Петра в Иордании, Стоунхендж (Великобритания), Великая китайская стена, Эйфелева башня в Париже, статуя Свободы в Нью-Йорке, московский Кремль, здание оперного театра в Сиднее (Австралия), афинский Акрополь (Греция), Альгамбра (Испания), храм Ангкор-Ват (Камбоджа), статуя Христа в Рио-де-Жанейро (Бразилия), мечеть Аяя-София в Стамбуле (Турция), мавзолей Тадж-Махал (Индия)...

Окончательное решение будет оглашено 1 января 2007 года. В руководстве «Фонда новых семи чудес света» говорят, что одна из задач нового списка семи чудес современности - донести до людей необходимость бережного отношения к культурному наследию планеты. Правда, я не очень понимаю, каким образом инициатива Фонда поспособствует сохранению памятников армянской культуры, расположенных на территории соседних государств.

Чудес всего семь, а государств много, поэтому не надо переживать, что ничего армянского в перечень семи новых чудес света не войдет. Нам, мне кажется, гораздо важнее понять, какие символы ассоциируются с Арменией.

В Великобритании, например, министерство по делам культуры поставило перед собой цель выявить 100 культурных ценностей, которые составят представительный портрет нации.

Иначе говоря, решено составить список символов, которые ассоциируются с Англией. Таким символом может быть что угодно - знаменитость или замок, или роман, или военный корабль. Этот проект вызвал огромный интерес, и сотни тысяч британцев участвуют в отборе образов, которые неизменно вызывают ассоциацию с Англией. В рамках этого проекта ранее уже были внесены 12 символов Британии. Среди них - Стоунхендж, чашка чая, «Алиса в Стране чудес», лондонский двухэтажный автобус «Рутмастер». Среди новых символов, которые были внесены в проект на прошлой неделе, - крест Святого Георгия, карнавал в Ноттинг-хилле, мини-юбка, роман «Гордость и предубеждение», паб, шекспировский театр «Глобус» и Биг Бен. Перечисляются также и другие кандидаты на включение в этот список, однако вряд ли они пройдут. Это - больничные очереди на прием, одиозный политик Джон Прескотт, график роста цен на бензин и чек на шестизначную сумму, выписанный спонсорами правящей Лейбористской партии.

А что у нас? Какие символы ассоциируются с Арменией? Я подумал: лицом к лицу лица не увидать... Лет пятнадцать уже, как моим двум приятелям удалось драпануть в США. Мы перебрасываемся порой электронными посланиями. Они пишут о ностальгии, о тоске и печали по Армении. Я сострадательно предлагаю им послать подальше американский образ жизни и вернуться в Армению. Они продолжают ностальгировать и тосковать, но в Ереван не возвращаются. В последнем послании я в лоб спросил: а по чему именно, по каким таким символам вы там у себя ностальгируете и тоскуете? Ребята задумались надолго, но ответили: Арарат, Севан, Эчмиадзин, Тигран Мец, Андраник, «опера», проспект, кафе «Парус», футбольная команда «Арарат-73». Ясное дело, опросом пары людей перечень армянских символов не составишь. Я точно знаю, найдутся желающие включить в перечень тарелку горячего хаша и бутылку кизиловой водки. Может быть, пока политики не вступили в яростную борьбу за право представлять нас в парламенте, займемся составлением перечня символов, ассоциирующихся с Арменией! Подберем жюри, составим список, скажем, из 25 символов - и порядок. Только давайте договоримся заранее, в перечень этот армянских политиков не включать...

**Карен ТОРОСЯН.**

## Верхнее «си» Альберта Азаряна

Ровно 50 лет назад, в 1956 году, к тому времени уже чемпион мира, поразивший всех выступлениями на кольцах, армянский гимнаст Альберт Азарян в далеком Мельбурне стал олимпийским чемпионом, где и был признан гимнастическим сообществом «королем колец». Азаряновский «крест» с тех пор эталон для гимнастов, выступающих на кольцах.

Тогда одна из газет зеленого континента писала: «Этот черноусый гимнаст поражает какой-то сверхчеловеческой силой. Он напоминает Геркулеса. Но эта грубая сила подчиняется его балетной грации». Спустя четыре года в Риме один из итальянских журналистов, освещающих олимпиаду, заметил: «...на местных тиффози великолепный азаряновский «крест» произвел такое же впечатление, как верхнее «си» в исполнении знаменитого тенора».

И сегодня 76-летний Альберт Азарян выглядит молодо, по-спортивно подтянут, полон сил и энергии. Именно во многом благодаря стараниям трехкратного олимпийского чемпиона в специализированной школе,

возглавляемой Альбертом Вагаршаковичем, победой воспитанников его школы завершился ставший уже традиционным турнир «Кубок Азаряна». Проводился он уже в третий раз, и с этого года получил статус международного, став своеобразным признанием заслуг прославленного чемпиона и замечательного педагога. Помимо наших гимнастов, призы оспаривали и спортсмены Австрии и Грузии.

По признанию Альберта Азаряна, сегодня в Армении растет очень талантливая молодая поросль, которой под силу продолжить славные традиции, заложенные их знаменитыми предшественниками. Основная цель, которой служат сейчас все помыслы гимнастов и их тренеров, помимо участия в чемпионате мира этого года в Дании, — завоевать путевки на олимпиаду в Пекине в 2008 году. А для этого необходимо достойно выступить на чемпионате мира 2007 года, где и будут распределены олимпийские путевки.

**Грайр АРУТЮНЯН.**

## Неделя армянского кино в Сан-Паулу

С 19 по 24 сентября в рамках мероприятий, приуроченных к 15-й годовщине независимости Армении, в главном культурном комплексе Бразилии - Культурном центре Сан-Паулу - состоится Неделя показа армянских фильмов под рубрикой: «Арарат, мастера кино Армении и ее диаспоры».

Как сообщили «АрМинфо» в пресс-службе МИД РА, бразильским зрителям будут продемонстрированы фильмы таких мастеров, как Сергей Параджанов, Арутюн Хачатрян, Виген Чалدرانян, Альберт Мкртчян и Рубен Кочар. Кроме того, будут представлены 11 фильмов режиссеров из диаспоры Атома Эгояна, Анри Верноя и Роберта Кешишяна. По предложению бразильской стороны на фестивале будет также продемонстрирован музыкальный фильм «Мой Сардапат».

# ВИШАПАСАР

Когда я был совсем мал, младшая из моих теток усаживала меня на нашем балконе в перевернутый стульчик и занимала игрушками. Не обращая особого внимания на красочные игрушки, я протягивал руку к висящему над горизонтом синему-пресинему чудесному «воздушному шару»... «Игрушкой»

Эта гора расположена между двумя провинциями - Ернджак, Сюникского ашхара и Гохтн, Васпураканского ашхара исторической Армении, у юго-западного подножия горной цепи Зангезура, на водоразделе рек Гилан и Ернджак, в 20 км к востоку от города Нахичевана, на высоте 2412 метров над уровнем моря. Вид стройной колонны, возникающей сразу с плоскогорья, придает ей своеобразное величие и красоту, благодаря которым она властвует над округой. Вершина двуглава, скалиста и почти лишена растительности, местами увита кустами можжевельника, склоны изборождены резко очерченными ущельями и оврагами.

Французский путешественник Жан Батист Тавернье сравнил эту изумительную гору с французским Тенерифом, а католический священник Августин Бадженц - с испанским Монсерратом. В армянских первоисточниках она упоминалась под названиями Вишапасар, Оцасар, Ажданакан, Болу, Жених и Невеста, персы называли ее Кухэ Даак, Кухэ Заак, арабы - Ажданакан, туркотатары - Иланлу, Иландаг, Пландаг...

Образ этой горы сопровождал меня в детские и юношеские годы, он запечатлелся в моей младенческой душе как первое изумительное чувство красоты природы, восхищавшей меня своим величием и загадочностью с крыши церкви Святого Григора моего родного Азнаберда...

...Август 2001 года. С группой изучающих персидский язык представителей интеллигенции и студентов мы едем в Тавриз - в губернию Восточный Атрпатакан Ирана. Эта поездка невероятным образом дала мне возможность на протяжении всех 70 километров приграничной дороги словно на ладони видеть мою плененную колыбель Нахичеван - провинции Гохтн, Ернджак, частично - Нахчаван, с древними поселениями и неповторимыми пейзажами. Снова увидеть после долгого перерыва родную арку Вишапасара, сопровождавшую меня всю дорогу как мираж...

Я сел на одно из самых последних сидений в полупустом автобусе, словно отрешился от реальности и ждал сна наяву. До этой поездки я спрашивал у побывавших в Иране знакомых и друзей: правда ли, что когда проезжаешь по шоссе близ Аракса, виден Оцасар? Описания многих, особенно заверения начальника пограничного таможенного пропускного пункта Мегри Арарата Апопяна подтверждали, что похожая гора и вправду видна. И сейчас, прильнув к стеклу с правой стороны автобуса, смотрю на чередующиеся нахичеванские родные картины, подобные невероятным видениям. Растворяю окно шире: это Ордуар - древний стольный град Гохтна, к северо-западу - пестрые горы знаменитого Агулиса, а это, вероятно, Неркин Аза - по заверениям пожилых нахичеванцев, фактически малая родина Арама Хачатуряна. И вот - видение видений... И я вспоминаю одну из слышанных об этой горе легенд, которую годы назад переложил на стихи:

*В стародавние, древние времена,  
Когда всесокрушающий погибельный потоп  
Залил, покрыл весь Божий мир,  
Когда Всевышний излил потоп  
Глухой и страшной ярости своей  
На грешную голову жалкого человечества,  
Когда по воле Бога  
Плыл Ной-праотец  
На громадном ковчеге к вершине спасенья,  
Новым грохотом в полночь  
Корабль был пронизан;*

моей мечты был Вишапасар - священная гора нахичеванцев, бесподобная арка которой четко вырисовывалась в любом конце края и которая сегодня стала символом неизбывной тоски живущих на чужбине армян Нахичевана.

*Вздвогнул, ударившись  
О скалистую горную вершину, ковчег.*

*И Наапет, очнувшись ото сна,  
В ярости проклял  
Вершину зловещую,  
Что крушила ковчег, который нес семена  
Спасения жаждавшей жизни.  
«Проклята будь, - сказал он, - пусть змеи живут  
На безводных, бесплодных голых утесах твоих».  
И от страшного проклятья разверзлась гора,  
Стала вишапом с пастью открытой...*

*... Много, много лет прошло с той поры,  
На небесно-бирюзовых подступах страны Гохтан  
Стоит гора, как громадный вишап,  
Гора Оцасар -  
Она в древних веках  
Называлась Вишапасар и Ажданакан.  
На склонах ее весна расстилает зеленый бархатный ковер,  
А на остроконечных утесах вершины нагой  
В летний зной копошатся змеиные семьи,  
Извиваются, ползая, мерцающей кожей сверкая,  
Напоминая нам  
О Ноевом проклятье далеком...*

Вокруг Вишапасара (горы Дракона) с самых дальних времен складывалось множество легенд и сказаний, которые с некоторыми изменениями переходили от поколения к поколению и дошли до наших дней. Часть легенд в своем «Авандапатуме» записал выдающийся фольклорист Арам Ганалаян, а часть помнят пожилые нахичеванцы.

В одной из легенд рассказывается, что на Масисе жил царь-змеи с украшенной камнями короной на голове. Раз в семь лет все змеи в округе приползали его поведать. Однажды царь-змеи отправился на прогулку в своей огненной карете. По дороге карета налетела на какую-то гору и разделила вершину на две части. С этого дня гора, которая напоминает голову змеи с раскрытой пастью, называется Оцасар (Змеиная гора). Согласно другой легенде, на Оцасаре жили семь змей-братьев, которые такой крепкой любовью были связаны друг с другом, что если бы шестерых убили, седьмой преследовал бы убийцу и непременно отомстил за братьев. Здесь жил также царь-змеи со своими двумя братьями. Каждый день, когда солнце лило с неба огонь, он собирал своих подданных, они спускались к ручью, где пили воду, и снова возвращались на склоны горы.

Одна из романтических легенд - об Оцасаре. Влюбленная пара, которая никак не могла соединиться, решила убежать в горы. Но когда преследующие родные догнали их, Бог превратил их в камень, и поэтому гора называется Жених и Невеста.

Еще одна легенда рассказывает, что Александр Македонский в одном из своих походов поместил женскую половину своего шатра на этой горе и поставил змей сторожить его. С этого дня на горе появилось множество змей. Согласно другой легенде на горе когда-то погибли десять тысяч храбрецов из Араратской страны, память о которых традиционно увековечивается ежегодной литургией и ритуальными обрядами.

А седьмая по числу, но далеко не последняя легенда гласит, что на Вишапасаре погребены мощи святых дев и в память о них построена часовня Кусанац (Девичья).

... В деревню Хачик, Вайоцдзорской области, откуда родом моя бабушка, я еду со своим родственником-хачикцем Ашотом Арутюняном и его семьей. Хочу не только повидать родных, но и еще раз иметь счастье увидеть Вишапасар - на этот раз с горных вершин Вайка. Нас везет на военном виллисе к Арснасару (Невестинной горе) Гамлет - командир местной воинской части. Одолеваем высокогорную дорогу-серпантин, где время от времени можно приятно «нарушать» нахичеванскую границу... К закату добираемся наконец до вершины Арснасара, где находится наблюдательный пункт наших пограничников. Неповторимая картина раскрывается перед глазами: впереди на абрикосово-малиновом закате в разостланном прямо передо мной небесно-бирюзовом море высится мой Вишапасар - нависшей над всем горным краем Вайоц Дзора, Зангезура и Нахичевана... С несказанной тоской скользит мой взгляд от его величавой вершины к протянувшемуся вдоль плоскогорья подножию, где пытаюсь различить следы бывших здесь когда-то армянских деревень: Норашена, Крна, Порадашта, Хошкашена, Кзнута - родины Гарегина Нжде, Абракуниса, Апараннера - по заверению историка Аргама Айвазяна, родных сел родителей Тиграна Петросяна... Худенький солдат, родом из Аштарака, протягивает мне бинокль, но я предпочитаю наслаждаться реальной картиной, поглощать взглядом и запоминать, прятать все в самых заветных уголках памяти...

Величием Бога Халди Ишпуине, сын Сардура, говорит: «Минуа сын Ишпуине завоевал страну города Арцине, завоевал страну города Арцикуме, завоевал страну города Иш... завоевал страну города Аяниане, людей убил, изгнал. По возвращении поставил памятник Халди на горе Булуа. Установил порядок: пусть Халди пожертвуют одного тельца - на горе Булуа». Эту пятистрочную лапидарную надпись Араратского царства (Урарту) обнаружил 11 августа 1989 года на западном склоне Оцасара (вероятно, на месте этого памятника в дальнейшем была основана часовня Кусанац) московский археолог Валерий Игумнов, когда уже полностью был опустошен Нахичеван и начался осуществляемый Азербайджаном на государственном уровне новый, более разнузданный этап уничтожения памятников армянской культуры...

Был июнь 1986 года. Поверив звучащим по телевидению и радио объявлениям, наша группа, состоявшая из сотрудников Ереванского научно-исследовательского института математических машин, на три дня поехала в Нахичеван - увидеть Агулис и Джугу. Я фактически ехал в родной край в униженном статусе туриста, хотя и это не помогло исполнению моей давней

мечты - увидеть следы некогда славных центров армянской культуры.

В последний день путешествия мы сидели в комнатах гостиницы «Табриз» и ждали автобус в Ереван (Азербайджан, расчертавший армянский Нахичеван, названием гостиницы уже открыто проявил территориальные притязания к Северному Ирану). Когда прекратился вовсе не присущий сухому климату Нахичевана ливневый дождь, наши девушки закричали с соседнего балкона: «Выходите на балкон! Выходите!..» Мы все, обеспокоенные, выбежали на выходящий на восточную часть города балкон и увидели... Обложенный тучами, кажущийся крупнее обычного, Вишапасар в тот день был темно-синий, четко вырисовывались ущелья и овраги - густо-сиреневые, и самое удивительное - роскошная, большая яркая радуга от самой вершины горы до берега примыкающего к городу водохранилища Аракса... Пояс Иисуса - от Оцасара до Аракса. Разве можно забыть эту таинственную картину...

... Дядя отвозит меня из летнего шалаша в горах в деревню. Конец августа, через несколько дней я пойду в школу. Мы скачем на нашем красном скакуне, и я двумя руками крепко вцепился в дядин кожаный пояс. Вместе то с ускользящей, то с замедляющейся рысью коня горы словно движутся вверх и вниз, вперед и назад, кружатся в хороводе. Горы наши пестрые - черные и белые, розовые и абрикосовые, даже фиолетовые и сиреневые... Разноцветный их хоровод прерывается мирным и спокойным видом ослепительно белой громадной горы - Анапата, потом - панорамой абрикосово-розовых утесов, которые, согласно легенде, не что иное, как окаменевшая века назад свадьба. Отсюда уже видна наша деревня, тянущиеся по трем ее оврагам зеленые сады, дома с белыми кровлями, серовато-сизый дым, поднимающийся из тоников, где печется хлеб, и... самая чудесная игрушка моего детства, висящая на горизонте...

В тот день - накануне первого школьного дня я окончательно убедился, что Оцасар - гора, что горы, как и моря, озера и реки, издали кажутся синими и голубыми... И дядя показал мне тянущийся вдали блестящей синей лентой Аракс, горы Парспа-туняц, которые были точно такого же цвета, как Оцасар... А позднее, годы спустя, я понял, что Вишапасар - моя гора, моя вечная гора, тысячелетний дух и символ моего рода, тайнопись его выживания и всемогущий ключ к его возрождению...

**Артак ВАРДАНЯН.**

*Перевод с армянского Анаит ХАРМАНДАРЯН.*

## Одни из самых низкооплачиваемых в СНГ

Армения занимает одно из последних мест по минимальному размеру пенсий в странах СНГ и Балтии.

Согласно предоставленным «АрмИнфо» Международной ассоциацией пенсионных и социальных фондов данным по состоянию на конец июня 2006 года, наименьший размер пенсии зафиксирован в Таджикистане — \$6,23, Киргизии — \$7,08 и Армении — \$9,53. Отметим, что по Армении приведен только размер базовой пенсии, который остается неизменным при получении социальных пенсий, то есть если пенсионер - инвалид и бывший безработный. С учетом того, что в Армении к базовой пенсии могут прибавляться ежегодные надбавки за отработанные года, то средний размер пенсии составляет \$23. Далее по шкале минимального размера пенсий идут Узбекистан — \$15, 38, Грузия — \$18,6, Молдова — \$25,85, Азербайджан — \$33, Россия — \$37,28 и Беларусь — \$54,06.

В пятерку стран, где люди получают высокую пенсию, входят Литва (минимальный размер составляет \$69,83), Украина (\$71,09), Казахстан (\$75,52), Латвия (\$85,05) и Эстония (с наивысшим показателем в \$98,25). Отмечается, что из перечисленных 14 стран бывшего СССР пенсии с компенсациями выдаются только в России, в размере \$51,89.

## Байки

### Курсовая «Героя»

рит: «Вот он!».

Однажды студент сдал мне курсовую работу, подписав ее: «Курсовая работа студента I курса Варданяна Героя». Оказалось, студент перевел свое имя с армянского.

### Как найти «икс»

Историю эту рассказала мне учительница математики Анаит Алекаян.

К доске был вызван ну очень тупой ученик 10-го класса. Учительница задает вопрос - ну ничего не знает. Пытается ему как-то помочь, пишет на доске уравнение:  $2x + 4 = 0$  и говорит: «Найди «икс». Ученик минуту думает, потом тычет пальцем в уравнение, в букву «х», и гово-

### Звонок теще

Зять звонит теще:  
- Мама, я еду домой, что-нибудь купить?  
- Купи себе квартиру и оставь нас с Машенькой в покое.

### Древнеримская поговорка

«Нет воды горячеей в бане - виноваты христиане».

### В мире животных

Если жена злая как собака, наверняка, муж пришел домой пьяный как свинья.

**Левон ОГАНЕСЯН.**

# БИЛЕТ В ОДИН КОНЕЦ

Перманентно-напряженная ситуация на Ближнем Востоке характеризуется своеобразной частотой напоминания о себе, весьма походившей на цикличность приливов и отливов. Зачатье в недрах большой политики региональные противоречия в среднем через каждые десять лет фонтанируют совсем как ближневосточная нефть, хотя именно в такие периоды человеческая жизнь и ценится там ниже пресловутого барреля. Впрочем, приливные стадии оказывают не меньшее воздействие и на национальную жизнь; каж-

дый новый отлив вбирает очередные волны миграционных потоков и уносит их с собой в бездну ассимиляции.

Самым судьбоносным образом выступает эта проблема и в отношении армянского населения региона. В частности, если в 1918 году численность наших соотечественников в одной только Сирии составляла более 142 000 человек, то в настоящее время этот показатель оценивается в количестве порядка 50 тысяч. Что стало с большей частью обживающих этот удивительный край армян?

Тяжким ударом по армянской диаспоре Сирии отразились события второй половины 1930-х годов: турецкая оккупация Александретского санджака (1938-1939гг.) обусловила массовый исход армянского населения в количестве 35 тысяч человек. Особенно важно отметить, что речь в данном случае идет о киликийских армянах, не составляющих традиционный Спюрк. Наши соотечественники вынуждены были покинуть места своего исторического расселения и обустроиться на новых территориях, в том числе в Ливане. Во второй половине 1930-х турецкая армия практически нанесла еще один удар по традиционному ареалу расселения армянского народа, вознамерившись тем самым покончить с последними следами автохтонного присутствия на родине. В этот период более 10 тысяч армян, все еще проживавших на склонах великой горы национального сопротивления Мусалер, покинули эту легендарную местность. Более 16 тысяч наших соотечественников оставили Атик, Совук, Наркизлик, еще 9 тысяч - Антиохию, Каркахан, Рихани. В результате турецкой агрессии в составе Сирии осталась лишь небольшая часть бывшего санджака - Кесаб.

В 1940-1950гг. опустели Азази, Пап, Хомс, Чараплус и многие другие армянские села, в которых вопреки обстоятельствам сохранялся традиционный национальный уклад жизни. Некоторая часть мигрантов репатриировала в советскую Армению (1946-1948гг.), однако большинство наших соотечественников выехало за океан - в США и Канаду. Это был билет в один конец; конечный пункт назначения - ассимиляция. В настоящее время сирийские армяне остались лишь в нескольких населенных пунктах, наиболее крупными из которых являются общины Алеппо (30000 человек), Дамаска (7000), Камышли (8000) и Кесаба (около 2500-3000).

Сегодня в условиях существования независимой армянской государственности и в контексте совершенно неестественной демографической картины размещения национального ресурса жизненно необходимо разработать государственную стратегию армянской репатриации. Этот вопрос был актуален всегда, однако именно сейчас - на фоне нового прилива напряженности на Ближнем Востоке - он вновь приобретает насущный смысл. Официальному Еревану недопустимо и даже преступно пребывать в роли пассивного очевидца массового распыления оставшегося (и без того в катастрофически малом количестве) национального резерва. В этой связи мы считаем нужным ознакомить читателя с мнением доктора политологии Армена Айвазяна, недавно вернувшегося из указанных выше армянских общин Сирии.

## Алеппо

Армянская община Алеппо стабильно существует с XIV столетия; в городской церкви Сурб Аствацацин хранится рукопись, датированная 1329 годом. После падения Киликийского царства в 1375 году около 240 армянских зажиточных семей переселилось в этот город. Несколько позже, когда Алеппо стал важнейшим перевалочным пунктом международной торговли, наши соотечественники стали играть весьма существенную роль в процессах товарообмена. В 1620 году в городе проживало уже около 20 тысяч армян, причем лишь малая часть из них являлась потомками переселившихся киликийских армян; большинство армянского населения города составляли выходцы

из Арцаха, Карина, Себастии, Джуги и, конечно, Еревана (следует отметить, что исконные жители Еревана в самом начале XVII века несколькими этапами были вывезены на юг персидским шахом Аббасом). Позднее в связи с новыми приливами напряженности численность армян в Алеппо резко сократилась и к моменту младотурецкой революции 1908 года составляла всего 4000 человек. В период Первой мировой войны и учиненного младотурецким правительством геноцида армян много наших соотечественников-беженцев нашли приют именно в этом городе. Последующий рост армянского населения был связан с турецкой оккупацией Александретского санджака во второй половине 1930-х годов. В 1918 году в Алеппо проживали 60000 армян, в 1935-м - 49281, в 1944-м - 72000, в 1977-м - 75000, в 2003-м - около 50000.

- В настоящее время в городе осталось не более 30000 армян, - отмечает политолог. - Исход армянского населения продолжается, что вызвано эскалацией региональной напряженности и, как следствие, новыми противоречиями. Большая часть проживающих в Алеппо наших соотечественников выезжает на Запад, где процесс ассимиляции протекает особенно интенсивно. Приведу только один пример: несмотря на тиражируемый факт наличия в США миллионной армянской диаспоры, лишь 5000 ее представителей посещают армянские школы. Вот, собственно, истинный показатель перспективного национального присутствия в США. Касательно же армян Алеппо отмечу, что это совершенно удивительный пласт, синтезирующий элементы армянского первозданного типа в несравнимо большем качестве и количестве, чем знакомый нам неопределенный конгломерат привнесенных нравов, доминирующих в среде населения РА. В армянских школах города учатся совершенно удивительные дети, которые все еще исполняют национальные песни, обсуждают проблему Арцаха и не скрывают своей любви к Родине. Сегодня эти семьи также вынуждены ступить на путь миграции, и в этой связи армянская государственность просто не имеет права позволять себе растворение этого богатейшего культурного пласта в иной среде.

## Камышли

- Расположенный практически на сирийско-турецкой границе, этот удивительный островок армянской жизни все еще продолжает существовать наперекор жестоким вызовам истории, - отмечает Армен Айвазян. - В окружении 200-тысячного курдского населения великий оазис Камышли, казалось бы, совсем оторван от внешнего мира и, быть может, именно в силу этого сумел сохранить свой патриархальный уклад. Воистину мало мест, где можно встретиться с истинно армянским архетипом людей, которые самим только фактом своего существования обеспечивают связь времен, преемственность поколений и культурных традиций нации. Более того, именно на месте Камышли находился древний Мцбин. Своеобразная миссия населения этого островка армянской истории заключается в том, что оно и есть связующее звено между нашим прошлым и будущим. В этом аспекте армянское население Камышли - бесценный национальный резерв, который требует соответствующего к себе подхода.

Несмотря на определенную изолированность местности, противоречивые волны большой политики докатываются, ко-

нечно, и до исторического Мцбина. Население Камышли, в свою очередь, вынуждено постепенно покидать родину и закупать билеты в один конец; это конец сохранившегося каким-то чудом национального патриархального быта. Еще в 2003 году численность населения Камышли и прилегающих к нему селений: Амута, Дарпас (Трпесие) и Мограис - составляло 12000 человек. Сегодня этот показатель сократился на пять тысяч.

- Сомнений в том, что уже в самом скором времени армянский Камышли - Мцбин перестанет существовать, увы, быть не может, - констатирует политолог. - 8 тысяч армянских патриархов - это не только уникальная этнографическая ценность, но в большей степени национальный исток, который мы не имеем права терять. Наши соотечественники, которые ценой неимоверных усилий оказались в состоянии сохранить язык, обычаи предков и «рудименты» национальной культуры, в настоящее время также вынуждены стучаться во врата беспощадной ассимиляции. Население Камышли - это своеобразная ипостась армянского «эндемизма», и не считается с этим фактом уже преступление. Официальный Ереван сегодня просто обречен иметь в своей структуре министерство по делам Спюрка, равно как и необходимо функционирование правительственного аппарата по абсорбции, существующего в странах, титульное население которых имеет большую диаспору. Мы должны уметь вычислять вероятные векторы перспективных миграционных потоков, определять степени возможной ассимиляции на местах, координировать сам процесс, поддерживать постоянный контакт с нашими соотечественниками и в итоге научиться предотвращать само растворение армянского населения в чуждой среде. Альтернативы этому нет.

## Кесаб

На протяжении столетий армянское население Киликийского Кесаба неоднократно вынуждено было восстанавливать из руин опустевшую родину и отстаивать свое право жить на этой земле. Будучи в составе Алеппского вилайета Османской империи, Кесаб подвергся жесточайшему испытанию в период киликийских погромов 1909 года - большая часть жителей была вырезана.

К 1915 году численность армянского населения составляла чуть более 8000 человек; именно в этом страшном году вслед-

ствие геноцида оно должно было сократиться еще на пять тысяч. Оставшаяся молодежь в количестве 70 человек пополнит тогда ряды «Армянского легиона» французской армии и воевала против Турции. В 1920 году численность армян Кесаба составляла 2363 человек, а в 1923-м - 3500. Турецкая оккупация Александретского санджака (о чем мы писали выше) обусловила новый исход армянского населения. В результате этой агрессии в составе Сирии осталась лишь небольшая часть бывшего санджака - Кесаб. После Второй мировой войны, в 1946-1947 гг., отсюда (и с окрестных сел - Башорд, Эгиз, Хайт, Чинарчек и др.) около 2,4 тыс. армян (по другим источникам - 3,8 тыс.) репатриировали в советскую Армению. В 2006 году численность армян Кесаба составляла уже 2,5 тыс. человек.

- Еще двадцать лет назад число наших соотечественников достигало там пяти тысяч, - отмечает Армен Айвазян. - Очевидно, что сегодня Кесаб стоит перед той же угрозой, что и Камышли. Армянское правительство обречено на разработку стратегии репатриации, так как в противном случае нация лишится важнейшей своей составляющей. Нельзя забывать, что именно наши ближневосточные общины характеризуются максимальной концентрацией сугубо национального мироощущения и, в отличие от прочих общин Спюрка, в меньшей степени подвержены влиянию привнесенных ценностных установок. Поэтому недопустимо расплыть это качество. В настоящее время армянское население региона объективно предрасположено к миграции, и в этой связи жизненно важно не отпускать их в неопределенность, а суметь организовать переселение в Армению. В частности, сельский уклад жизни, характерный для части наших соотечественников на Ближнем Востоке, может и должен быть адаптирован к новой почве освобожденных территорий. Причем переселение должно осуществляться коммунально, а не на уровне отдельных семей. Тем самым мы можем решить не только стратегическую задачу сохранности национального ресурса, но и демографически освоить Арцах.

По утверждению политолога, данное предприятие даже не требует от армянских властей больших финансовых затрат - мигранты в любом случае тратят собственные сбережения на весь цикл перемещения. Единственное, что требуется от Еревана, - готовность принять своих соотечественников и разработать соответствующую концепцию.

**Арис КАЗИНЯН.**

## В КРАСНОДАРЕ ОТКРЫЛАСЬ ВЫСТАВКА АРМЯНСКИХ ХУДОЖНИКОВ



В рамках проведения Года Армении в России 27 июля 2006 года в Краснодарском краевом художественном музее имени Коваленко открылась выставка армянских художников «Сад моей души...». Как сообщили в редакции газеты «Еркрамас», в качестве названия выставки взята фраза из произведения «Слово, идущее из глубины сердца» армянского поэта и религиозного деятеля X века Григора Нарекаци.

Открыли экспозицию работы великого мариниста Ивана Айвазовского (Ованеса Айвазяна)

«Туманное утро», «Лунная ночь в Крыму» и другие. Также на выставке представлены работы из фондов Краснодарского краевого художественного музея им. Коваленко, частных коллекций, собраний художников. Ценители искусства увидели произведения известных армянских художников - Мартироса Сарьяна, Дмитрия Налбандяна, Никогоса Никогосяна и мастеров, чья жизнь и творчество связаны с искусством и культурой Краснодарского края, - Аветисяна, Шахбазяна, Амияна, Аракеляна.

Часть экспозиции посвящена Георгию Петросяну, отмечающему в этом году свое 75-летие, творчество которого связано как с Арменией, так и Россией. Георгий Савельевич - ученик известного советского художника Алпатова. В своем творчестве он обращается к природе Армении, образам деятелей армянской культуры и истории.

Экспозицию выставки продолжают произведения современных художников Армении - Элибежана, Абрамяна, Закаряна, Мальцева и других, представленных на выставку семьей Хачатрян-Аракелян.

Выставка продлится до 20 августа.

**ГАЗЕТА АРМЯН РОССИИ «ЕРКРАМАС»**

## Сила благотворительности

Знаменитая актриса и певица Шер решила проститься с частью своего гардероба и выставить его на аукцион. Помочь Шер взялись небезызвестные Sotheby's и Julien's, которые пока объявили только дату торгов - 3-4 октября. На этот раз Шер решила отдать на распродажу около 200 лотов различной стоимости - платья, костюмы и разнообразные аксессуары. Интерес ведущих аукционистов планеты неслучаен - они планируют выручить за вещи знаменитой дочери армянского народа не менее миллиона долларов США.

Кроме того, в рейтинге признанных законодательниц мод и стильных женщин Шер уже много лет удерживается на ведущих позициях, и вещь из ее гардероба - это своего рода гарантия качества. Впрочем, вся выручка пойдет на благотворительность, кроме саморекламы, дивиденды от которой получит все-таки Шер.

# «ОТПУГИВАЕТ ВЫСОКИЙ УРОВЕНЬ КОРРУПЦИИ В АРМЕНИИ», -

**считает президент Союза армян Швейцарии Ваге ГАБРАШ**

*Нет, наверное, в мире страны, более сложной с точки зрения административно-территориального деления и государственного устройства, чем маленькая Швейцария, насчитывающая в составе конфедерации 26 суверенных кантонов (округов), 2800 общин и 4 государственных языка - швейцарский, французский, немецкий и итальянский. В Швейцарии отдельным кантоном может быть и город. Именно таков статус Женевы, где сосредоточена большая часть армянской общины. Сама диаспора, насчитывающая около 5 тыс. человек, начала формироваться в конце 80-х - начале 90-х годов XIX века, когда первые предвестники кровавого геноцида 1915 года уже заставили армян покидать Турцию, скитаясь по миру в поисках убежища. Формирование армянской общины в Швейцарии продолжалось вплоть до 70-80-х гг. прошлого столетия. В немецкоязычных кантонах обосновались в основном анатолийские армяне, иные семьи осели в италияязычном округе. Но именно франкоязычная Женева стала центром, вокруг которого сплотился костяк армянской диаспоры Швейцарии.*

*Думаю, беседа с президентом Союза армян Швейцарии Ваге Габрашем заинтересует наших читателей.*

**- Г-н Габраш, чем преимущественно занимаются армяне, живущие в Швейцарии?**

- Среди нас много врачей, фармацевтов, финансистов, банкиров, успешно занимаются армяне и предпринимательской деятельностью, в частности в сфере ковроделия. Могу с гордостью сказать, что на армян Швейцарии Спюрк смотрит как на образцовую диаспору. Основная причина в том, что у нас нет разделения по партийному признаку, точнее, это разделение не мешает нам заниматься общим делом. Мы все армяне - и это главное, что нас объединяет. Конечно, есть у общины и свои специфические, хотя и объективные проблемы. Швейцария, как известно, разделена на множество разноязычных самостоятельных кантонов, и это мешает армянской общине функционировать в полную силу. К примеру, армяне, живущие на немецкой стороне, практически не говорят на армянском, и, к сожалению, у нас с ними нет тесных связей.

**- Вы на протяжении многих лет бессменно возглавляете множество благотворительных фондов, основанных армянской диаспорой Швейцарии, и Союз армян Швейцарии - организацию, которая уже справилась свой 60-летний юбилей. В чем заключается ее деятельность?**

- Мы координируем работу армянской общины, деятельность всевозможных фондов, призванных помогать как армянам внутри диаспоры, так и нашим соотечественникам в Армении и Арцахе. Единственное, чем мы не занимаемся, так это политическим лоббированием, которое осуществляет другая организация - «Swisse - Armenia». Как известно, несколько лет назад парламент Швейцарии признал геноцид армян 1915 года в Османской Турции. Сегодня работа армянского лобби направлена на признание геноцида правительством Швейцарии.

**- Расскажите о фондах и реализуемых вами программах.**

- Ну, во-первых, мне хотелось бы упомянуть о фонде «Сурб Григор Лусаворич». В Женеве действует церковь Григора Лусаворича, и здесь же недавно открылся большой культурный и духовный центр. Деятельность их финансируется за счет вышеупомянутого фонда, тесно связанного с другой организацией - фондом «Топалян». В свое время г-н Топалян, крупный предприниматель в сфере недвижимости, предоставил землю для строительства церкви, а впоследствии, уже после открытия при ней культурного центра, организовал школу, где на сегодняшний день 28 армянских детей учат родной язык. Благодаря тому же г-ну Топаляну в Женеве ежегодно организуется международная книжная выставка, на которой демонстрируются книги об армянах и Армении (ее истории, культуре, этнографии и т. д.), изданные на всех языках мира. Фонд «Alliance Armenians», в котором мы работаем совместно с французами, вложил средства в подготовку в Армении профессиональных кадров в сфере туризма и гостиничного бизнеса, построив для

этих целей в Ереване школу. Ведь недаром президент Армении Роберт Кочарян в своих выступлениях не раз говорил о том, что развитию туризма в Армении должно быть уделено должное внимание. А развитие любой сферы жизнедеятельности государства в первую очередь требует наличия высокопрофессиональных специалистов.

**- Расскажите подробнее о деятельности фонда «Armenia», которым вы руководите.**

- Изначально фонд был основан около 35 лет назад совершенно с определенной целью - накопить денег с тем, чтобы иметь возможность помогать Армении, что мы и начали делать, направив первые средства в помощь пострадавшим от Спитакского землетрясения. Уже пятый год часть средств фонда идет на поддержку молодых армянских ученых, приехавших из Армении и работающих в престижнейшем научном центре в Женеве, именуемом «European centre of nuclear research». Другая сторона деятельности фонда связана с программами, реализуемыми в Арцахе, в чем нам очень помогает Союз общественных организаций по репатриации и заселению «Еркир». Недавно в Гадрутском районе НКР в селе Цамдзор были построены новая школа и медицинский пункт, планируется строительство жилых домов. Другую школу, кстати, суперсовременную фонд «Armenia» совместно с нашим соотечественником из Франции Карписом Никогосяном построил в селе Шехер. Там же теперь намечается строительство спортивного комплекса. В селе Меликашен в скором времени мы начинаем строить гостиничный комплекс.

**- Г-н Габраш, на ваш взгляд, что мешает нашим соотечественникам из Спюрка активнее вкладывать средства в развитие экономики Армении? Речь, понятно, идет вовсе не о благотворительности, а о взаимовыгодном сотрудничестве...**

- Думаю, для любого инвестора важен в первую очередь фактор стабильности. Что часто отпугивает потенциальных инвесторов, готовых вложить средства в ту или иную отрасль экономики Армении, так это высокий уровень коррупции. Многие мои друзья из Спюрка с горечью констатируют, что очень трудно основать здесь бизнес, в частности производство, ибо на каждом шагу приходится сталкиваться и преодолевать фактор коррумпированности госчиновников. К сожалению, не всякий инвестор способен до конца пройти эту скачку с препятствиями, и на сегодняшний день это, вероятно, под силу только мощным компаниям, способным противостоять коррупции, но не средней руки инвесторам. Другая проблема - отсутствие квалифицированных кадров. Представьте себе, собирается человек строить в Армении завод, но ведь, кроме запуска производства, нужны еще и люди, которые на нем смогут работать. Стало быть, встает вопрос обучения профессиональных кадров здесь, на месте. Но механическое обучение ничего не стоит, если в корне не переломить отношение людей к своим профессиональным обязанностям. А это уже сфера психологии.

**- Я так понимаю, речь идет о пресловутом «совковом» менталитете...**

- Именно так. К сожалению, с подобным негативом в Армении приходится сталкиваться на каждом шагу, особенно в сфере услуг. Обычная история: заходишь в магазин, сидят продавщицы и разговаривают друг с другом. Ни одной даже в голову не приходит обратиться на тебя внимание. Клиенту самому приходится вытягивать из продавщиц клещами нужную информацию: есть ли у них определенный товар, сколько он стоит, на какой полке его искать и т. д. На первый взгляд, это вроде бы мелочи, но на уровне распространяемого явления весьма серьезная проблема для инвестора, желающего основать в Армении свой бизнес. Некомпетентность, безответственность, отсутствие профессионализма могут тормозить развитие страны ничуть не в меньшей степени, чем объективные геополитические факторы. Поэтому с ними надо бороться, тем более что армяне всегда были и остаются талантливой нацией с огромным потенциалом - интеллектуальным, деловым, культурным и духовным.

**Беседа велла Зара ГЕВОРКЯН.**

◆ Девушка, ваших достоинств недостаточно, чтобы высмеивать мои недостатки с таким достоинством!

◆ Можете не говорить, если это не секрет.  
◆ Слух у меня абсолютный, просто какой-то внутренний.

◆ Селекционерное общество «Парис и К» предлагает широкий выбор яблок на пальме первенства - сорт «КомпроМисс».

◆ В детстве я два раза тонул, и оба раза неудачно.

◆ А как вы догадались - вы же военный?!  
**Рубен ПАШИНЯН.**

◆ Добродетели у вас какие-то абстрактные, зато недостатки вполне конкретные.

◆ Даже если тонешь, все равно имеет значение, где.

◆ Выражение вашего лица нуждается хотя бы в сурдопереводе.

◆ И от случайной телефонной связи может родиться чувство глубокого удовлетворения.

◆ Как хорошо, если на пути к сердцу

мужчины удается проскочить желудок.

◆ После лобового столкновения с реальностью надежда впала в кому.

◆ Жажду правды даже утолять не надо - обычно она проходит как-то сама собой.

◆ Свою дорогу жизни мы, конечно, выбираем сами, но что делать с указателями, которые на ней уже стоят?

**Яна ДЖАНГИРОВА.**

◆ Шевелю извилинами. Ушами не получается.

◆ Выбирай: женщина - либо у тебя, либо у твоей мечты.

◆ Я предлагал руку и сердце. Только.

◆ Увы, в отличие от расходов, доходы непредвиденными не бывают.

◆ Судя по творениям, главное чувство Творца - чувство юмора.

◆ Главное в мнении - его наличие, а не способность совпадать с чужим.

◆ Он и при жизни был каким-то несвежим.  
**Ара БАГДАСАРЯН.**

## Исторические анекдоты

### Не щит, а счет

Единодержавным правителям многие завидуют. Одни - тайно, другие - открыто. Причем открыто, то есть белой завистью, завидуют те, которые особо хотят подчеркнуть свою преданность и лояльность. Однако давно известно, что самые опасные завистники - это те, которых черная зависть снедает в глубокой тайне...

Коварному и могущественному сиракузскому тирану Дионисию-старшему, пражившему примерно 25 веков тому назад, завидовали многие, но особенно часто льстиво высказывался по этому поводу его фаворит Дамокл, который постоянно говорил тирану, что он, Дионисий, самый счастливый из смертных (пример белой зависти). Как-то раз Дионисий во время пирушки со своими приближенными решил сыграть в «демократию» и предложил Дамоклу поменяться с ним местами за столом. Польщенный Дамокл возлег на пиришественное ложе тирана с чувством глубокого удовлетворения (как бы отметил Леонид Ильич). И вдруг он заметил, что прямо над головой его висит острый меч, который удерживается лишь одним тонким конским волосом! Меч покачивается и вот-вот сорвется. Дамокл похолодел от ужаса...

Да, ощущение могущества - сладкое чувство, но немногие знают, какие страхи терзают постоянно тирана, который ежеминутно ожидает то яда, то удушения, то удара кинжалом!..

И в наше время не все политики понимают, что, забравшись слишком высоко и наломав там дров, больше будет падать. Тонкий волосок дамоклова меча может сорваться над их головой в самый неожиданный момент. Хотя наиболее ловкие догадываются защититься от всех грядущих опасностей надежным средством. Нет, отнюдь не старомодным щитом.

«Не щит, а счет нам нужен, - говорят они, - увесистый и лучше если в швейцарском банке».

### Выборная обувь

В результате Второй мировой войны промышленность многих стран Европы оказалась до основания разрушенной. Безработица, бедность, эмиграция были еще лет 10-12 уделом многих. Многочисленные политические партии, особенно во Франции и Италии, отчаянно боролись за власть, стараясь привлечь на свою сторону самые широкие слои избирателей. А привлечь можно было лишь материальными посулами. И вот одна из итальянских партий стала раздавать на своих предвыборных митингах обувь. Каждый, кто приходил на предвыборный митинг, получал одну туфлю из желанной пары. Вторую туфлю он получал по предъявлению первой, если данная политическая партия на выборах достигала установленной квоты голосов и пробивалась в итальянский парламент. Расходы на «обувку» избирателей, таким образом, брало на себя руководство партии. Так что хочешь щеголять в новых башмаках? Тогда митингуй за левую ногу и затем голосуй за правую! Скоро такую, прямо-таки дьявольскую тактику переняли и другие партии. Результат был самый неожиданный: получив огромные заказы и щедрое финансирование, итальянская обувная промышленность обогнала по темпам развития и по качеству продукции обувные производства многих стран и стала ведущей в Европе. Не случайно, видимо, Италия на карте обозначена в форме сапога. Причем только одного - как будто в память о тех предвыборных митингах. От судьбы, как говорится, не уйдешь.

**Роберт ОГАНЯН.**

## «Горцарар»

Издается с июля 1999г.

**АВТОР ПРОЕКТА-  
ВАГРАМ БЕКЧЯН**

Зам. гл. редактора -

**Роза ГУЛЯН**

**Գլխ. խմբագրի տեղակալ՝  
Ռոզա ԴՈՒԼՅԱՆ**

**ИЗДАТЕЛЬ**

Издательский Дом

**«ШАГАНЭ»**

Лицензия серия ИД № 02313

Журнал зарегистрирован  
в Министерстве Российской Федерации  
по делам печати, телерадиовещания  
и средств массовых коммуникаций

**Регистрационный номер**

**ПН № 77-5015**

Авторские материалы

не рецензируются и не возвращаются.  
Переписку с читателями редакция  
не ведет. Мнение авторов может  
не совпадать с мнением редакции.

*Материалы со знаком **Գ** публикуются  
на правах рекламы.*

*Редакция не несет ответственности  
за содержание рекламных объявлений.*

**ПЕРИОДИЧНОСТЬ ВЫХОДА - ЕЖЕМЕСЯЧНО**

Отпечатано

ОАО «Калужская типография стандартов»  
Формат А3, объём 4,5 п.л.  
тираж 1500 экз. Зак. № 1805

*Территория распространения:  
Российская Федерация, страны СНГ,  
зарубежные страны.*

*В номере использованы материалы  
«АЗГ», «АРАВОТ», «ГА», «ЕТЕР»,  
«ԻՒԿԱԿԱՆ ԶԱՄԱՆԱԿ», «ԻՐԱՎԱՆԿ»,  
«ՉԻ», «НОВОЕ ВРЕМЯ», «ВОЗНИ».*

**Цена свободная.**

**Адрес редакции:**

**248001, г. Калуга,**

**ул. Суворова, 160.**

**тел.: (4842) 56-59-29,**

**тел.: (4842) 59-17-73,**

**E-Mail: gortsarar@mail.ru**

**факс: (4842) 565-929,**

**www.gortsarar.ru**



**E-Mail: bshahanev@kaluga.ru**